

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Ağustos 2022 • Cilt: 13 • Sayı: 116 • Fiyatı: ₺ 20

**NATO'NUN YENİ GÜVENLİK
KONSEPTİNDE KÜRESEL
REKABETİN İZDÜŞÜMLERİ**
DOÇ. DR. GÖKTUğ SÖNMEZ

**KÜRESEL GIDA GÜVENLİğİ
ENDEKSİ (GFSI-2021) VERİLERİ
IŞIğINDA KÖRFEZ BÖLGESİ**
GÖKHAN ERELİ

**AFRİKA'DA DERİNLEŞEN GIDA
GÜVENLİğİ SORUNU VE ÖNLEMLER**
KAAN DEVECİOğLU

ORTADOğU VE AFRİKA'DA GIDA KRİZİ

ISSN 1308-7541

9 771308 754001

www.orsam.org.tr

**ORSAM RÖPORTAJ
MESUD MALUF**

ABDENNOUR TOUMI

**İRAK'TA YİNELENEN SİYASİ KRİZLERDE
MUHTEMEL SENARYOLAR**

PROF. DR. AHMET UYSAL

**KÜRESEL GIDA KRİZİNDE TÜRK DİPLOMASİSİ
VE ORTADOğU İÇİN ÇIKARIMLAR**

DOÇ. DR. İSMAIL NUMAN TELCİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhtinin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktuğ Sönmez
Doç. Dr. Mustafa Yetim
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 13, Sayı 116, Ağustos 2022
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 30 Temmuz 2022

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2022 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizlerle ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 116. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda Ortadoğu'da ve Afrika'da gıda güvenliği konusunu dikkat çeken boyutlarıyla ilginize sunmaktayız. Rusya-Ukrayna savaşıyla uluslararası gelişmeleri ve günlük yaşamı etkileyen iki temel krizin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlar; enerji kaynakları nedeniyle enerji krizi ve Ukrayna'nın tahıl zenginliği nedeniyle tahıl krizi. Ortadoğu ve Afrika bölgesindeki bazı ülkelerin bu kaynaklara önemli oranda bağımlı olduğunu düşündüğümüzde küresel nitelik kazanan bu krizin boyutlarını dikkatinize sunmak ihtiyaç olmuştur. Dolayısıyla bu sayımızda genel olarak küresel tahıl krizinin Afrika ve Ortadoğu'daki yansımaları, toplumsal ilişkilere etkisi, ekmek krizi olarak patlak veren bu yeni gelişmenin olası yeni toplumsal patlamalara yol açıp açmayacağı, bölgesel ilişkileri şekillendirici boyutları ve Türkiye'nin artan şekilde Ukrayna-Rusya meselesinde üstlendiği yapıcı rol ve tahıl krizinin çözülmesi sürecindeki önemli diplomatik başarıları ele alınacaktır.

Diğer küresel ve bölgesel konular kapsamında ise Donald Trump'tan sonra farklı bir Ortadoğu politikası izleyeceğini söyleyen ve Trump dönemi izlenen politikaları sert şekilde eleştiren ABD Başkanı Joe Biden'ın son Ortadoğu ziyaretinde daha belirginleşen

Ortadoğu yaklaşımını ilginize sunduk. Ayrıca Rusya'nın Ukrayna işgali ve Tayvan-Çin gerilimi ve diğer tehditler sonucunda yeniden şekillenen küresel ilişkilerin etkisiyle değişime uğrayan Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) tehdit algıları ve güçlendirilen güvenlik stratejileri bu sayımızda kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Söz konusu küresel gelişmelerin de şekillendirdiği iki önemli kriz alanı Suriye ve Irak'ta son dönemde yaşanan çatışmalar ve bu çatışmalarda bölgesel aktörlerin dönüşüme uğrayan pozisyonlarına ilişkin de değerlendirmeleri bu sayımızda bulabilirsiniz.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da temmuz ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuyla ilişkili önemli bir figürün biyografisi, bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat ve ORSAM'ın temmuz ayında gerçekleştirildiği etkinlikler gibi kısımlar yer almaktadır. Röportaj kısmında Lübnan büyükelçisi olarak geçmişte çeşitli ülkelerde görev yapmış ve şu an Maharat for Development'in Başkanı olan Mesud Maluf'un gıda güvenliğini de kapsayan konulardaki dikkat çekici yorumlarından faydalanabilirsiniz. Biyografi kısmında ise bu defa konumuz nedeniyle Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nü detaylı şekilde ele alarak gıda güvenliği konusunda geçmişte ve günümüzde ne tür çabalar içerisinde olduğunu ilginize sunmaya çalıştık.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Ağustos 2022 Cilt:13 Sayı:116

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Irak'ta Yinelenen Siyasi Krizlerde Muhtemel Senaryolar / Prof. Dr. Ahmet Uysal

KAPAK DOSYASI

18 Küresel Gıda Krizinin Ortadoğu ile Afrika'ya Yansımaları ve Olası Çözümler / Kyrill Sturmak

22 Afrika'da Derinleşen Gıda Güvenliği Sorunu ve Önlemler / Kaan Devocioğlu

26 Sahraaltı Afrika'da Gıdaaltı Afrika / Dr. Volkan İpek

30 Küresel Gıda Güvenliği Endeksi (GFSI-2021) Verileri Işığında Körfez Bölgesi / Gökhan Erel

38 Körfez'de Gıda Krizi: Rejim Kaygıları, Önlemler ve İhtimaller / Kübra Muriç

44 Suriyelilerin Gıda Güvenliği Sorunsalı / Merve Zorlu

BÖLGESEL GELİŞMELER

48 Biden'ın Ortadoğu'da İttifak Hesapları / Dr. Tamer Kaşıkçı

52 NATO'nun Yeni Güvenlik Konseptinde Küresel Rekabetin İzdüşümleri / Doç. Dr. Gökтуğ Sönmez

KAPAK DOSYASI

IRAK'TA GIDA
GÜVENLİĞİ YASASI
NASIL OKUNMALI?

Yusuf Can Ayaz

34

KÜRESEL GIDA KRİZİNDE TÜRK DİPLOMASİSİ VE
ORTADOĞU İÇİN ÇIKARIMLAR

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

12

RÖPORTAJ

60

Abdenmour Toumi

Mesud Maluf:

**GIDA GÜVENLİĞİ YAKIN
GELECEKTE ORTADOĞU
VE KUZAY AFRIKA'DA
CİDDİ BİR SORUN
HÂLİNE GELEBİLİR**

BİYOGRAFİ

**AÇLIKLA MÜCADELE SÜRECİNDE
BM GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ**

64

M.Enes Arslan

ETKİNLİK

Temmuz Ayı Etkinlikler **68**

**ÜRDÜN'ÜN DÖNÜŞEN
SURIYE POLİTİKASI:
İRAN FAKTÖRÜ,
GÜVENLİK
İHTİYAÇLARI VE
İTTİFAK HESAPLARI**

56

Dr. Tamer Kaşıkçı

08

18

26

38

48

52

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Temmuz 2022

- Suudi Arabistan, Yemen'de kalkınma projelerine 400 milyon dolarlık destek vereceğini ve elektrik santralleri için 200 milyon dolarlık yakıt sağlayacağını duyurdu.
- Yair Lapid resmen İsrail'in başbakanı oldu. Lapid, 1 Kasım'da gerçekleşecek seçimlere kadar ülkeyi geçici başbakan olarak yönetecek.

3 Temmuz 2022

- İsrail güçlerinin işgal altındaki Batı Şeria'nın kuzeyinde yer alan Cenin kentinde dün açtığı ateş sonucu ağır yaralanan 19 yaşındaki Filistinli Kamil Abdullah Alavne hayatını kaybetti.
- Tunus'ta anayasa taslağının hazırlanmasından sorumlu Yeni Cumhuriyet için İstişare Komitesi Başkanı Sadık Belyd, Cumhurbaşkanı Kays Said'in resmî gazetede yayımladığı anayasa taslağını kabul etmedi.
- İsrail Başbakanı Yair Lapid, Lübnan'daki Hizbullah'ın, "Lübnan'ın İsrail ile deniz sınırı anlaşmasına varma olanağına zarar verdiğini" söyledi.

5 Temmuz 2022

- Cezayir, Fransa'nın Afrika kıtasındaki en karanlık sömürge geçmişine karşı 8 yıl boyunca süren ve yaklaşık 1,5 milyon evladını kaybettiği bağımsızlığının 60. yılını kutluyor.
- Tunus açıklarında düzensiz göçmenleri taşıyan 3 teknenin batması sonucu 1 kişi hayatını kaybetti, 97 göçmen kurtarıldı.
- Fas, Cezayir'in doğal gaz ihracatını askıya alması nedeniyle duran iki elektrik santralinde yeniden üretime başlandığını duyurdu.

2 Temmuz 2022

- Libya'da eylemciler Tobruk'taki Temsilciler Meclisi çevresinde yangın çıkardı. Temsilciler Meclisine zorla giren göstericiler kötüleşen yaşam koşulları ve siyasi belirsizliği protesto etti.
- İsrail'de eski Başbakan Binyamin Netanyahu'nun yeniden iktidara dönebilmesinin, sağcı Yamina Partisi'nin yeni lideri Ayelet Şaked veya Birleşik Arap Listesi lideri Mansur Abbas ile ittifak yapmasına bağlı olduğu belirtiliyor.

4 Temmuz 2022

- Birleşmiş Milletler (BM), Somali'de ocağın bu yana en az 200 çocuğun yetersiz beslenme nedeniyle hayatını kaybettiğini duyurdu.
- Irak'ta eski Başbakan Nuri el-Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu, başbakan adaylarının Maliki olduğunu açıkladı.

6 Temmuz 2022

- İngiltere'nin Tahran Büyükelçi Yardımcısı Giles Whittaker ile yanındaki birkaç diplomat, İran'da füze denemesi yapıldığı belirtilen bölgeden toprak numunesi topladığı gerekçesiyle gözaltına alındı.

7 Temmuz 2022

- Türkiye ile İsrail arasındaki normalleşme süreci devam ediyor. 1951 yılından bu yana ilk kez havacılık anlaşması imzalanacak. Böylece İsraili hava yolu şirketlerinin Türkiye uçuşları yeniden başlayacak. Anlaşmanın gün içinde imzalanması bekleniyor.
- Pakistan Dışişleri Bakanlığı, Hint Ordusunun "İslamabad'ın Hindistan'daki terör faaliyetleriyle" ilgili hazırladığı dosyayı "temelsiz ve sahte iddialar" olarak nitelendirerek reddetti.

9 Temmuz 2022

- İran Merkez Bankası Başkanı Ali Salihabadi, yaptırımlar altındaki Tahran ile Moskova arasında bankacılık, finans ve ekonomik alanlarda bazı önemli anlaşmalar sağlandığını, ABD doları yerine ulusal para birimlerini kullanmayı planladıklarını söyledi.

14 Temmuz 2022

- Pakistan, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 1.17 milyar dolarlık fonun serbest bırakılması konusunda anlaşmaya vardı.
- Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy, İstanbul'da yapılan dörtlü toplantıda ilerleme olduğunu belirterek, Türkiye ve BM'ye dünya gıda tedarikini yeniden başlatma konusundaki çabalarından dolayı minnettar olduğunu söyledi.

13 Temmuz 2022

- ABD Başkanı Joe Biden resmi ziyaret kapsamında İsrail'e geldi.
- NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, PKK'nın İsveç ve Finlandiya dâhil tüm AB üyelerince terörist kabul edildiğini, örgüte karşı iş birliğinin gayet makul ve önemli olduğunu söyledi.
- İsrail ve Yunanistan hava kuvvetleri İsrail hava sahasında ortak tatbikat gerçekleştirdi.
- İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz, ABD Başkanı Joe Biden'in İsrail'e ziyareti öncesinde, vatandaşlık haklarından mahrum 5.500 Filistinliye çeşitli haklar tanımayı kabul etti.
- Ürdün geçen hafta Covid-19 vakalarının artış göstermesi üzerine salgında 5. dalgayla karşı karşıya olduğunu duyurdu.

15 Temmuz 2022

- ABD Başkanı Biden, İsrail, Filistin ve Suudi Arabistan'ı kapsayan bölge ziyaretinin son durağı olan Suudi Arabistan'ın Cidde kentine ulaştı.
- ABD Başkanı Biden, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile görüşte.
- ABD Başkanı Biden'in Suudi Arabistan ziyareti öncesi Riyad yönetimi, hava sahasını İsrail'i de kapsayacak şekilde tüm sivil uçuşlara açma kararı aldı.
- Cezayir Cumhurbaşkanlığı, 90'lardaki kanlı "kara dönem"de mahkûm edilen 298 kişinin serbest bırakılmasını sağlayacak özel bir kanun hazırladığını duyurdu.

8 Temmuz 2022

- Rusya, Suriye'de milyonlarca kişiye Türkiye'deki Cilvegözü Sınır Kapısı'ndan insani yardımların yapılmasına imkân tanıyan mekanizmanın görev süresinin uzatılmasını veto etti.
- İsrail Ordusunun 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda 20 Mısır askerini diri diri yakıp toplu mezara gömdüğü ortaya çıktı. Olayı 55 yıl sonra İsraili gazeteci Yossi Melman'a 90 yaşındaki İsraili eski askerî yetkilî Zeev Bloch anlattı.

16 Temmuz 2022

- ABD Başkanı Biden, ABD'nin Ortadoğu bölgesinde aktif bir ortak olmaya devam edeceğini belirterek, "Asla çekip gitmeyeceğiz ve bölgede Çin, Rusya veya İran tarafından doldurulacak bir boşluk bırakmayacağız" dedi.
- Sudan'ın Etiyopya sınırındaki Mavi Nil eyaletinde iki kabile arasında yaşanan çatışmalarda bu hafta en az 31 kişi hayatını kaybetti.
- ABD Başkanı Biden'ın da yer alacağı Cidde Zirvesi'ne katılacak Arap liderler Suudi Arabistan'a geldi.
- Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman, ülkesinin petrol üretim kapasitesini günlük 13 milyon varile çıkaracaklarını tekrarladı.

17 Temmuz 2022

- Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri ve ABD, uluslararası gıda güvenliğinde yaşanan sorunların aşılması için 11 milyar dolar destek sağlayacağını açıkladı.
- Pakistan Maliye Bakanı Miftah İsmail, döviz rezervlerindeki açığın kapatılması için bu ay dost ülkelerden 4 milyar dolar alacaklarını söyledi.

18 Temmuz 2022

- Sudan, Etiyopya ile yaşadığı gerginliğin ardından 26 Haziran'da kapattığı Gallabat sınır kapısını yeniden açtı.
- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecid Tebbun, başkentnin doğusundaki kabileler bölgesinde bazı il ve ilçelerde yerel seçimlerin 15 Ekim'de yapılacağını duyurdu.
- Libya Ulusal Birlik Hükümeti'ne bağlı Genelkurmay Başkanı Muhammed el-Haddad, doğudaki Halife Hafter'e bağlı güçlerin vekâleten sözde Genelkurmay Başkanlığını yapan Abdurrazık en-Nazuri ile orduyu birleştirme konusunu ele aldı.

19 Temmuz 2022

- Fransa ile BAE'nin, enerji alanında kapsamlı stratejik ortaklık anlaşması imzalandığı duyuruldu.
- İran ile Rusya'nın enerji şirketi Gazprom arasında İran'daki petrol ve doğal gaz sahalarına yönelik 40 milyar dolarlık yatırımları öngören mutabakat zaptı imzalandı.
- İsrail Genelkurmay Başkanı Aviv Kohavi, Fas'a "iki ülke tarihinde bir ilk" olarak nitelendirilen resmî bir ziyaret gerçekleştireyor.

20 Temmuz 2022

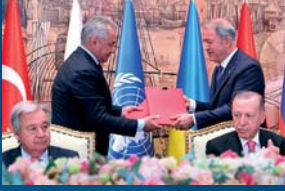

- Türkiye, Rusya ve İran ortak bildiri yayımladı. Bildiride, "Suriye'nin çeşitli bölgelerindeki terör örgütleri ve bunlarla iltisaklı farklı isimlerdeki grupların artan varlık ve faaliyetleri kınanmıştır" denildi.
- Mısır'da faaliyet gösterilecek ilk nükleer santralin yapımına başlandığı bildirildi.
- İsrail'in Kanal 13 televizyonunu, muhabirinin Müslümanların kutsal şehri Mekke'ye girdiğinin ortaya çıkması üzerine özür açıklaması yaptı. Açıklamada, "Bu durum, gazeteciliğin özü olan gazetecilik merakı, her yere ve olaya ilk kaynaktan ulaşma çabasından kaynaklanmıştır" denildi.

21 Temmuz 2022

- İngiliz haber ajansı Reuters, terör örgütü PKK/YPG ile Beşar Esad rejimi askerlerinin, Türkiye'nin bölgeye olası operasyonuna karşı yığınak yaptığı görüntüleri servis etti. Ajans, terör örgütü unsurlarının sözde silahlı eğitim yaptıkları anları da paylaştı.
- Tahıl Sevkiyatı Anlaşması imza töreni Ukrayna, Rusya tarafları, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve BM Genel Sekreteri Guterres'in katılımıyla 22 Temmuz'da İstanbul'da yapılacak.

22 Temmuz 2022

- Tahıl krizinin Türkiye'nin gayretleriyle çözülmesi, buğday fiyatlarına yansdı. Buğday fiyatları, Rusya-Ukrayna savaşının başladığı 24 Şubat'taki fiyatının altına düştü.
- Rusya'nın Suriye'de idlib ilinin batısındaki yerleşimlere düzenlediği hava saldırısında 5'i çocuk 7 sivil öldü, 13 sivil yaralandı.

25 Temmuz 2022

- Kuveyt Emiri Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın, büyük oğlu Şeyh Ahmed Nevaf el-Ahmed'i yeni hükümeti kurmakla görevlendirdiği açıklandı.

27 Temmuz 2022

- Irak'ta Sadr Hareketi yanlıları, başkent Bağdat'ta İran destekli başbakan adayı Muhammed Şiya es-Sudani'yi protesto etti. Yeşil Bölge'deki bariyerleri aşan grup meclis binasına girdi.
- Suudi Arabistan Velihaht Prensi Selman, kabine üyelerinden oluşan heyetle Yunanistan'a resmi ziyaret gerçekleştirdi.
- Tunus Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu, 25 Temmuz yeni anayasa referandumuna katılanların yüzde 94,6'sının "evet" oyu verdiğini ve yeni anayasa taslağının kabul edildiğini duyurdu.
- Terör örgütü PKK/YPG, Türkiye'nin olası bir askerî harekâtına karşı sivilleri kalkan yapmaya çalışıyor. Teröristler sivillerin yaşadığı evlere ağır silahlar yerleştiriyor, evlerin altına tüneller kazıyor. Örgütün evlere zorla el koyması nedeniyle son 3 ayda 16 bin sivil evlerine terk etmek zorunda kaldı.

23 Temmuz 2022

- Libya'nın başkenti Trablus'ta iki silahlı grup arasında yaşanan çatışmalarda ölenlerin sayısı 16'ya, yaralananların sayısı ise 52'ye yükseldi.
- Yemen Ordusu, İran destekli Husilerin yürürlükteki ateşkese ihlal ederek son iki günde düzenlediği saldırılarda 12 askerin öldüğünü, 19 askerin yaralandığını duyurdu.
- İsveç'in başkenti Stockholm'de terör örgütü YPG/PKK yandaşları, ülkenin Türkiye ile yaptığı anlaşmayı protesto etti.

26 Temmuz 2022

- BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, Sudan'ın güneydoğusundaki Mavi Nil bölgesinde kabile çatışmaları sonucunda 31 binden fazla bölge sakininin evlerini terk etmek zorunda kaldığını açıkladı.
- Irak'ın Salahaddin ve Kerkük kentlerinde terör örgütü DEAS'ın düzenlediği saldırılarda 7 yüksek gerilim hattı tahrip edildi.
- BM Güvenlik Konseyi, Irak'ın Duhok vilayetinin Zaho ilçesinde sivillerin ölümüne neden olan saldırıyı kınadı.
- Libya Petrol ve Gaz Bakanı Muhammed Ahmed Oun, Libya'nın günlük petrol üretiminin 1 milyon 25 bin varille yükseldiğini söyledi.
- Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman'ın, Yunanistan ve Fransa'yı ziyaret edeceği duyuruldu. Velihaht Prens Selman, Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın 2018 yılında öldürülmesinin ardından ilk defa AB üyesi ülkeleri ziyaret etmiş olacak.

28 Temmuz 2022

- Lübnan Başbakanı Necib Mikati, 2 yıl önce Beyrut Limanı'nda yaklaşık 200 kişinin hayatını kaybettiği büyük patlamanın yaşandığı 4 Ağustos gününü ulusal tatil ilan etti.

IRAK'TA YİNELENEN SİYASİ KRİZLERDE MUHTEMEL SENARYOLAR

“

İran'ın Irak siyasetine çok boyutlu müdahalesine karşı 2019 yılında geniş halk gösterileri olmuştur. Bu gösteriler daha çok güneydeki Şii bölgelerde gerçekleşmiş ve hükümetin düşmesine yol açmıştır.

”

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

Kuruluşundan bu yana sürekli istikrarsızlıklar ile boğuşan komşumuz Irak, mezhepsel ve etnik farklılaşmanın yanında uluslararası müdahalelerden de kurtulamamıştır. Bunların en belirginleri 1943-45

ve 1983-88 Kürt isyanları, İran-İrak Savaşı (1980-88), Irak Kürtlerinin kendi arasındaki çatışmaları (1994-97), ülkenin ABD tarafından işgali (2003-11) sayılabilir. Bu karmaşaya son dönemde yaşanan ve Şii gruplar arasında beliren çatışmalar da eklenmiştir. Bu yeni belirsizlik döneminde Türkiye'nin de etkilendiği farklı senaryolar söz konusudur.

“

İran, IŞİD öncesinde de kendine yakın siyasi partiler üzerinden Irak siyasetinde etkili oluyordu. Ama IŞİD ile mücadele her şeyi meşrulaştırdığı için geçici olarak desteklense de zamanla İran'a karşı rahatsızlık artmaya başlamıştır.

”

IRAK'TA İRAN ETKİSİ VE Şİİ GRUPLAR ARASI ÇATIŞMALAR

ABD'nin ülkeden çıkmasından sonra İran etkisine giren Irak'ın doğusu IŞİD işgali (2014-16) de yaşamıştır. İran, Ayetullah Sistani'nin IŞİD ile mücadele fetvasını da referans olarak kurulan Haşdi

Şabi grupları üzerindeki kontrolüyle Irak'ta belirgin hâkimiyet kurmuştur. İran, IŞİD öncesinde de kendine yakın siyasi partiler üzerinden Irak siyasetinde etkili oluyordu. Ama IŞİD ile mücadele her şeyi meşrulaştırdığı için geçici olarak desteklense de zamanla İran'a karşı rahatsızlık artmaya başlamıştır. İran'ın Irak siyasetine çok boyutlu müdahalesine karşı 2019 yılında geniş halk gösterileri olmuştur. Bu gösteriler daha çok güneydeki Şii bölgelerde gerçekleşmiş ve hükümetin düşmesine yol açmıştır. İran'a tepkileri olmakla beraber Sünnilerin ve Kürtlerin, İran güdümlü merkezî hükümetle mücadele edecek yeterli imkânları olmadığı için bu bölgelerde gösteriler sınırlı olmuştur. Genel gös-

terilerinden dolayı erken seçime gidilmiş ve İran yanlısı partiler kan kaybetmişlerdir. Göstericilere yakın partiler seçimleri boykot ettiği için reform yanlısı aktörlerin seçimlerdeki etkisi beklendikinden az olmuştur.

Seçimlerde Şii Sadr Partisi (Teyyar), Sünni partiler ve Barzani temelli Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) gücünü artırmıştır. İran yanlısı partiler güç kaybına uğramışsa da bu kayıp sonrası güçlerini belli ölçüde korumuşlardır. Özellikle İran'ın güçlü müdahale ettiği ve yönlendirdiği milisler ve partiler, Irak'ta daha şeffaf ve demokratik bir yönetim kurulmasına engel olmaktadır. Çünkü uzun süredir her partinin katıldığı, sorumlusu belli olmayan ve “ganimet paylaşımı”

anlayışıyla kurulan hükümetler İran'ın çıkarlarına daha fazla hizmet etmektedir. Bu hükümetlerde yolsuzluklar daha fazla olmakta, hizmetler aksamakta ve hesap verilebilirlik işlememektedir. Son seçimlerin getirdiği parlamento tablosu ilk kez bir çoğunluk hükümeti kurulabilecek potansiyel oluşturdu. Muktada el-Sadr'ın partisi seçimlerden birinci çıkarak, 329 koltuklu parlamentoda 73 koltuk kazandı. Sünni Tekaddüm ve Azim Blokları, KDP ve bağımsızlardan gelecek destekle çoğunluk sağlanabiliyordu. Ancak İran yanlısı partiler, Şii Koordinasyon Çerçevesi diye bir cephe oluşturarak yeni hükümet kurulması için parlamentonun üçte iki çoğunlukla toplanması gerektiğini ileri sürdü. Türkiye'de geçmişte yaşanan 367 uygulamasına benzer uygulama ile meclis boykot edilerek toplanmasına engel olundu. Anayasa Mahkemesi de bunu onaylayınca, Sadr grubu rest çekerek sokak protestolarını başlattı.

“

Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin yaptığı alternatif gösterilerde Sadr yanlılarıyla çatışma ihtimalinden korkulmuştu fakat bu senaryo gerçekleşmedi. Şii Koordinasyon Çerçevesi hâlâ hükümet kurma konusunda ısrar etse de bu sürecin tıkandığı belirginleşti ve Irak'ta yeni bir erken seçim kaçınılmaz oldu.

”

Muktada el-Sadr, sokak protestolarını hamlesini müttefikleri Barzani ve Muhammed el-Halbusi'ye danışmadan yaptığı için bu gruplar

arasında şaşkınlık ve İran yanlısı Şii Koordinasyon Çerçevesi (Cephesi) karşısında bir yenilmişlik havası oluşmaya başlamıştı. Bu arada yeni başkanın seçilmesi ve hükümet kurma çalışmaları başlamıştı. Kürt partiler KDP ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ise Irak başkanı seçimi konusunda anlaşamıyordu. Sandalye sayılarının azalması yanında İran'ın KDP'yi desteklemesi yüzünden, Barzani-lerin de başkanlık konusunda eli biraz daha zayıflamıştı. Bu ortamda Irak Parlamentosu 30 Haziran'da toplandı ve siyasi süreç, Şii Koordinasyon Cephesi'nin planladığı şekilde gitmekteydi.

Siyasi süreçten ve devletten dışlanma tehlikesi hisseden Sadr, özellikle Nuri el-Maliki'nin yeniden etkin konuma gelmesini kişisel tehdit olarak da görüyordu. Çünkü Maliki önceki başbakanlığı döneminde Sadrcıları devletten tasfiye etmişti. Sadr, yeni hükümetin kurulmasını engellemek için taraftarlarını parlamentoyu protesto

etmeye çağırdı. Göstericiler korumalı Yeşil Bölge'ye girerek parlamentoyu bastılar. Bazı güvenlik güçleri protestoculara engel olmak istese de Başbakan Mustafa el-Kazimi'nin güvenlik güçlerine güç kullanmamaları konusunda talimat verdiği söylenmektedir. Kazimi zaten gösterilerden sonra göreve gelmişti ve onun planı ise kaotik geçiş döneminde 1 yıl daha başbakan olarak kalıp daha sonraki dönemde aktör olarak devam etmek istemesidir. Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin yaptığı alternatif gösterilerde Sadr yanlılarıyla çatışma ihtimalinden korkulmuştu fakat bu senaryo gerçekleşmedi. Şii Koordinasyon Çerçevesi hâlâ hükümet kurma konusunda ısrar etse de bu sürecin tıkandığı belirginleşti ve Irak'ta yeni bir erken seçim kaçınılmaz oldu.

IRAK'TA ERKEN SEÇİM HESAPLARI

Erken seçim Sadr için bazı riskler barındırır da halk desteğine gü-

venerek bunu zorlamaktadır. Risklerin başında Sadr grubu parlamentoda olmadığı için seçim kanununu diğer partilerin yapacak olmasıdır. Her seçim için yeni bir kanun yapıldığından önceki seçimlerde yapılan düzenlemeler Sadr'a avantaj sağlamıştı. Yeni kanunda karmaşık kota ve bölge düzenlemeleri olduğu için avantajlar kaldırılabilir ya da esnetilebilir. Ayrıca, hükümette olmadığı için Sadr grubuna karşı seçim hileleri de artabilir. Ancak bu farkı Sadr, güçlü halk desteği ile kapatabilecek potansiyele sahip gözükmemektedir. Özellikle Teşrin protestocuları olarak bilinen kesimlerin desteğini alabilirse Sadr eskisinden daha kötü bir tablo ile karşılaşmaz. Çünkü Irak'ta İran'a karşı gelebilen tek parti olarak görülmesi ciddi popülerlik sağlamaktadır. Irak'ta değişim ve normalleşme önünde ayrı birkaç engelden söz edilebilir. Bunlardan en önemlisi, İran'ın Irak'ı Ortadoğu politikalarının merkezinde görmesiyle ilgilidir. Irak'ı hem kendisi için bölgeye açılan kapı olarak görmekte, hem de Irak kaynaklarıyla İran, Beşar Esad rejimi ve Hizbullah gibi birçok müttefikini finanse etmektedir. Aktarılan kaynakların meşru yollarla olmadığı hükümetteki adamları vasıtasıyla yapılan yolsuzluklarla veya Irak petrolünün kaçak satılmasıyla gerçekleştirildiği dilendirilmektedir.

Irak'ta İran'ın gücünü sürdürmesine katkı sağlayan konulardan birisi, ABD'nin İran çıkarlarını direk olarak hedef almamasıdır. Arap Baharı'nı sabote etmek isteyen Barack Obama, nükleer anlaşmayı imzalayarak İran'ın Ortadoğu'da daha etkin olmasına katkı

sağlamıştır. Donald Trump bunu kısmen değiştirmeye çabalasa da Joe Biden de Obama çizgisinden giderek İran'a karşı yumuşak tutum içindedir. Ayrıca, Ukrayna savaşı yüzünden ABD'nin ana gündeminde Irak ön sıralarda değildir. Bu nedenlerden dolayı Irak içindeki mücadelede bölgesel girişimler çok daha belirleyici olmaktadır. Türkiye ve Körfez ülkeleri, Irak'ta İran'ı daha fazla zorlayabilirler fakat onlar da Irak siyasetine çok fazla müdahale etmekten kaçınmaktadırlar. Gösteriler devam ederken Şii Koordinasyon Çerçevesi ile Sadr'ın uzlaşmak zorunda olduğu belirtilmektedir. Aksi durumda iç savaş veya askerî darbe seçenekleri vardır ki bu durumda ordu dâhil Irak'ın tüm kurumlarında bölünme gerçekleşebilir. Silahlı güçleri bulunan ve halk desteği bilinen Sadr grubunun bastırılması mümkün gözükmemektedir. Benzer şekilde Sadr'ın da İran yanlısı partileri ve milisleri tamamen Irak siyasetinden tasfiye etmesi uzak ihtimaldir.

“
Irak'ta taraflar seçim konusunda anlaşamaz ise ülkede bir iç savaş ihtimali belirebilir ve bu durum ülkeyi parçalanmaya ve bölgeyi kaosa götürebilir. Bu çerçevede etkisini konsolide etmek isteyen ve kendisine yönelik tepkileri etkisizleştirmek isteyen İran Duhok olayını da bahane ederek Türkiye karşıtlığını körüklemektedir.
”

Böyle bir ortamda Türkiye'nin, Irak'taki belirsizlik ve istikrarsız-

lıktan fayda görmeyeceği açıktır. Özellikle iç savaş ve darbeler ülkeyi ve hatta bölgeyi kaosa sürükleyebilir. Bu nedenle tarafları sükûnete davet eden Türkiye, Irak'ta nüfuzunu baltalamaya çalışan İran ve müttefiklerine karşı Sadr'a ve demokratik sürece destek olmalıdır.

Bu çerçevede geleneksel müttefiklerimiz başında yer alan Türkmenler ile diğer Sünni ve Kürt gruplar desteklenmeli ve bu gruplar diyaloga ve iş birliğine yönlendirilmelidir. Dolayısıyla her ne kadar mezhepsel ve etnik temelli bir Irak politikası benimsemese de ve her grupla iletişim kanalları açık olsa da Türkiye'nin kendisine yakın aktörler arasında iş birliğini pekiştirmesi önemli bir çabadır. Çünkü İran bazı Şii grupları maksimum düzeyde koordine etmeye çalışmaktadır ki Şii Koordinasyon Çerçevesi adı bile bunu anlatmaktadır. Irak'ta taraflar seçim konusunda anlaşamaz ise ülkede bir iç savaş ihtimali belirebilir ve bu durum ülkeyi parçalanmaya ve bölgeyi kaosa götürebilir.

Bu çerçevede etkisini konsolide etmek isteyen ve kendisine yönelik tepkileri etkisizleştirmek isteyen İran Duhok olayını da bahane ederek Türkiye karşıtlığını körüklemektedir. Türkiye'yi de Irak konusunda kendisine rakip etkin aktör olarak değerlendiren İran, ülkedeki Türkiye karşıtı kampanyadan faydalanmak istemektedir. Sonuç olarak Irak siyaseti yeniden farklı dinamikler öe belirsizliğe sürüklenmektedir ve İran bu belirsizlik ortamında kendi gücünü muhafaza etmek amacıyla Türkiye karşıtlığını Irak iç siyasetinde kullanmaktadır. ■

KÜRESEL GIDA KRİZİNDE TÜRK DİPLOMASİSİ VE ORTADOĞU İÇİN ÇIKARIMLAR

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

Diplomaside merkez ülke olma şianıyla hareket eden Türkiye'nin, büyük oranda bir diplomasi başarısını temsil eden tahıl koridoru anlaşması, gerek bölgesel gerekse uluslararası aktörler tarafından takdir edilen bir gelişme olmuştur.

”

2 022'nin Şubat ayında başlayan Rusya'nın Ukrayna işgali, son iki yıldır pandemiye bağlı önlemler nedeniyle aksayan küresel enerji ve gıda tedariki sorununu daha da derinleştiren bir ortam doğurdu. Savaşın giderek uzaması ve küresel tahıl ticaretinde önemli paya sahip olan Rusya ve Ukrayna'nın bu anlamda arzı gerçekleştirilememesi hem bölgesel hem de küresel düzeyde bir gıda krizinin önünü açtı. Savaş sırasında özellikle Batılı aktörlerin Ukrayna lehine net bir tavır almaları krizin çözümü konusunda geleneksel küresel güç-

lerin herhangi bir rol oynayamamasına neden oldu. Bu süreçte bir taraftan ulusal çıkarlarını gözetken diğer yandan uluslararası hukuka çağrı yaparak krizin diplomatik kanallarla çözülmesi arayışında olan Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile diyalogu sürdürebilen yegâne aktör hâlini aldı. Türkiye'nin bu pozisyonu Ankara'yı küresel gıda krizinin çözümü konusunda da önemli bir aktör hâline getirdi. Bu noktada Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Türkiye, tahıl krizinin çözümü konusunda bölgesel ve küresel aktörlerin endişelerini giderecek bir dizi diplomatik faaliyet başlattı.

Bu çerçevede temmuz ayında İstanbul'da, Rus ve Ukrayna tahıllarının İstanbul üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda Türkiye, BM, Rusya ve Ukrayna arasında “Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi” imzalandı. Tahıl koridoru olarak adlandırılan girişim kapsamında, tahılların nakliyatının Ukrayna'nın Yujniy, Odessa ve Çernomorsk Limanlarından gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bu çerçevede tahıl koridoru anlaşması, hâlihazırda

resmî bir uluslararası yaptırıma maruz kalmamış olan Rus tahıllarını da kapsamaktadır. Gemilere uygulanabilecek olası ambargolar-
dan kaçınmak amacıyla bir süredir Rus tahıl gemilerinin Karadeniz'i terk etmediği ve bu anlaşmayla Rus tahıllarının da ülkeden çıkarılabileceği, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın tarafından açıklanmıştı.

TAHIL KORIDORU NE ANLAMA GELECEK?

Tahıl koridoru oluşturulmasını sağlayan İstanbul Anlaşması'yla birlikte ilk elde hedef, dünya tahıl ticaretini iyileştirmek vasıtasıyla küresel gıda krizinin hafifletilmesidir. Bu çerçevede, savaş ortamında gerek depolarda gerekse ilgili limanlarda, gemilerde bekle-

yen Ukrayna ve Rus tahıllarının ilgili pazarlara ulaştırılması sağlanacak ve iki ülkenin de bu çerçevede küresel pazarlarla ticari faaliyetine devam etmesi sağlanacaktır. İlk etapta yaklaşık 80 adet geminin Karadeniz ve akabinde İstanbul üzerinden dünya pazarlarına hareket etmesi ve bu minvalde 25 milyon ton kadar tahılın alıcılara ulaşması hedeflenmektedir.

“

Tahıl koridoru oluşturulmasını sağlayan İstanbul Anlaşması'yla birlikte ilk elde hedef, dünya tahıl ticaretini iyileştirmek vasıtasıyla küresel gıda krizinin hafifletilmesidir. Bu çerçevede, savaş ortamında gerek depolarda gerekse ilgili limanlarda, gemilerde bekleyen Ukrayna ve Rus tahıllarının ilgili pazarlara ulaştırılması sağlanacak ve iki ülkenin de bu çerçevede küresel pazarlarla ticari faaliyetine devam etmesi sağlanacaktır.

”

Türkiye'nin, Rus ve Ukraynalı ortaklarının yanında Birleşmiş Milletler (BM) yetkilileri ve heyetleriyle gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda, üzerinde uzlaşılan tahıl ko-

ridor, aynı zamanda Rusya ve Ukrayna arasında savaş sırasındaki ilk mutabakat olması hasebiyle de olası ateşkes süreçlerine dair alt yapıyı sağlayabilecektir. Her ne kadar Rusya ve Ukrayna, Kiev'in çekinceleri sebebiyle karşılıklı olarak anlaşmayı imzalamamış ve her iki taraf da anlaşmayı Türkiye ve BM ile imzalamış olsa da ilgili mutabakata varılmış olması, iki ülkenin gelecek uzlaşılarda konusunda istekli olduğunu gösterebilecektir.

Anlaşma kapsamında limanlara ve belirlenen noktalara saldırı gerçekleştirilmemesi ve belirli bölgelerdeki mayınların temizlenmesi kapsamında taahhütlerin verilmiş olması da gıda kriziyle ilgili bu

mutabakatın iki taraf arasındaki olası ateşkes sürecine ilk adımları olarak okunmasını güçlendirecek emarelerdir. Fakat anlaşmanın hemen ardından Ukrayna'nın Odesa Limanı'na gerçekleştirilen Rus saldırılarının gösterdiği gibi, anlaşmanın imzalandığı kısıtlı uzlaşılarda konjonktürü hayli kırılabilir bir yapıdadır. Nitekim saldırıya ilişkin olarak Rusya'nın, tahıl depolarını değil, askerî bölgenin hedef alındığını ifade etmesi ve Ukrayna tarafının da herhangi bir tahıl deposunun zarar görmediği açıklaması dikkat çekmektedir.

Bütün iyimser konjonktüre rağmen Rus saldırılarının devam edebileceği endişesi ve Ukrayna'nın bu sebepten gemilerini çıkarmama ihtimali olan or-

tamda, tahıl koridorunun işleyişinin İstanbul'da konuşlanan bir Müşterek Koordinasyon Merkezi tarafından denetlenmesi öngörülmüştür. Müşterek Koordinasyon Merkezinin anlaşmanın tarafı aktörlerden oluşan 20 kişi tarafından ihdas edildiği ve bu minvalde Rus ve Ukraynalı yetkililerin sadece ihtiyaç dâhilinde bir araya geleceği de koordinasyon merkezine ilişkin ifade edilenler arasındadır.

TAHIL KORIDORUNA TEPKİLER

Diplomaside merkez ülke olma şiarıyla hareket eden Türkiye'nin, büyük oranda bir diplomasi başarısını temsil eden tahıl koridoru anlaşması, gerek bölgesel gerekse uluslararası aktörler tarafından takdir edilen bir gelişme olmuştur. İlk elde, anlaşmanın tarafları olan Rusya ve Ukrayna'dan, Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenskiy, Türkiye'nin ve BM'nin çabalarını öven açıklamalar yapmıştır. Dolayısıyla Türkiye burada savaşın başından bu yana her iki ülkeye ilişkin olarak benimsediği tutumların uluslararası iş birliği ve çatışma çözümü gayretleri içerisinde anlaşılabileceğini göstermiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Dışişleri Siyasi İşlerden Sorumlu Müsteşarı Victoria Nuland, Ulusal Güvenlik Konseyi Stratejik İletişim Koordinatörü John Kirby gibi yetkililer, tahıl koridoru anlaşmasının imzalanmasının memnuniyetle karşılandığını ve BM Genel Sekreteri Antonio Guterres ile Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın diplomatik li-

derliğine teşekkür edildiğini belirtmiştir. Bunun yanında tahıl koridoru anlaşmasını memnuniyetle karşılayan ülkeler arasında Fransa, İsveç, İngiltere, İtalya, Pakistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Kuveyt ve Bahreyn de yer almıştır. Avrupa Birliği ve Afrika Birliği de ilgili mutabakattan ötürü memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Bu çerçevede tahıl koridoru anlaşmasından doğrudan ve dolaylı anlamda memnun olmayan bir aktörün varlığından bahsetmek son derece zorken, anlaşmaya ilişkin ortak kanı Türkiye'nin gayretleri çerçevesinde meydana geldiğidir. Bu gelişme ise savaşın ilerleyen dönemlerindeki olası ateşkes durumlarında, Türkiye'ye kolaylaştırıcı ve arabulucu bir aktör olarak düşen rollerin önemini de artırmaktadır.

Küresel ekonomik sistemdeki enflasyonist ortam, ABD Merkez Bankası FED'in güçlü dolar politikası, ham petrolün varil fiyatının yükselmiş olması ve bu ortamda meydana gelen gıda krizi, ilk elde Ortadoğu'da ve çevre bölgelerde, bunun yanında bütün dünyada gıda fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur.

TAHİL KORİDORU VE ORTADOĞU

Tahıl koridoru Türk diplomasisi için önemli bir noktayı temsil etmekteyken aynı zamanda bölgesel

ve küresel gıda krizinden etkilenen ülkeler açısından da son derece kritik bir gelişme olmuştur. BAE Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili yaptığı açıklamada ilgili mutabakata varılması konusunda "Türkiye ve BM'nin çabalarını methetmektedir" ifadeleri kullanılmıştır. Bunun yanında İstanbul Anlaşması'nın imzalanmasının ertesinde

25 Temmuz günü Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir telefon görüşmesi gerçekleştiren BAE Devlet Başkanı Muhammed bin Zayid, Türkiye'nin bu konudaki çabalarından övgüyle bahsetmiştir. Yine konuyla ilgili benzer minvalde açıklamalar, Kuveyt Dışişleri Bakanlığı, Katar Dışişleri Bakanlığı ve Bahreyn Dışişleri

Bakanlık tarafından da gerçekleştirilmiştir.

Tahıl koridoru anlaşmasının gerek bölgede gerekse de uluslararası anlamda bu denli olumlu tepkiyle karşılaşması aslında uluslararası bir sorun olan gıda krizine bir çözüm girişimini temsil etmesiyle ilgiliyken, aynı zamanda yerel eko-

nomilerin gidişatını da doğrudan etkileyecek bir gelişme olmasıyla doğrudan ilgilidir. Küresel ekonomik sistemdeki enflasyonist ortam, ABD Merkez Bankası FED'in güçlü dolar politikası, ham petrolün varil fiyatının yükselmiş olması ve bu ortamda meydana gelen gıda krizi, ilk elde Ortadoğu'da ve çevre bölgelerde, bunun yanında bütün

dünyada gıda fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede Körfez ülkelerinde yıllık enflasyon oranları %2,5 ila %5 do-laylarına kadar yükselmişti.

İmzalanan İstanbul Anlaşması'yla birlikte, Rus ve Ukrayna tahıllarının tekrardan uluslararası piyasaya sürülecek olması Körfez ülkelerinin yanında, gıda krizinden önemli oranda olumsuz etkilenen Kuzey Afrika ve Doğu Afrika ülkeleri için de kritik bir gelişme olacaktır. Özellikle Mısır gibi 105 milyonun üzerine nüfusa sahip bir ülkede gıda fiyatlarının Şubat 2022'den bu yana %44 oranında artmış olması, halka sağlanan sübvansede edilmiş ekmek fiyatlarının dahi yükselmesini gerektirmişti. Benzer gelişmelerin 45 milyona yakın nüfusuyla Sudan'da ve 115 milyona yakın nüfusuyla Etiyopya gibi ülkelerde de görülmesi tahıl koridoru anlaşmasının önemini ortaya koymaktadır.

Bütün bu çerçevede Türkiye'nin diplomatik faaliyetlerinin Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş ortamında ciddi oranda bir başarı elde ettiği görülmektedir. Bu anlamda varılan mutabakat gerek mahiyeti gerekse yapılabilecek çıkarımlar açısından sadece Türkiye ve Türk dış politikası faydasına olmayacak, aynı zamanda bölgeye ve tüm dünyaya faydalı gelişmeler silsilesini beraberinde getirebilecektir. Sonuç olarak mutabakatın başarıya ulaşması, Rusya ve Ukrayna'nın anlaşmaya sadık kalmasının yanında, Türkiye ve BM'nin de denetleyici mekanizmaları çalıştırmaya dolayısıyla bir bakıma uluslararası toplumun bu konudaki kararlılığına bağlı olacaktır. ■

KÜRESEL GIDA KRİZİNİN ORTADOĞU İLE AFRİKA'YA YANSIMALARI VE OLASI ÇÖZÜMLER

KYRYLL STURMAK

Yüksek Lisans ESOĞÜ

“

Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle dünyada tahıl fiyatları radikal şekilde artmıştır. Bunun ana sebebi, Rus gemilerinin Ukrayna limanlarını ablukaya devam etmesi ve bunun da arz kıtlığına ve birçok temel ürün için daha fazla fiyat artışına yol açmasıdır.

”

Son aylarda jeopolitik söylem ve uluslararası siyasi tartışmalar, oldukça hassas bir konu olan gıda güvenliği etrafında gittikçe yoğunlaşmaktadır. Konuya hâkim olan birçok uzman ile Birleşmiş Milletler (BM) üst düzey yetkilileri, küresel alanda gıda krizinin ciddi boyutlara ulaşabileceğinde neredeyse hemfikirlerdir; dünyaca bilinen “The Economist” dergisi dahi insan kafataslarıyla kaplı buğday başakçıklarını gösteren bir kapak yayımlayarak yaklaşan bir felaket hakkında uyarmıştır. Artık bu kriz, koronavirüs

pandemisini, gelir eşitsizliğine, göçe ve iklim değişikliğine karşı mücadelenin etkilerini gölgede bırakan en acil insani zorluklardan biri hâline dönüşmüştür. Önceleri gıda piyasası, küresel ısınma gibi sorunlarla sarsılırken bugün gıda tedarik zincirleri, 2020'den önce kimsenin düşünmediği iki olayla sarsılmıştır: Pandemi ve Avrupa'da patlak veren Ukrayna-Rusya savaşı.

Gerçekten bu yılın başında Rusya'nın Ukrayna'ya yaptığı saldırıyla birlikte durum kritik noktaya ulaşmıştır. Çoğu Ortadoğu ve Afrika ülkesi, bu savaşta taraf tutmamaya çalışsa da savaş bu bölgeleri önemli ölçüde etkilemektedir. Zira bunlar, gıda ithalatına en çok bağımlı olan ve fiyatlarındaki keskin artışla yüz yüze karşılaşılan topluluklardır. Böylece buğday ve gübre piyasalarının

daki istikrarsızlık, yalnızca küresel ekonomi üzerinde değil, aynı zamanda Ortadoğu ve Afrika dâhil dünyanın farklı bölgelerindeki gıda tüketim merkezleri üzerinde de büyük etki yaratmaktadır. Bu yazıda, gıda krizinin ana nedenleri incelenecek, uzmanların endişesinin gerçekliği değerlendirilecek ve açlığın sonuçlarının nasıl üstesinden gelinebileceği konusunda bazı pratik tavsiyeler verilecektir.

ORTADOĞU İLE AFRIKA'DA GIDA GÜVENLİĞİ VE YENİ TEHDİTLER

Ortadoğu'da tarih boyunca gıdalar, daima toplumsal endişe ve siyasi istikrarsızlık kaynağı olmuştur. Bölgenin sürekli susuzluk ve kuraklık, zorlu hava şartları, geleneksel tarım yöntemleri kullanımı nedeniyle tarımcılık açısından verimli bir yer olmaması, buradaki büyük ölçekli çiftçiliği imkânsız hâle getirmektedir. Bu gibi meseleler, 2011'de meydana gelen Arap Ayaklanmalarının ana nedenlerinden birini oluşturmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu için gıda krizi, dün ortaya çıkmış bir olay değildir. İstatistiğe göre Ortadoğu ve Afrika'da açlık sınırındaki insan sayısı son altı yılda yaklaşık 10 milyon kişi ile sürekli artmaktadır. Kovid-19 öncesi dünyada toplam 690 milyon açlık sınırında insan varken, bugün nüfus 8 milyar kişiye kadar yaklaşmaktaysa her on iki kişiden biri, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daimî açlığa maruz kalma ihtimaliyle karşı karşıyadır.

Mevcut koşullarda gıda kıtlığı tehdidi özellikle Afrika kıtasında ciddi oranda hissedilmektedir. Örneğin, Libya ve Eritre'nin buğday talep-

lerinin %40'ı Ukrayna tarafından karşılanmaktaydı, Tunus ise buğdayın %60'undan fazlasını savaş altındaki Kuzey Karadeniz'den ithal etmekteydi. Genel olarak, Afrika, dünyadaki tüm ekilebilir toprak arazilerininin %60'ını oluşturmalarına rağmen, gıda ithalatına son derece bağımlıdır. Bu yüzden Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi mineral kaynaklar bakımından zengin olan devletler, tarımda o kadar verimli olmadığı ve topraklarında gıda üretimi sağlayamadığı hâlde besin tedarik etmek için yeni yollar aramaya zorlanacaktır.

Fakat Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle dünyada tahıl fiyatları radikal şekilde artmıştır. Bunun ana sebebi, Rus gemilerinin Ukrayna limanlarını ablukaya devam etmesi ve bunun da arz kıtlığına ve birçok temel ürün için daha fazla fiyat artışına yol açmasıdır. Şu an 22 milyon ton Ukrayna tahılı ihraç edilememektedir ve temmuz sonunda buna hasat edilmeyi bekleyen yeni mahsul de eklenecektir. Genel olarak, savaştan önce Ukrayna, dünya buğday ihracatının %30'unu, arpanın %20'sinden fazlasını ve ayçiçek yağının %65'ini sağlarken, Rus işgalinden sonra bazı tahılların ihracatını kısıtlamış ve bazılarını tamamen durdurmaya mecbur bırakılmıştır. Ayrıca Ukrayna topraklarında genel tarımın yanı sıra büyük miktarlarda mısır yetiştirildiği ve gübre üretildiği unutulmamalıdır.

Savaşmakta olan bu iki ülke dünya buğday ihracatının yaklaşık %65'ini oluşturmaktadır. Rusya ise, sadece Ukrayna tahılının ihracatını engellemekle kalmamakta, aynı za-

manda kendine yapılan yaptırımları kaldırmak için elindeki ihraç ham maddeleriyle şantaj yapmaktadır. Üstelik, Ukrayna ile Rusya'nın bu malların ihracatını azaltması, dünya piyasasında besi hayvancılığına dayalı ürünlerin de fiyatlarında artışa yol açmaktadır. Zira hububat fiyatlarındaki artış, diğer gıda piyasalarını, özellikle yem bitkilerinin maliyetine bağlı olan kümes hayvanları ve et fiyatlarını en az %10 oranında etkilemektedir. Bunların dışında bazı yörelerde bu yazın 50°C üzerinde rekor hava sıcaklıkları kaydedilmiştir. Bu durum çok daha kötü bir hasatla sonuçlanıp hükümetleri yurt dışı ihracatı engellemeye itebilir. Benzer şekilde gıda güvenliği meselesi, özellikle Afrika Boynuzu'ndaki gibi yiyecek ithalatına bağımlı olan ülkelerde daha da şiddetlenebilir.

Örneğin Somali, son dönemin en ağır kuraklığını yaşamaktadır. Birbirini izleyen serbest yağışlı mevsimler görülmemiş ve yağmur yağdığında bile sağanak şeklinde gelerek sellere neden olmuş ve çekirge istilasını teşvik etmiştir. Etiyopya ve Kenya'da 2021'in ortasından bu yana bir milyon çiftlik hayvanı ölmüştür. Toplam bu ülkelerde aşırı açlık çeken insan sayısı geçen yıldan bu yana iki katından fazla artarak 10 milyondan 23 milyona çıkmıştır. Afganistan da Taliban iktidara geldiğinden beri kıtlığa sürüklenmiş, raporlara göre yerel nüfusun %95'i etkilenmiştir. Günümüzde Mısır, talebinin %70'inden fazlasını Ukrayna ve Rusya'dan yapılan ithalatla karşıladığından dünyanın en büyük buğday ithalatçısı sayılmaktadır. Ancak bu son savaş, buğday fiyatlarını %60 artırıp Mısır'da enflasyon oranını

%5'ten yaklaşık %15'e yükseltmiştir.

Ukrayna savaşının daha fazla uzun sürmesi ve küresel enflasyon üzerinde baskı uygulayan gıda fiyatlarındaki artışın devam etmesi hâlinde Ortadoğu ve Afrika ülkeleri, yeniden protesto dalgaları ve toplumsal huzursuzluklarla karşı karşıya kalabilir.

Benzer bir durum Lübnan, Irak ve İran'da da söz konusudur. Irak başbakanına göre, devam eden çatışma, ülkesinde gıda fiyatlarında geçen yıla göre en az %40'lık artışa yol açacaktır. Enflasyonun %200'ün üzerine çıktığı ve hükümetin cari faturaları dahi ödeyecek bütçesinin yetersiz olduğu Lübnan'da durumlar daha da karmaşık görünmekte ve ülkeye yapılan gıda ithalatı artık Dünya Bankasından alınan ad hoc kredilerle ödenmektedir. İran'da ise tahıl fiyatları %300'lük artış göstermiş, bu da Mayıs ayından itibaren ülke çapındaki halk gösterilerini meydana çıkartmıştır. Şimdilik en kötü durum Yemen'de görülmektedir: Devam eden iç savaş ve insani kriz ışığında 17.5 milyonluk nüfus, besin yetersizliği yaşamakta ve bu ülkeyi gıda güvenliği açısından dünyanın en sorunlu yeri hâline getirmektedir.

Dolayısıyla eğer Ukrayna savaşının daha fazla uzun sürmesi ve küresel enflasyon üzerinde baskı uygulayan gıda fiyatlarındaki artışın devam etmesi hâlinde Ortadoğu ve Afrika ülkeleri, yeniden protesto dalgaları ve toplumsal huzursuz-

luklarla karşı karşıya kalabilir. Bu bağlamda uzmanlar, mevcut durumla 2010 sonundaki durum arasında birçok benzerliğe işaret edip yeni bir Arap Baharı'nın başlangıcını tartışmaktadır. Üstelik, açlık nedeniyle insanların Avrupa'da daha iyi bir yaşam arayacağı ve yeni göç hareketlerinin olacağı beklenmektedir. Böylelikle uluslararası gıda krizi giderek daha belirgin hâle gelmektedir.

AÇLIĞI ÖNLEMELİK İÇİN ALINAN TEDBİRLER NELERDİR?

Bütün bunlara rağmen, bölgesel gıda güvenliği çabaları hızla artmaktadır. İklim değişikliğiyle beraber yoğunlaşan kriz, zengin olan ülkeleri gıda üretimi için sınırlarının dışında toprak aramaya zorlamıştır. Öncelikle Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez monarşileri, gıda üretimine uygun olan geniş arazileri dünya çapında satın almaktadır. Böylelikle Mısır'ın yurt dışından gıda ithal etme yaklaşımının aksine bu ülkeler, Afrika dâhil dünyanın diğer bölgelerinde toprak sahibi olup oralarda gıda yetiştirmeyle uğraşmaktadır. Sonrasında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bazı devletler, yeterli gıda arzını sağlamak için tarım teknolojilerine yatırım yapıp bu sektörde bilimsel bilgisini artırmaya çalışmaktadır. Ayrıca su kıtlığı sorununu hafifletmek için modern teknolojiyi ilk kullanan ülke İsrail'dir. İsraililer, gelişmiş sulama ve tuzdan arındırma yöntemleri geliştirerek büyük ölçekli sulu tarımı mümkün kılan yeterli düzeye ulaşmışlardır. Ayrıca birçok hükümet, üretim için gıda ve ham madde ihracatına kısıtlayıcı engeller getirmeyi ve sigorta stokları oluş-

turmayı çabalamıştır. Ek olarak uzmanlar, gıda krizi sorununun en üst uluslararası düzeyde çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda bir dizi seçenek tartışılmaktadır. Bir yönden savaşta tarafsızlık statüsünde bulunan ticaret gemilerine Ukrayna limanlarından tahıl taşımak için eşlik edecek savaş gemilerinin Ortadoğu ve Afrika ülkelerine uygun bir misyon düzenlenmesi önerilirken, Ukrayna'ya kendi gemilerini korumak için kullanabileceği silahlar sağlanması da konuşulmaktadır. Çeşitli medya organlarında, buğdayı Ukrayna'dan kara ve demir yollarıyla ihraç etme çağrıları da söz konusudur. Ancak savaş öncesi bu nakliye yöntemi, toplam ihracatın %10'undan fazlasını karşılayamamış ve oldukça masraflı ve Ortadoğu'ya teslimi de senelerce sürebilecek yöntem olarak ifade edilmiştir. Diğer taraftan ileride krizin tekrarlanmaması için gıda konusunu manipüle edebilecek Rusya Federasyonu ile iş birliğinin azaltılması gerekliliğini de dile getirenler olmuştur.

Tüm uluslararası çabalara rağmen dünyada gıda yetersizliğinin gittikçe derinleşmesi öngörülmektedir. BM tahminlerine göre, bugün Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırganlığından kaynaklanan kriz nedeniyle 1,7 milyar kadar insan zarar görebilir.

Dahası, G7 ve Dünya Bankası kapsamında en savunmasız Ortadoğu ve Afrika ülkelerine çeşitli parasal yardımlar öngörülmektedir. Bunun dışında Körfez İşbirliği Konseyi

ülkelerinin (KİK) liderleri gelecek iki yıl içinde gıda projelerine 3 milyar dolarlık yatırım yapmayı taahhüt etmiştir. Uluslararası konsolidasyondan bahsederken yalnızca hükümetler arası kuruluşların değil, bazı devletlerin de bölge ülkelerine krizin aşılmasında yardım sağlamaya hazır olduklarını belirtmekte fayda vardır. Örneğin, ABD, Ortadoğu ve Kuzey Afrika için 2,5 milyar dolarlık kısa-uzun vadeli gıda güvenliği yardımı sağlama vaadinde bulunmuştur; önmüzdeki beş yılda 5 milyar dolar daha verilmesi planlanmıştır.

Son olarak mevcut verilere göre, tüm uluslararası çabalara rağmen dünyada gıda yetersizliğinin gittikçe derinleşmesi öngörülmektedir. BM tahminlerine göre, bugün Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırganlığından kaynaklanan kriz nedeniyle 1,7 milyar kadar insan zarar görebilir. Unutulmalıdır ki bu sorunun kolay çözümü yoktur. Olumlu senaryoda, savaşın oldukça hızlı sonlandırılması, mahsulün bir kısmı kaybedilse dahi ticaretin bu yılın sonuna kadar normale dönmesini sağlayabilir. Fakat diğer senaryolara göre, savaşın uzun sürmesi hâlinde durum vahim bir noktaya ulaşabilir; birkaç tahıl üretim sezonu önlenemez, ülkeler iç baskı nedeniyle gıda ihracatını engellemeye başlayabilir, fiyatlar ve enflasyondaki radikal artış devam edebilir, savunmasız toplumlar derin şekilde etkilenebilir ve özellikle Afrika ile Ortadoğu'da kıtlık ve göç dalgaları başlayabilir. Bu nedenlerden ötürü Rusya'nın gıdayı silahlaştırması, sadece Ukrayna için değil, dünyanın yoksul milyonlarca insanı için de ölümcül tehdit oluşturmaktadır. ■

AFRİKA'DA DERİNLEŞEN GIDA GÜVENLİĞİ SORUNU VE ÖNLEMLER

“

Son yıllarda Afrika'da artan iklim ve tahıl krizi, kıtanın farklı bölgelerinde yaşanan terör hareketleri temelindeki diğer güvensizlik olaylarıyla birleşerek gıda fiyatlarındaki artışı tetiklemektedir.

”

KAAN DEVECİOĞLU

Uzman ORSAM

Gıda güvenliği, dünya nüfusunun her zaman yeterli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak güvenli bir şekilde erişimi olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle

Afrika'da gıda güvenliği konusunun geçmişten bugüne kıtanın farklı bölgelerinde yaşanan iklim ve terör krizleriyle tetiklenerek ciddi bir sorun olmaya devam ettiği söylenebilir. Bunun yanı sıra Kovid-19 salgını ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, birçok Afrika ülkesini tahıl konusunda derin bir krize sürüklemiş ve alternatif tahıl ithalatı

kaynakları bulmaya itmiştir. Dolayısıyla son yıllarda Afrika'da artan iklim ve tahıl krizi, kıtanın farklı bölgelerinde yaşanan terör hareketleri temelindeki diğer güvensizlik olaylarıyla birleşerek gıda fiyatlarındaki artışı tetiklemektedir. Bu anlamda özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, tarımda sürdürülebilirlik konusunda Afrika ülkelerini otarşi (kendi kendine yetme) durumuna geçmek için yeni politikalar geliştirmeye zorunlu kılmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) ve Afrika Birliği (AB) tarafından 2021 yılında yayımlanan Afrika'da gıda güvenliği konusundaki son istatistiki çalışmalar da kıtanın Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni (SKH) karşılama yo-

lunda olmadığını ve önümüzdeki yıllarda bu durumun daha kötü bir hâl alacağını işaret etmektedir. Örneğin bu çalışmalara göre, 2019 yılında Afrika nüfusunun beşte birinden fazlasını oluşturan yaklaşık 235 milyon kişi açlıkla karşı karşıya kalırken, bu oran 2020 yılında yaklaşık 281 milyon kişiye yükselmiştir. Ayrıca yine aynı raporda yükseliş trendinin 2014 yılında başladığı ve en iyi ihtimalle 2030 yılına kadar da devam edeceği belirtilmektedir. Buradan hareketle çalışmada gıda güvenliği bağlamında ilk olarak Afrika'nın potansiyeli ve gıda güvensizliğini önlemeye yönelik politikaları, daha sonra Kovid-19 salgınının etkisi ve çözüm yöntemleri, son olarak da

Rusya'nın Ukrayna işgalinin etkisi mercek altına alınacaktır.

AFRİKA'NIN POTANSİYELİ VE GIDA GÜVENSİZLİĞİNİ ÖNLEME ÇABALARI

Afrika gıda açısından oldukça zengin bir kıtadır. Dünyadaki ekilebilir arazinin %60'ına sahip olan yaklaşık 30 milyon kilometrekarelik kıtada tarım, yaklaşık 1,2 milyar nüfusun %70'inin geçim kaynağıdır. Ancak Afrika'nın uluslararası tarımsal üretimdeki payı sadece %10'dur. Dolayısıyla Afrika'da tarım düşük üretkenlik, yetersiz yatırım, kıta ülkelerinin kırılgan siyasi yapıları, zayıf kırsal altyapı ve katma değeri düşük ürünlerin üretimi gibi nedenlerin bir sonucu olarak

dünyanın diğer coğrafyalarında azalan kıtlığın Afrika'da artmasına neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın araştırmasına göre dünyadaki yoksul insanların dörtte birine tekabül eden 456 milyon kişinin Afrika'da yaşadığı rapor edilmektedir. Bu kötü gidişin tersine çevrilmesi, kıtadaki gıda güvenliği ve insani gelişmenin güçlendirilmesi için katma değerli üretkenliğin artırılması, iklim değişikliğinden doğan zararların en aza indirilmesi, çevre ve doğal kaynakların tarımsal üretimde efektif bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Nitekim bu anlamda Afrika Birliğinin de çabaları bulunmaktadır.

Afrika Birliği, Gündem 2063 girişimi kapsamında kıtada tarımı artırmak, yoksulluğu ve kıtlığı azaltmak amacıyla Kapsamlı Afrika Tarımsal Kalkınma Programı'nı (ATKP) uygulamaya koymuştur.

ATKP, Afrika ülkelerinin gayrisafi milli hasıllarının (GSMH) minimum %10'unu tarımsal ve kırsal kalkınmaya ayırmasını ve yılda yaklaşık %6'lık tarımsal büyümeyi öngörmektedir. Bu temel hedef çerçevesindeki alt amaçlar ise kıtada yoksulluğun ve yetersiz beslenmenin azaltılması, üretkenliğin ve çiftlik gelirlerinin artırılması, tarımsal üretimin ve doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirliğinin iyileştirilmesidir. Ayrıca ATKP ile iklim değişikliğine karşı dayanıklılığın artırılması için afete hazırlık politikaları ve stratejileri, erken uyarı ve müdahale sistemleri gibi alanlarda Afrika ülkelerinin desteklenmesi öngörülmektedir. Buradan hareketle ATKP'nin dört öncelik alanı; sürdürülebilir arazi yönetimi ve güvenilir su kontrol sistemleri, kırsal altyapının geliştirilmesi ve ticari kapasitenin artırılması, gıda arzının artırılarak açlık ve yoksulluğun azaltılması

ve tarım araştırmalarında teknolojik yatırımların teşvik edilmesidir.

“

Salgın öncesinde zaten yoksulluk ve gıda güvensizliğinden etkilenen Afrika ülkeleri, Kovid-19'un başlangıcını takip eden süreçte gıda çalışanlarının hastalığı ve ölümü, tedarik zincirlerinin kesilmesi, yerel para birimlerinin değer kaybetmesi, işsizliğin artışı ve sosyal koruma programlarının bozulması gibi nedenlerden dolayı etkilenmiştir.

”

KOVID-19 ETKİSİ VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

Kovid-19 salgınının dünya ekonomisine olduğu gibi Afrika ekonomilerine de olumsuz etkisi olmuştur. Bu anlamda Kovid-19'un Afrika ülkelerinde gıda güvensizliğinden doğan doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Örneğin salgın öncesinde zaten yoksulluk ve gıda güvensizliğinden etkilenen Afrika ülkeleri, Kovid-19'un başlangıcını takip eden süreçte gıda çalışanlarının hastalığı ve ölümü, tedarik zincirlerinin kesilmesi, yerel para birimlerinin değer kaybetmesi, işsizliğin artışı ve sosyal koruma programlarının bozulması gibi nedenlerden dolayı etkilenmiştir. Özellikle buğday ve pirinç gibi temel gıda maddelerinin ihracat ve ithalatına kısıtlama getirilmesi çoğu Afrika ülkesini söz konusu ürünlerin ithalatına bağımlı olmasından dolayı savunmasız bir duruma getirmiştir. Ayrıca karantina döneminde özellikle kayıt dışı sektörlerde çalışan ve

günlük gelir sağlayan birçok kişinin işini kaybetmesi salgının Afrika'daki önemli etkilerinden biri olarak gösterilebilir. Ancak Afrika'nın sağlık krizlerine karşı dünyanın diğer coğrafyalarına nazaran tecrübeye sahip olmasının, Kovid-19'un etkilerini azaltmaya yönelik politika üretmede avantaj sağladığı söylenebilir. Örneğin yakın zamanda Ebola salgınından doğan salgın krizinden alınan derslerle Afrika Kalkınma Bankası (AKB) "Feed Africa Response to Covid-19" (FARC) girişimi, güçlü bir kamu ve özel sektör ortaklığı paketiyle salgına çözüm aramıştır.

Bu girişimin kamu ve özel sektör ortaklığından kastı ise Afrika ülkeleri hükümetleri, çiftçiler ve özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından sağlanan gıda üretimi ve dağıtımının sürdürülebilir ve kendi kendine yeter hâle gelmesini teşviktir. AKB, Haziran 2020'den itibaren FARC kapsamında 23 Afrika ülkesinin tarım girdilerinin finanse edilmesine, serbest gıda akışı için "yeşil koridorların" inşa edilmesine, gıda stoklarının yenilenmesine ve bankalar tarafından finanse edilen mevcut tarım kredilerinin geri ödenmesinde sermaye bulunmasına yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra AKB, bazı Afrika ülkelerinin Kovid-19'dan dolayı uyguladığı kısıtlamalardan doğan işsizlik ve gelir kaybı yaşayan vatandaşlara yardım etmeyi amaçlayan nakit ve gıda teşvik paketleri sağlamıştır.

RUSYA'NIN UKRAYNA İŞGALİNİN ETKİSİ

Afrika'daki pek çok ülke iklim krizi, terör sorunu ve Kovid-19'un meydana getirdiği yükselen fiyat ar-

tışlarıyla mücadele ederken, buğday ve mısır ithalatının büyük bölümünü gerçekleştirdiği Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan savaş, mevcut olumsuz koşulları derinleştirmiştir. 2020 yılı verilerine göre Afrika 4 milyar dolar Rusya'dan, 3 milyar dolar da Ukrayna'dan buğday ve mısır ithal etmiştir. Afrika ülkeleri henüz Kovid-19 salgınının etkilerinden tam anlamıyla kurtulamamışken, Rusya'nın Ukrayna işgaliyle birlikte önemli bir meydan okumayla daha karşı karşıya kalmıştır. Bu savaş, temel gıda maddelerinin tedariki ve satın alınabilirliğinin yanı sıra yoksulluk ve işsizliği de tırmandırmaktadır. Örneğin Sudan, tükettiği buğdayın %75'ini Rusya ve Ukrayna'dan almaktadır ki ülke iç siyasetinde yaşanan krizin tetiklediği ekonomik krizin de etkisiyle mevcut buğday fiyatı 2021 yılına oranla %180 oranında artmış durumdadır. Diğer taraftan Afrika'da Rusya'nın Ukrayna işgali sonucunda ortaya çıkan gıda krizinden en çok etkilenen diğer ülkeler Mısır, Libya, Somali ve Benin'dir.

“**2020 yılı verilerine göre Afrika 4 milyar dolar Rusya'dan, 3 milyar dolar da Ukrayna'dan buğday ve mısır ithal etmiştir. Afrika ülkeleri henüz Kovid-19 salgınının etkilerinden tam anlamıyla kurtulamamışken, Rusya'nın Ukrayna işgaliyle birlikte önemli bir meydan okumayla daha karşı karşıya kalmıştır.**

Rusya, gübrelerin üç temel bileşeni olan potasyum, azot ve fosforun

dünyadaki önemli tedarikçilerinden biridir. Dolayısıyla Afrika ülkelerinin Rusya'dan buğday ve mısır ithalatında yaşadığı kıtlık, çeşitli gıda maddelerinin üretimine de zincirleme bir etki oluşturmaktadır. Örneğin Nijerya'da 2020 yılında 37 dolar olan bir çuval un mevcut durumda 60 dolardan fiyatlanmaktadır. Dolayısıyla fiyatlardaki artış kıta içerisinde gıda ürünlerinin satın alınabilirliğini düşürmekte ki Dünya Gıda Programının 2021 yılı raporuna göre 2022 yılında Afrika'daki mevcut tahıl üretiminin talebi karşılamada yetersiz kalacak ve insani yardıma bağımlı hâle gelecektir. Ayrıca IMF, Rusya'nın Ukrayna işgalinin ardından özellikle Sahraaltı Afrika'nın GSMH büyüme oranını %4,5'ten %3,8'e düşürmüştür ki bu durum Afrika'da gıda güvenliği konusuna bağlı olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Afrika'nın pek çok bölgesinde devam eden iklim değişikliği ve terörün olumsuz etkilerinin yanı sıra Kovid-19 salgınından doğan krizin etkileri atlatılmamışken Rusya'nın Ukrayna işgali kıtadaki gıda güvensizliğini derinleştirmektedir. Bu anlamda Afrika Birliği ve Afrika Kalkınma Bankasının otarşi temelindeki çözüm arayışları ve kullandığı yöntemler umut vaat etmenin yanı sıra uluslararası toplumun kıtadaki sürdürülebilir kalkınma yatırımlarına desteğini güçlü bir şekilde sürdürmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Afrika'nın artan nüfusu göz önüne alındığında, söz konusu stratejilerde gıda erişim bağlamında dezavantajlı toplumlar için özel bir programa odaklanması faydalı olacaktır. ■

SAHRAALTI AFRİKA'DA GIDAALTI AFRİKA

DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Sahraaltı Afrika çok ciddi bir gıda güvenliği kriziyle karşı karşıyadır. Yaklaşık bir buçuk milyar kişinin yaşadığı bölgede toplam nüfusun %21'i kronik açlık altındadır. Sadece 2019 ve 2020 yılları arasında yaklaşık 46 milyon kişi açlık sınırına dayanmıştır.

”

Benzin, elektrik, doğal gaz ve su gibi enerji kaynaklarının fiyatlarının küresel olarak düzenli olarak arttığı son bir yılda hücreleri canlandırarak vücuda enerji veren gıdaların da fiyatlarının artışına tanık olundu. Özellikle yaklaşık altı aydır devam eden Rusya'nın Ukrayna'ya olan silahlı saldırıları en temel gıdalardan olan ekmeğin yapıldığı buğdayın ve arpanın pazarlara girişini engellemiş ve bu durum bu temel ürüne bağlı maddelerin fiyatlarının hızlı yükselmesine zemin hazırlamıştır İki ülke arasındaki sert ça-

tışmalar nedeniyle savaştan önce bol olarak üretilip birçok ülkeye ihraç edilen buğdaya ve arpaya erişim nüfusunun çoğu ekmele beslenmek zorunda olan üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan insanların beslenmelerini de zorlaştırdı. Bunun üzerine bazı ülkeler Rusya'nın ve Ukrayna'nın aralarında düzenli olarak yaptıkları saldırı-mazlık müzakerelerinin yanında bu iki ülkeyle buğday ve arpa müzakereleri yapmaya başladı.

GIDA GÜVENLİĞİNİN BOYUTLARI VE SAHRAALTI AFRİKA'DA SORUNA İLİŞKİN NEDENLER

İki ülke arasındaki savaş nedeniyle buğdaya ve arpaya erişimin zorlaşması bir yana, bu iki ürünün işlenmesinde ve depolanmasında ortaya çıkan sorunlar gıda güven-

liği sorununu gündeme taşıdı. Sadece buğdayı ve arpayı değil, tüm gıda ürünlerinin sorunsuz olarak işlenebilmesini ve depolanıp tüketicilere hijyenik şekilde ulaştırabilmesini sağlayan gıda güvenliğindeki birtakım eksiklikler bakterilerin kontrolsüz üremeleriyle birlikte zehirlenmelere ve insandan insana hastalıklar bulaşmasına neden olacak kadar etki göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütüne

(DSÖ) göre gıda güvenliğinin beş temel ilkesi bulunur. Bunlar; yiyecekleri insanlar, hayvanlar ve parazitlerin neden olduğu kirlilikten korumak, pişirilmiş gıdalardaki kirliliği önlemek için çiğ ve pişmiş gıdaların birbirine temasını engellemek, patojenleri yok etmek için gıdaları uygun sıcaklıkta ve uygun sürede pişirmek, gıdaları uygun sıcaklıkta saklamak ve ham maddelerle suyu korumaktır. Gıda güvenliğinin olmadığı bölgeler sadece dönemsel ya da kalıcı açlıkla değil, aynı zamanda gıdaya DSÖ'nün belirttiği koşullarda ulaşamama riski altında kalır.

“

Afrikalılar kıtadan ya Amerika'ya ya da Ortadoğu ülkelerine zorla taşınmışlardır. Köle ticareti boyunca kıtalarından koparılan bu insanların yokluğu doğrudan tarımsal üretim vurmuş, Sahraaltı Afrika'nın pek çok ekilebilir arazisi zaten mevsim değerlerinin çok üzerindeki sıcak havaya baş edemeyerek kurumuştur.

”

Gıda güvenliğinin risk altında olduğu bölgelerden biri de Sahraaltı Afrika'dır. Sahraaltı Afrika'da çok uzun zamandır gıda güvenliği sorununun bulunmasının da temelde üç nedeni vardır. Birincisi on beşinci yüzyılda başlayan ve on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru biten Atlantik ve Doğu köle ticaretidir. Sahraaltı Afrika'ya gelen Avrupalıların ve Ortadoğuluların bir iş kolu olarak değerlendirip ekonomik güç elde etmek için baş-

vurdukları yollardan olan köle ticareti sırasında toprağı işlemeyi bilen, tarımdan anlayan, hortikültür bilgisi yüksek olan neredeyse tüm Afrikalılar kıtadan ya Amerika'ya ya da Ortadoğu ülkelerine zorla taşınmışlardır. Köle ticareti boyunca kıtalarından koparılan bu insanların yokluğu doğrudan tarımsal üretim vurmuş, Sahraaltı Afrika'nın pek çok ekilebilir arazisi zaten mevsim değerlerinin çok üzerindeki sıcak havaya baş edemeyerek kurumuştur. Verimli arazilerin bu şekilde kurumaları kıtadaki toplumların zayıf düşmesine ve köle ticareti kaldırıldıktan sonra yeni bir ekonomik güç bulmak adına kolonyalizmi başlatan bazı Avrupa ülkelerinin bu toplumları belli bir dönem yönetmesine neden olmuştur.

Bu ülkelerden pek çoğu kolonyalizm döneminde şans eseri köle ticaretinden etkilenmeyen verimli arazilerin de kontrolünü ele geçirecek toplumların gıdalarını tek elde toplamışlardır. Böylece Sahraaltı Afrika ülkelerinin toplumları kolonyalizm döneminde beslenmek için bu ülkelerin iş insanlarının kurduğu özel şirketlere bağımlı duruma gelmişlerdir. Kolonyalizm sonrası kurulan egemenlik dönemlerinde ise ilk kuşak cumhurbaşkanları genelde tek partililik temelinde otoriter bir yönetim göstermiş, postkolonyal tepki olarak bu şirketleri devletleştirmiş

ancak ekonomik ve işletme alanındaki bilgi altyapı eksiklikleri nedeniyle devletleştirdikleri şirketlerden verim alamamışlardır. Bu gıda şirketleri zamanla iflas ederek kapanmış ya da yeniden Avrupalı şirketlere devredilmiştir. 1990'lı yılların sonunda ise kıtadaki gıda sektöründen net kâr elde edemeyeceğini anlayan Avrupalı şirketlerin birçoğu hisselerini Çinli, Brezilyalı ya da Hint şirketlere satmışlardır. Bu üç ülkeden gelen iş insanlarının bazıları da devraldıkları gıda şirketlerini genelde bisküvi gibi basit gıda ürünlerinin üretimine indirgemiş, bazıları da gıda sektöründen çıkararak enerji sektörüne geçiş yapmışlardır. Bu geçişin sonunda da gıdaların üretimi, işlenmesi ve depolanması oldukça zorlaşmıştır.

Sahraaltı Afrika'da gıda güvenliğindeki ikinci sorun, küresel ısınmaya bağlı olarak son dönemlerde tüm dünyayı etkileyen aşırı sıcaklıktır. Kıtadaki pek çok kişinin ekonomik zorluklar nedeniyle elde ettikleri gıda pirinç, muz, manyok gibi gıda ürünleri yoğun sulama gerektirir. Dünyanın en büyük çölü olan Sahara'yı barındıran Afrika, tropik yağışların küresel ısınma nedeniyle azalmasının da getirdiği yükü sulama konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır. Kıtada bulunan Viktorya Gölü, Albert Gölü, Tanganika Gölü, Malavi Gölü ve Volta Gölü sadece belli bölge-

lerin sulama ihtiyaçlarına cevap verecek niteliktedir. Bu göllerde de özellikle Avrupalı maden şirketlerinin aktığı siyanür gibi zararlı partiküller suyun kalitesini düşürerek ulaştığı tahıl ürünlerinin de içeriğindeki vitaminlerle mineralleri olumsuz etkilemektedir. Nijerya'daki Delta Avengers adlı milis grubu Delta Vadisi'ndeki suyun ve dolayısıyla içindeki balıkların Avrupalı petrol şirketleri tarafından ziftle etkilenmesinden rahatsız olduğu için düzenli olarak o bölgedeki petrol boru hatlarına saldırmaktadır. Aynı şekilde bir dönem etkili olan Somali korsanları da özellikle Adriyatik ve Tiran Denizi'nde aşırı avlanma sonucu kaybolan ton balıklarının İtalyan balıkçıları tarafından avlanmasından rahatsızlık duyarak pek çok gemi kaçırmışlardır. Bunun yanında örneğin Etiyopya'nın Nil Nehri üzerinde kurduğu Büyük Rönesans Barajı, Mısır'daki ve Sudan'daki tahıl ürünlerine giden suyun akışını kontrol ettiği için diplomatik sorun olmuştur. Mısır ve Sudan, Etiyopya'nın Büyük Rönesans Barajı'na fazlasıyla karşı çıkmıştır ve hâlâ

da tam olarak bu projeden hoşnut olduğu söylenemez. Sulamanın neden olduğu tüm bu biyolojik ve siyasi sorunlar gıda güvenliğine darbe vurmaktadır.

Üçüncü ve son olarak ise Sahraaltı Afrika ülkelerinin liderlerinin gıda güvenliğiyle ilgili kesin bir planı yoktur. Sahraaltı Afrika toplumlarının tarihten gelen her koşulda beslenebilme özellikleri bu liderlerin aslında gıda güvenliğiyle ilgili somut adımlar atmalarına hep engel olmuştur. “Benim halkımın en iyi bildiği şey doğadan beslenmek-

tir” diyen Roberly Mugabe, “Ne bulursak yemeliyiz” diyen Yahya Jammeh, “Yemek yoksa başkasının ağacından meyve çalın ama çalarken de ağaçlara zarar vermeyin” diyen Mobutu Sese Seko Sahraaltı Afrika’nın geçmişinde gıda güvenliğine hiç önem vermeyen cumhurbaşkanlarından bazıları olarak göze

çarpar. Son dönemdeki cumhurbaşkanları ise her ne kadar eskileri gibi olmasa da son üç yılda ağırlığı gıda güvenliği yerine Kovid-19 ile mücadeleye verdikleri için bu konuda pek bir şey yapamamışlardır.

“

Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince de karıncalar balıkları şeklinde bir Nijerya atasözü vardır. Gıda güvenliği Sahraaltı Afrika’da sağlanmadığı sürece açlıktan Doğu Afrika ülkelerinde çekirgeyle beslenmek zorunda kalan pek çok kişinin yakın zamanda karıncaları dahi besin kaynağı olarak değerlendirebileceği dillendirilmektedir.

”

SAHRAALTI AFRIKA’DA GÜNCEL DURUM

Sahraaltı Afrika çok ciddi bir gıda güvenliği kriziyle karşı karşıyadır. Yaklaşık bir buçuk milyar kişinin yaşadığı bölgede toplam nüfusun %21’i kronik açlık altındadır. Sadece 2019 ve 2020 yılları arasında yaklaşık 46 milyon kişi açlık sınırına dayanmıştır. 2022 yılında Sahel bölgesindeki ekilebilir arazilerin üçte biri yok olmuş, Orta Afri-

ka’daki küçük göllerin %42’si ise kurummuştur. Birleşmiş Milletlere (BM) göre, 2021 yılında 6 ve 59 aylık çocuklardan 6,3 milyonu kötü beslenmek zorunda kalmış, 1,4 milyon çocuk da kötü beslenmenin yanında beslenememe durumuna gelmiştir. Yine 2021 yılında kırk sekiz ülkeli Sahraaltı Afrika’da on iki ülke çok yüksek gıda güvenliği, yedi ülke ise yüksek gıda güvenliği sorunu yaşamaktadır. 2017, 2018 ve 2019 yıllarında ortalama 75 milyon olan gıda güvenliği yaşayan kişi sayısı 2021 yılında 180 milyona ulaşmıştır. Güney Sudan ve Eritre 2018 yılından beri açlık ekonomisi uygulamaktadır.

Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince de karıncalar balıkları şeklinde bir Nijerya atasözü vardır. Gıda güvenliği Sahraaltı Afrika’da sağlanmadığı sürece açlıktan Doğu Afrika ülkelerinde çekirgeyle beslenmek zorunda kalan pek çok kişinin yakın zamanda karıncaları dahi besin kaynağı olarak değerlendirebileceği dillendirilmektedir. Sonuç olarak kıtada gıda güvenliğindeki sorunların neden olduğu sonuçlardan biri olan açlık, “Yeryüzündeki hiçbir gıda, açlık kadar lezzetli değildir” diyen Miguel de Cervantes’i ve “Bir ordu midesi üstünde yürür” diyen Napolyon Bonaparte’ı haklı çıkarmış gibi görünmektedir. ■

KÜRESEL GIDA GÜVENLİĞİ ENDEKSİ (GFSI-2021) VERİLERİ IŞIĞINDA KÖRFEZ BÖLGESİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

2021 GFSI verilerine göre Körfez bölgesindeki ülkelerin gıda güvenliği açısından en olumlu performans gösteren ülkeden en olumsuz performans gösterene göre şu şekilde sıralandığı görülmektedir: Katar (73.6), Kuveyt (72.2), Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) (71.0), Umman (70.0), Bahreyn (68.5), Suudi Arabistan (68.1).

”

Dünya Bankasının 15 Temmuz 2022 tarihinde küresel gıda güvenliğine ilişkin yayımladığı güncellemede, 2030 yılına kadar dünya nüfusunun %8'ine karşılık gelen 670 milyon insanın açlıkla karşı karşıya kalacağı tahmin edilmektedir. Bu açıdan daha olumsuz görülebilecek bir gelişme ise 2030 yılına ilişkin gerçekleştirilen son tahminlerin 2015 yılındaki tahminlerden bu yana daha olumlu bir emare içermemesidir. Toplam küresel buğday üretiminin dörtte birini karşılayan Rusya ve Ukrayna'nın savaş hâlinde olması hâliyle gıda güvenliğini kritik bir gündem maddesine dön-

üştüdü. ABD Başkanı Joe Biden'ın 13-16 Temmuz tarihlerinde gerçekleştirilen Ortadoğu ziyareti kapsamında düzenlenen Cidde Güvenlik ve Kalkınma Zirvesi ile birlikte, ABD ve belirli Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkeleri bölgesel ve uluslararası gıda gü-

venliği krizlerinin çözülebilmesi amacıyla 11 milyar dolarlık bir yardım taahhüdünde bulundular.

Arap ülkeleri adına 10 milyar dolarlık yardım taahhüdünü Arap Koordinasyon Grubu (ACG) gerçekleştirdi. ABD'nin de bu minvalde 1 milyar dolarlık bir yardım taahhüdünde bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede, hâlihazırda sınır aşan bir sorun olan gıda güvenliğinin iyileştirilmesine ilişkin birtakım bölgesel ve küresel çabaların yürütüldüğü ifade edilebilir. Bu bağlamda, Küresel Gıda Güvenliği Endeksi (GFSI) verilerinin hangi faktörleri dikkate alarak bir gıda güvenliği

skoru elde ettiğinin incelenmesinin ardından, Körfez ülkelerinin güncel gıda güvenliğine ilişkin durumlarına bakmak faydalı olacaktır.

KÜRESEL GIDA GÜVENLİĞİ ENDEKSİ NEDİR?

İngiliz *The Economist* medya platformu tarafından yıllık bazda güncellenen GFSI, ülkelerin gıda güvenliği durumlarını finansal anlamda karşılanabilirlik (*affordability*), gıdanın mevcudiyeti (*availability*), kalite ve güvenlik (*quality and safety*) ve doğal kaynaklar/esneklik (*natural resources and resilience*) faktörlerine göre incelemektedir.

Finansal anlamda karşılanabilirlik faktörünün içerisinde:

- Ortalama gıda fiyatlarındaki değişim,
- Küresel yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı,
- Tarımsal ithalat gümrükleri,
- Gıda güvenliği sigortası programlarının varlığı,
- Sigortalara aktarılan fonlar ve bunların kapsadığı alanlar,
- Piyasaya ulaşım ve tarımsal finansal servislerin kalitesi

Gıdanın mevcudiyeti faktörü içerisinde:

- Arzın yeterliliği,
- Gıdaya talebin yeterliliği,
- Düzenli gıda yardımına olan bağımlılık,
- Tarımsal araştırma ve geliştirme ve buna yönelik kamu harcaması,
- Tarımsal altyapı,
- Tarımsal üretimdeki dalgalanma,
- Hasat stoklarının depolama kalitesi,
- Otoyol altyapısı,
- Sulama teknolojileri,
- Gıdaya erişime siyasi ve sosyal engeller

Kalite ve güvenlik faktörü içerisinde:

Beslenme çeşitliliği,
Besin değerleri standartları,
Mikrobesin varlığı,
Protein kalitesi,
İçilebilir suya erişim
Gıdayı güvenli şekilde saklama,

Doğal kaynaklar ve esneklik faktörü içerisinde:

Hava sıcaklığına maruz kalma,
Kuraklığa maruz kalma,
Sele maruz kalma,
Deniz seviyesinin yükselmesine maruz kalma,
Arazi tahribatı,
Otlak alanlarının oranı,
Ormanlık alan değişimi,
Besin ve mineralce zengin toprak alanı,
Deniz biyoçeşitliliği,
Gıda ithalatına bağımlılık,
Ulusal sermayeye bağımlılık,
Demografik baskı

gibi unsurlar yer almaktadır. GFSI toplamda 58 faktöre dayanan veriler kapsamında dünyadaki gıda güvenliği/güvencesizliği durumunu incelemektedir. Endeksin 2021 yılı verilerine göre gıda güvenliği açısından en iyi performansla sahip ülkelerin aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir.

2021 yılında yayımlanan GFSI verilerine göre gıda güvenliği açısından en yüksek performansla sahip ilk 10 ülkenin 7'sinin Avrupa ülkesi ve kalan üç ülkenin de sırasıyla Kanada, Japonya ve ABD ol-

duğu görülmektedir. 113 ülkenin ilgili faktörlerin sağladığı verilere göre sıralandığı listede 11 ile 20. sırayı alan ülkelerden ise yine 7'sinin Avrupa ülkesi olduğu görülmektedir. Bu çerçevede ilk 20'de yer alan tek Ortadoğu ülkesinin İsrail olduğu ve diğer Avrupa dışı ülkelerin ise Singapur ve Yeni Zelanda olduğu görülmektedir.

KÖRFEZ BÖLGESİNDE GIDA GÜVENLİĞİ

2021 GFSI verilerine göre Körfez bölgesindeki ülkelerin gıda güven-

liği açısından en olumlu performans gösteren ülkeden en olumsuz performans gösterene göre şu şekilde sıralandığı görülmektedir: Katar (73.6), Kuveyt (72.2), Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) (71.0), Umman (70.0), Bahreyn (68.5), Suudi Arabistan (68.1).

“

Körfez ülkelerinin gıdayı yerel anlamda yeterli olacak seviyede üretememesi, gıda tedarik zincirlerine bağlılığı ortaya çıkardı. Körfez bölgesinde gıdaların yaklaşık %85'inin, tahılların yaklaşık %90'ının ve et ürünlerinin yaklaşık %60'ının ithal edildiği ilgili çalışmalarda ifade edilmektedir.

”

1. İrlanda	14. Çek Cumhuriyeti
2. Avusturya	15. Singapur
3. Birleşik Krallık	16. Yeni Zelanda
4. Finlandiya	17. Danimarka
5. İsviçre	18. İtalya
6. Hollanda	19. Belçika
7. Kanada	20. Norveç
8. Japonya	24. Katar
9. Fransa	30. Kuveyt
9. ABD	35. Birleşik Arap Emirlikleri
11. Almanya	40. Umman
12. İsrail	43. Bahreyn
13. İsveç	44. Suudi Arabistan

Körfez ülkelerinin jeolojik ve coğrafi koşulları, bölgedeki ekilebilir arazilerin azlığı ve bölgenin meteorolojik koşulları ile birleştiğinde, bölgede yerli gıda üretimi yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu durum Körfez'de gıda üretim ve tüketim zincirinin doğrudan gıda tedarik zincirlerine bağlı olmasını beraberinde getirdi. Körfez ülkelerinin gıdayı yerel anlamda yeterli olacak seviyede üretememesi, gıda tedarik zincirlerine bağlılığı ortaya çıkardı. Körfez bölgesinde gıdaların yaklaşık %85'inin, tahılların yaklaşık %90'ının ve et ürünlerinin yaklaşık %60'ının ithal edildiği ilgili çalışmalarda ifade edilmektedir. Körfez ülkeleri gıdalarının çok büyük bir bölümünü ithal ediyor olsa da finansal imkânlar dolayısıyla diğer Ortadoğu ülkelerine oranla gıda güvenliği açısından en önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Nitekim Arap dünyası baz alındığında, gıda güvenliği performansı açısından en iyi performansı gösteren ülkelerin Körfez ülkeleri olduğu görülmektedir. 2021 yılında GFSI listesinde Körfez ülkeleri Arap dünyasının en iyi performans gösteren ilk altı ülkesini teşkil ederken, 44. sıradaki Suudi Arabistan'ın ardından en yakın Ortadoğu ülkeleri 49. sıra ile Ürdün, 54. sıra ile Cezayir, 55. sıra ile Tunus ve 57. sıra ile Fas olarak görülebilir.

Körfez ülkelerinin gıda güvenliğinin sağlanamadığı yahut tehlikeye girdiği dönemlerde temel etken, bölgesel ve küresel tedarik zincirlerindeki aksamalardır. Nitekim 2017 yılında Katar'a uygulanan ambargo Körfez içerisindeki tedarik zincirlerini zarara uğratmış ve sadece Katar'ı kısa süreliğine

gıda güvencesizliği ile karşı karşıya bırakmamış, bütün Körfez bölgesinin gıda güvenliğini riske etmiştir. 2016 yılında Dünya Bankası-Dünya Entegre Ticaret Çözümleri (World Bank-World Integrated Trade Solutions) verilerine göre Katar'ın sebze ithal ettiği en büyük beş ortağı, Hindistan, BAE, Suudi Arabistan, Ürdün ve Avustralya olmuştur. Nitekim yine Körfez krizi öncesi 2016 yılında Katar'ın gıda ve gıda ürünleri ithalatında Suudi Arabistan ve BAE ilk beş ülke içerisinde en yüksek paylara sahip ülkeler olmuşlardır. Körfez krizinin Körfez'deki gıda tedarik zincirlerini ve ticari ilişkileri olumsuz etkilemesi ile birlikte, Katar'ın 2019 yılında gıda ithalatı gerçekleştirdiği en büyük beş ortağı Hindistan, Avustralya, Türkiye, ABD ve Brezilya olurken, yine aynı yıl Katar tarafından gıda ürünleri ithalatı gerçekleştirilen en büyük beş ortak ise Türkiye, ABD, Birleşik Krallık, Hindistan ve Hollanda olmuştur.

Fakat 2021 yılındaki gerek FEW endeksi (*Food-Energy-Water*) ve gerekse GFSI indeksi gibi uluslararası platformlarda Katar, Körfez bölgesinin gıda güvenliği açısından 73.6 skoru ile en iyi performans gösteren ülkesi olmuştur. Bunun yanında iklim değişikliğinin de artırdığı suyun azlığı ve tarımsal arazilerin azlığı gibi faktörler de Körfez ülkelerinin gıda güvenliğine tehdit olabilecek faktörler olarak görülebilir. Dolayısıyla burada, Körfez ülkelerinin gıda güvenliğini belirleyen faktörler olarak finansal karşılanabilirlik faktörünün görece daha etkisiz fakat gıdanın mevcudiyeti faktörünün son derece etkili olduğunu söylemek gerekir.

Katar ambargosunun yanında Körfez'in gıda güvenliğini olumsuz etkileyen gerek konjonktürel gerekse yapısal gelişmeler küresel salgın ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgalidir. Küresel salgın ile özellikle 2019-2020 yılında alınan önlemler, bölgesel ve küresel tedarik zincirlerinin kesintiye uğramasına sebebiyet vermiştir.

Körfez ülkeleri gıdanın mevcudiyeti sorununu aşabilmek amacıyla Rusya-Ukrayna savaşının ardından gıda güvenliklerini iyileştirme çalışmalarını artırmıştır. Bu minvalde, gıda ve gıda ürünleri ithal edilen ortakların çeşitlendirilmeye çalışıldığı, tarımsal teknolojilerin ve sulama teknolojilerinin geliştirilmesi yönünde adımlar atıldığı ve belirli ülkelerde tarımsal arazilerin kiralanma yoluna gidildiği görülmektedir. Bu çerçevede Körfez ülkeleri, gıdanın finansal anlamda karşılanabilirliği yönünde değil, gıdanın mevcudiyeti ve aksayan tedarik zincirlerinin iyileştirilmesi amacıyla faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bunun yanında ise yerel tarım kapasitesinin ve dolayısıyla bu minvaldeki üretimin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Körfez ülkeleri yerel tarım şirketlerine ve teknolojilerine gerek kamu eliyle gerekse özel sektör eliyle yatırımlar gerçekleştirmektedir.

Son dönemde Türkiye ile ilişkilerini geliştiren Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın, Türkiye ile imzaladığı anlaşmalar ve mutabakat zaptlarının içerisinde tarım ve gıda güvenliği ile ilgili mutabakatların da olması, Körfez'de gıda güvenliğinin bir dış politika amacı hâline geldiğini de göstermektedir. ■

IRAK'TA GIDA GÜVENLİĞİ YASASI NASIL OKUNMALI?

YUSUF CAN AYAZ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Yasanın henüz onaylanmamış 2022 bütçesi için alternatif olarak planlanmış olabileceği ve bu durumun yolsuzlukların önünü açacağı ileri sürülmektedir.

”

Irak'ta bölgesel ve uluslararası koşullardan kaynaklanan gıda sorunu, Irak

Parlamentosunun gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Artan gıda fiyatlarının önüne geçilmesi ve Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımi liderliğindeki Irak geçici hükûmetine harcamalar konusunda yetki verilmesi için 2022 yılının Mart ayında “Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasa Tasarısı” Irak Parlamentosuna sunulmuştur. 10 Ekim 2021 Irak Parlamento seçimlerinden sonra yeni hükûmetin kurulmaması sorunu, yasa tasarısının gündeme geldiği dönemde önemli bir çelişkiyi ortaya koymuştur. Yasa tasarısının, yetkisi konusunda tartışmaların olduğu geçici hükû-

met tarafından gönderilmiş olması, tasarının Irak Federal Yüksek Mahkemesi (IFYM) tarafından Irak Anayasası'na aykırı olması gerekçesiyle reddedilmesine sebep olmuştur. Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih'in mayıs ayında IFYM'den geçici hükûmetin yetkilerinin netleştirilmesi konusunda istekte bulunması IFYM tarafından “geçici hükûmetin yasa tasarısı sunamayacağı çünkü bu durumun yasayı, yasa dışı hâle getireceği” şeklinde karşılık bulmuştur.

Irak Başbakanı Kazımi ise mahkemenin kararına saygı duyduğunu

açıklarken yasanın, küresel ekonomik kriz karşısında yoksul kesimi güçlendireceğini, sosyal refahın artırılmasına katkı sağlayacağını, yeni iş imkânlarının yaratılmasına fırsat tanıyacağını, ülke borçlarının ödenmesini sağlayacağını, tarımı güçlendireceğini ve iklim değişikliğiyle mücadele konusunda faydalı olacağını öne sürmüştür. Yasanın eleştirildiği nokta ise para harcama yetkisinin, yolsuzlukları arttıracığı konusundaki tereddütlerden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan IFYM'nin gıda yasasına yönelik ret kararı Sadr Bloku, Sünni Egemenlik Bloku

ve Kürdistan Demokratik Partisi'nden (KDP) oluşan üçlü ittifakın (Vatanı Kurtarma İttifakı) tep-

kisini çekmiştir. Ancak hükümet kurma sürecinde üçlü ittifaka karşı pozisyon alan Şii Koordinasyon Çerçevesi yetkilileri yasanın birçok soru işareti barındırdığını ve reddedilme kararının uygun olduğunu belirtmiştir. Öte yandan bazı Iraklı milletvekilleri tarafından yasanın henüz onaylanmamış 2022 bütçesi için alternatif olarak planlanmış olabileceği ve bu durumun yolsuzlukların önünü açacağı ileri sürülmektedir. Bu nedenle yasanın değişmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

YASAYA GİDEN SÜREÇ

Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası'nın sadece toplumsal olarak yoksul sınıfları desteklemek için değil aynı zamanda Irak'ın kalıtsal problemlerini çözmek için de çözüm önerileri sunduğu görülmektedir. Örneğin yasanın Irak'ın elektrik probleminin çözülmesi için

İran'dan enerji alımı ve Irak-İran arasındaki ticari borç sorununun çözülmesi gibi adımlar içerdiği belirtilmektedir. Nitekim Irak, İran'dan yaptığı enerji alımını ABD'nin izni ile yaparak İran ambargosunu muafiyet yoluyla aşarak gerçekleştirmektedir. Irak Elektrik Bakanı Adil Kerim, 2022 yılının Mayıs ayında yaptığı açıklamada Irak'ın, İran'a 1 milyar 692 milyon dolar doğal gaz borcunun olduğunu belirtmiştir. Ambargodan dolayı İran'a para ödeyemeyen Irak'ın, İran'a olan borcu birikmekte ve İran zaman zaman Irak'ın borçlarını öne sürerek enerji ihracatını kesmektedir. Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası'nın Irak'ın borçları konusunda da çözüm üreteceği belirtilmektedir.

Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası, 8 Haziran 2022 tarihinde Irak Parlamentosu tarafından onaylanmıştır. 329 sandalyeden

oluşan Irak Parlamentosunda oturuma 273 milletvekili katılmıştır. Yasayla harcama yetkisi elde eden Irak hükûmetine 25 trilyon Irak dinarı tahsis edilmiştir. Bu miktar yaklaşık 17 milyar dolara tekabül etmektedir. Söz konusu yasayla tahsis edilen miktarın 4 trilyon dinarının enerji ticaretinden kaynaklanan dış borçların ödenmesi için kullanılacağı belirtilmektedir. Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası kapsamında tahsis edilen miktarın büyük olması, bu yasanın henüz onaylanmamış olan bütçeye karşı alternatif olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Nitekim öngörülen miktarın 5,5 trilyon dinarının yurt içinden ve yurt dışından buğday satın almak için harcanacağını belirtilmesi, yasanın, bütçeye ilişkin harcamaları da kapsadığını göstermektedir.

Yasa, geçici Irak hükûmetinin daha uzun süre devam etmesi için yeterli kaynağın sağlanması bakımından önem taşımaktadır. Zira yasanın çıktığı tarihte siyasi çıkmazın yaşanması ve siyasi krizin, hükûmetin kurulması konusundaki beklentileri zayıflatması, yasanın kabul edilmesini tetikleyen unsurlardan biri olarak görülebilir.

Irak hükûmet krizinin, Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası'nın kabulüne giden süreçte etkili olduğu görülmektedir. Yasayı destekleyen Sadr Bloku'na karşı İran destekli Şii oluşumlardan müteşekkil Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin de tutumunu olumlu yönde değiştirmesi, Sadr Bloku ve Şii Koordinasyon Çerçevesi arasında yapılan bir uzlaşma olarak değerlendirilebilir. Her iki tarafın siyasi gücünün de hükûmeti kurmaya yetmemesi ve geçici hükûmetin devam etmesi konusunda şikayetçi olmamaları, yasanın, geçici hükûmetin çalışmalarını kolaylaştırması bağlamında değerlendirildiğinde bir uzlaşma sonucu onaylandığını göstermektedir. Bununla birlikte yasayla harcama konusunda yetkilendirilen hükûmetin denetlenmesinin zor olması ve Sadr Bloku ile Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin geçici hükûmetin devamını desteklemesi her iki tarafın da hesap verilebilirlikten uzak bir hükûmetten memnun olduklarını göster-

si'nin yasayı desteklemediği görülmüştür. Ancak yasanın Şii Koordinasyon Çerçevesi temsilcilerinin de yer aldığı mali komitelerde ele alınması Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin de yasaya destek vermesini sağlamıştır. Yasa, geçici Irak hükûmetinin daha uzun süre devam etmesi için yeterli kaynağın sağlanması bakımından önem taşımaktadır. Zira yasanın çıktığı tarihte siyasi çıkmazın yaşanması ve siyasi krizin, hükûmetin kurulması konusundaki beklentileri zayıflatması, yasanın kabul edilmesini tetikleyen unsurlardan biri olarak görülebilir. Nitekim bütçenin onaylanmaması 2019 tarihli 6 sayılı Mali Yönetim Yasası'nın 13. maddesini devreye sokmakta ve yasa, hükûmetin, maliye bakanının talimatı uyarınca harcama yapmasına olanak tanımaktadır. Bu durum siyasi süreci yavaşlatmakta ve hükûmetin mali konularda karar almasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası'nın kabulünün, geçici hükûmetin devamına katkı sağladığı görülmektedir.

YASANIN KABUL EDİLMESİNİN SİYASİ YÖNÜ

Yasanın kabulü siyasi perspektiften ele alındığında hem üçlü ittifak ve Şii Koordinasyon Çerçevesi için hem de geçici hükûmet için çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin yasada 15 bin kişiye kadro verileceğinin belirtilmesi ve belirtilen vilayetler arasında Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) bağlı vilayetlerin yer almaması üçlü ittifak içerisinde sorun yaratabilir. Diğer taraftan Sadr Bloku'nun desteklediği fakat Şii Koordinasyon Çerçevesinin karşı durduğu yasa konusunda Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin de tutumunu olumlu yönde değiştirmesi, Sadr Bloku ve Şii Koordinasyon Çerçevesi arasında yapılan bir uzlaşma olarak değerlendirilebilir. Her iki tarafın siyasi gücünün de hükûmeti kurmaya yetmemesi ve geçici hükûmetin devam etmesi konusunda şikayetçi olmamaları, yasanın, geçici hükûmetin çalışmalarını kolaylaştırması bağlamında değerlendirildiğinde bir uzlaşma sonucu onaylandığını göstermektedir. Bununla birlikte yasayla harcama konusunda yetkilendirilen hükûmetin denetlenmesinin zor olması ve Sadr Bloku ile Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin geçici hükûmetin devamını desteklemesi her iki tarafın da hesap verilebilirlikten uzak bir hükûmetten memnun olduklarını göster-

vesi'nin de tutumunu olumlu yönde değiştirmesi, Sadr Bloku ve Şii Koordinasyon Çerçevesi arasında yapılan bir uzlaşma olarak değerlendirilebilir. Her iki tarafın siyasi gücünün de hükûmeti kurmaya yetmemesi ve geçici hükûmetin devam etmesi konusunda şikayetçi olmamaları, yasanın, geçici hükûmetin çalışmalarını kolaylaştırması bağlamında değerlendirildiğinde bir uzlaşma sonucu onaylandığını göstermektedir. Bununla birlikte yasayla harcama konusunda yetkilendirilen hükûmetin denetlenmesinin zor olması ve Sadr Bloku ile Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin geçici hükûmetin devamını desteklemesi her iki tarafın da hesap verilebilirlikten uzak bir hükûmetten memnun olduklarını göster-

mektedir. Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin 2021 seçimleriyle siyasi gücünü kaybeden İran yanlısı Şii siyasi partilerden oluşması ve geçici hükümetteki gücünü kaybetmek adına ulusal mutabakat hükümetini desteklemesi, bu kriz sürecinde dolaylı olarak geçici hükümeti desteklemenin fayda sağladığını göstermektedir. Diğer taraftan Sadr Bloku'nun ulusal çoğunluk hükümeti kurabilecek güce sahip olmadığı ve halk tabanındaki kabul edilebilirlik düzeyini genişletmeye çalıştığı görülmektedir. Bu nedenle yasanın kabulünün Irak'ın sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak olması, Sadr Bloku'nun, sosyal ve ekonomik politikalar bağlamında ön plana çıkarak halk desteği kazanmayı hedefle-

diğine işaret etmektedir. Bu noktada mevcut sandalye sayıları belli olan siyasi grupların halk desteğini kazanmasının hükümet kurma sürecinde nasıl bir amaca hizmet edeceği sorusu akla gelse de hükümet kurma sürecinin belirsizliği bu konuyu aydınlatmaktadır. Parlamentodaki grubunda yer alan milletvekillerini istifa ettiren Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr'ın, kurulması olası olan kısa süreli bir hükümetin Irak halkını tekrar sandığa götürebileceğini hesapladığı görülmektedir. Bu durum olası bir seçimde halk nezdinde itibarı yüksek bir siyasi hareketin daha fazla güç kazanmasıyla sonuçlanabilir. Bu olasılık da Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası gibi ekonomik ve sosyal problemleri

çözmeyi amaçlayan yasayı destekleyen siyasi grupları güçlendirecektir. Dolayısıyla halk desteğinin kazanılması Sadr Bloku'nun yasayı destekleme sebebi olacağı gibi Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin de yasa ile ilişkin itirazlarından vazgeçmesinin bir boyutu olarak da algılanabilir.

Irak halkına umut veren, başlamış fakat bitirilememiş birçok projenin olması, işsizlik, enflasyon gibi sorunların Irak'ın kronik sorunları hâline gelmesi, siyasi çevreleri böyle bir yasa yoluyla halkın desteğini kazanma gayretine yöneltmiştir.

Gıda Güvenliğine Acil Destek Yasası'nın, Irak'ın ekonomik problemlerinin çözülmesi için gereken ekonomik kaynağı sağladığı görülmektedir. Ancak yasanın geçici hükümet döneminde ve hükümet krizi sürecinde çıkarılması, yasanın kabulü koşulunda ekonomik kaygılarla birlikte siyasi faktörlerinde etkili olduğunu göstermektedir. Irak halkına umut veren, başlamış fakat bitirilememiş birçok projenin olması, işsizlik, enflasyon gibi sorunların Irak'ın kronik sorunları hâline gelmesi, siyasi çevreleri böyle bir yasa yoluyla halkın desteğini kazanma gayretine yöneltmiştir. Sonuç olarak yasanın, birbirine karşıt siyasi gruplar ve geniş milletvekili kitlesi tarafından olumlu olarak karşılanması olası bir Irak erken seçiminde halk desteğinin kazanılmasının amaçlandığını göstermektedir. ■

KÖRFEZ'DE GIDA KRİZİ: REJİM KAYGILARI, ÖNLEMLER VE İHTİMALLER

KÜBRA MURİÇ

Araştırmacı

“

Gıda konusunun küresel çapta yarattığı insani krizin yanında devletlerin istikrar adına önemli bir tehdit unsuru olması gıda güvenliği kavramının güvenlik ve strateji bağlamında değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu sebeple monarşi temelli KİK ülkeleri için gıda güvenliği, rejimin hayatta kalması adına kritik unsur olarak görülmüştür.

”

İnsanlık tarihi boyunca toplumların en temel ve hayati ihtiyacı hiç şüphesiz gıda olmuştur. Bu sebepten gıdaya erişebilirliğin olduğu bir ortam yaratmak devletlerin birincil gündeminde yer almış ve gıda güvenliği stratejisi adı altında politikalar üretmek için çalışılmıştır. 1974 ve 1996 yıllarında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından düzenlenen dünya gıda zirvelerinde her

ülkenin kendi asgari gıda güvenliğini sağladığı takdirde dünya genelinde gıdaya bağlı problemlerin kökten çözülebileceği dile getirilmiş ve devletlere kendi kendine yeterbilir tarım politikaları geliştirmeleri hususunda tavsiyede bulunulmuştur. Buna karşın günümüz itibarıyla gıda güvenliğinin sağlanması konusunda bir iyileşme yaşanmamış bilhassa bölgesel ve küresel etmenler neticesinde durum giderek kötüleşmiştir.

FAO, Dünya Gıda Programı (WFP), Avrupa Birliği (AB) ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu Gıda Krizine Karşı Küresel Ağ (GNAFC) tarafından açıklanan “2022 Küresel Gıda Krizi” raporuna göre ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar, Kovid-19 salgını, aşırı hava olayları ve

iklim değişikliği gibi nedenlerle 2021 yılında 53 ülkede/bölgede 193 milyon insan krize ya da daha kötü seviyelerde akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma kapsamında gıdada yüksek oranda dışa bağımlı olan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin gıda güvenliğini sağlamaya yönelik politikaları değerlendirilmiş ve yaşanan krizlerin bu ülkelere etkisi üzerinde durulmuştur.

GIDA MERKEZLİ KRİZLERİN KÖRFEZ'DEKİ YANSIMALARI

Gıda konusunun küresel çapta yarattığı insani krizin yanında devletlerin istikrarı adına önemli bir tehdit unsuru olması gıda güvenliği kavramının güvenlik ve strateji bağlamında değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu sebeple monarşi temelli KİK ülkeleri için gıda güvenliği, rejimin hayatta kalması adına kritik unsur olarak görülmüştür. 21.yüzyılla birlikte KİK ülkelerinin

gıda güvenliği konusunda yaşadığı üç krizin varlığından bahsedilebilir.

Bunlardan ilki, 2007-2008 yıllarında küresel ekonomik kriz neticesinde yaşanan gıda krizidir. Gıda fiyatlarının ani yükselişi dünyanın farklı noktalarında ayaklanmalara sebebiyet verirken bu kriz, dünya genelinde gıda sistemindeki kırılmalıkları gözler önüne sermiş ve küresel ölçekte sürdürülebilir gıda güvenliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. KİK ülkeleri ise 2003-2008 yılları arasında yaşanan petrol fiyatlarındaki patlama sonucunda biriktirdikleri rezervlerle harcamaları yüksek tutmuştur. Sermaye ve likidite enjeksiyonları yaparak krizden hafif bir şekilde etkilenseler de yüksek gıda fiyatları ve ihracattaki kısıtlamalar bu konuda politika geliştirmelerinin gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

“
Tüm Körfez ülkelerini doğrudan etkilemese de yaşanan son büyük kriz Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) ablukası sonucu Katar'ın yaşadığı gıda krizidir. Katar, dünya ile bağlantısını sağlayan tek kara kapısının Suudi Arabistan tarafından kapatılmasıyla ciddi gıda krizi ile karşı karşıya kalmıştır.

”
Diğer bir kriz ise 2011 yılında Arap Ayaklanmaları sürecinde yaşanmıştır. Ayaklanmaların tetikleyici unsurlarından biri olan yüksek gıda fiyatları sonucu gıdaya erişimde aksaklıklar büyük çaplı kitlesel hareketlere yol açmıştır.

Bunun neticesinde Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi devrilmiştir. Ortadoğu genelinde rejimlerin birbiri ardına devriliyor olması KİK ülkeleri için bir tehdit olarak algılanmış ve gıda güvenliğini arttırmaya yönelik politikalar ile halk olabildiğince memnun edilmeye çalışılmıştır. Tüm Körfez ülkelerini doğrudan etkilemese de yaşanan son büyük kriz Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) ablukası sonucu Katar'ın yaşadığı gıda krizidir. Katar, dünya ile bağlantısını sağlayan tek kara kapısının Suudi Arabistan tarafından kapatılmasıyla ciddi gıda krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Gıda ithalatını büyük oranda Doğu Akdeniz bölgesinden karayolu ile

yapan Katar, krizle birlikte bu probleme alternatifler bulmaya çalışırken el-Cezire haber kanalının Katar'a ait gıda kamyonlarının Suudi Arabistan tarafından alıkonulduğuna dair haber yapması sosyal medyada büyük yankı uyandırmış ve halk panikle marketlere hücum etmiştir. Bakanlar Kurulu "deniz ve hava alanlarının ithalat ve harekete açık kalacağını" altını çizip, paniğe gerek olmadığını vurgulasa da uygulanan bu ambargo Katar'ın gıda güvenliği için birtakım konuları gündeme getirmiştir. Bu konular gıda ve su depolama gerekliliği, arzın çeşitlendirilmesi ve pazarda sürdürülebilirlik şeklinde sıralanmaktadır. Bu krizle birlikte Katar'ın gıda güvenliği stratejisinin bu üç konu üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Suudi Arabistan sınırından günlük 400 ton taze süt ve yoğurt ithal ederek komşu ülkelerden gıda ithalatına büyük ölçüde bağımlı olan Katar, krizin hemen ardından kendi sütünü üretmek için çölde mandıra endüstrileri kurmaya başlamıştır.

Bunlar dışında son dönemde KİK ülkelerinde gıda güvenliğini tehdit eden birkaç unsurun varlığından da bahsedilebilir. Bunlardan ilki söz konusu ülkelerin ithalat hacminde önemli bir paya sahip olan Pakistan ve Avustralya'da meydana gelen doğa olaylarıdır. Bu gelişme tedarikçi ülke çeşitlendirmesinin önemi bir kez daha ortaya koymuştur. Bunun dışında ikinci bir tehdit İran'ın periyodik olarak Hürmüz Boğazı'nı kapatacağına yönelik söylemleridir. Hürmüz Boğazı'ndaki herhangi bir çatışma, gıda sevkiyatlarını aksatacak ve özellikle Basra Körfezi'ndeki li-

manlara tamamen bağımlı olan Bahreyn, Kuveyt ve Katar gibi ülkeler için gıda güvenliği üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olacaktır. Günümüzde Katar'ın buğday ithalatının yaklaşık %80'i ve Bahreyn ile Kuveyt'in ise neredeyse tamamı Hürmüz Boğazı üzerinden gerçekleşmekte ve Arap Denizi'nden Basra Körfezi'ne alternatif bir deniz yolunun varlığından bahsedilememektedir. Üçüncü olarak Kovid-19 pandemisi ile küresel ölçekte gıda tedarik zincirinde yaşanan kırılmalar, gıda kıtlığı ve fiyatlarda ani yükselmelere neden olurken KİK ülkelerinde bu durum neticesinde gıdaya bağlı enflasyon artışları yaşanmıştır.

“

Gıda güvenliği merkezli gelişmeler “bölgede gıdaya bağlı yeni bir ayaklanma dalgası yaşanacak mı?” sorusunu beraberinde getirmiştir. Hâlihazırda Arap Ayaklanmalar süreciyle birlikte derinden sarsılan bu bölgenin ikinci bir ayaklanma sürecini kaldırabilecek bir potansiyelde olduğunu söylemek son derece güçtür.

”

Son olarak, Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaş ise yeni bir küresel gıda krizinin habercisi olarak yorumlanmıştır. Savaş öncesinde Rusya ve Ukrayna, dünyanın tahıl ihtiyacının yüzde 30'unu karşılamakta ve Ukrayna limanlarından her ay 4,5 milyon ton tarım ürünü ithal edilmekteydi. Savaş ile birlikte dünyanın “tahıl ambarı” olarak adlandırılan Ukrayna'da 20

milyon ton tahıl ülke dışına çıkarılamamış ve özellikle tahıl konusunda büyük oranda bağımlı olan Ortadoğu ülkeleri için bu savaş, büyük çaplı bir gıda krizinin kapısını aralamıştır. Gıda güvenliği merkezli gelişmeler “bölgede gıdaya bağlı yeni bir ayaklanma dalgası yaşanacak mı?” sorusunu beraberinde getirmiştir. Hâlihazırda Arap Ayaklanmaları süreciyle birlikte derinden sarsılan bu bölgenin ikinci bir ayaklanma sürecini kaldırabilecek bir potansiyelde olduğunu söylemek son derece güçtür. Hiç şüphesiz bu süreç Körfez rejimleri için de endişeyle takip edilmektedir. Zira, Arap Ayaklanmaları sürecinde ciddi derecede rejim endişesi yaşayan bu ülkeler için yeni bir kriz istenmemektedir.

GIDA KRİZLERİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN STRATEJİLER

Gıda güvenliği konusu Körfez ülkelerinde öne çıkan politika meselesidir. Bunun temel sebebi ise bölgenin iklimiyle yakından ilgilidir. Körfez ülkelerinin kurak bir bölgede yer alması, iklim değişikliğiyle giderek daha da artan yüksek sıcaklıklar ve su kıtlığı bu bölgeyi geniş kapsamlı tarım için elverişsiz kılmaktadır. Bu sebeple bölge genelinde toprağın %2'sinden daha azı ekilmekte ve gıdanın %85'i ithal edilmektedir. Dolayısıyla bu bölgede ithalata bağımlılık ve kendi kendine yeterlilik kıtlığı mevcuttur. Tedarik zincirinde yaşanılacak bir aksama bu bölgedeki ülkeleri kıtlık ile karşı karşıya bırakmaktadır. Gıdaya bağlı yaşanılacak herhangi bir olumsuzluk ise rejimleri doğrudan tehdit edecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

“

Bugün KİK ülkeleri, yurt dışındaki tarım arazilerinde en büyük bölgesel yatırımcılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu stratejinin içinde büyük riskler barındırdığını söylemek mümkündür. Çünkü yatırımların çoğu hâlihazırda gıda güvenliğinin olmadığı bölgelere yapılmıştır.

”

KİK ülkeleri politik meselelerle gıda arasında yakın bir ilişki olduğunun farkındadır. Tedarikçi ülkelerle yaşanılacak herhangi politik bir uyuşmazlık bu ülkeleri gıdaya ulaşılabilirlikte direkt olarak savunmasız bırakmaktadır. Bu durumun en iyi örneklerinden biri 1973'te yaşanan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) merkezli ambargo krizidir. KİK ülkelerinin de içinde bulunduğu OPEC ülkelerinin petrol ambargosuna bir cevap olarak ABD'nin bu ülkelere yönelik gıda ambargosu sonucu yiyecek fiyatları yükselmiş ve söz konusu ülkelere gıda girişinde problemler yaşanmıştır. Bu sebeple KİK ülkeleri gıdada kendi kendine yeterlilik politikasını devreye sokmuş ve yerel gıda üretimini artırmak için çeşitli adımlar atmıştır. Örneğin, Suudi Arabistan devlet teşvikiyle tarıma destek olmaya başlamış ve bu dönemde ülkenin buğday üretimi dünyanın en önde gelen buğday ihracatçısı Rusya ile eşitlenmiştir. Fakat üretimde diğer ülkelere kıyasla 5 kat daha fazla su tüketilmesi bu politikanın sorgulanmasına yol açmıştır. 2003 yılında Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üye olmasıyla birlikte Suudi

Arabistan'ın tarıma teşvik vermesi yasaklanmış ve ülke ithalata yönelmiştir. Bu durum aslında diğer KİK ülkeleri için de geçerlidir. Örneğin Katar'da tarım sektörü toplam su kaynaklarının %40'ını tüketmekte ve üretim ulusal gıda talebinin sadece %10'unu karşılamaktadır. Ayrıca, tarım sektörünün GSYİH'ye katkısı sadece %0,13'tür ve işgücünün %1,3'ünü istihdam etmektedir. Dolayısıyla KİK ülkelerinin kendi kendine yeterlilik adına devreye soktuğu bu mevcut politikaların uzun vadede yarar sağlayacak bir politika olduğu söylemek oldukça güçtür. Çünkü bu politikalar geleneksel tarım göz önüne alarak hazırlanmış ve bölgenin coğrafi yapısı göz önünde bulundurulmamıştır. Fakat son dönemde kendi kendine yeterliliği sağlamak adına son gelişmiş tek-

nolojiler ışığında KİK ülkelerinin bazı uygulamalarından bahsetmek mümkündür. Örneğin BAE, 2018'de ülkeyi 2051 yılına kadar Küresel Gıda Güvenliği Endeksi'nin ilk 10'una yerleştirmeyi amaçlayan ulusal bir gıda güvenliği stratejisi başlatmıştır. Geliştirilen projeler kapsamında çölde tuza dayanıklı gıdalar ekmek, kapalı dikey çiftlikler ve akıllı seralar inşa etmek hedeflenmiştir.

Gıda güvenliğini sağlamaya yönelik diğer bir politika ise yabancı tarımsal yatırımlardır. Özellikle 2007-2008 gıda krizlerinden sonra, bu ülkeler, ev sahibi ülkede üretilen mahsullerin bir kısmını ya da tamamını satın alan ülkeye geri ihraç etmek amacıyla yurt dışında tarım arazileri satın alma veya kiralama stratejisi izlemiştir. Genel olarak

Afrika ve Avustralya'dan toprak satın alan KİK ülkeleri, mevcut tarımsal işletmelere yatırım yapmış ve gıda tedarik zinciri üzerindeki kontrolü amaçlamışlardır. Bugün KİK ülkeleri, yurt dışındaki tarım arazilerinde en büyük bölgesel yatırımcılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu stratejinin riskler barındırdığını söylemek mümkündür. Çünkü yatırımların çoğu hâlihazırda gıda güvenliğinin olmadığı bölgelere yapılmıştır. Toprağın kiralandığı ya da satın alındığı Afrika ülkelerindeki insanların açıklıkla mücadele ederken bir de bunun üzerine bu bölgelerden mahsul ihraç edilmesi bölgedeki mevcut gıda güvensizliğini ve yoksulluğu daha da kötüleştirebilme ve siyasi huzursuzluğa neden olabilme potansiyeline sahiptir. Nitekim Afrika ülkelerindeki yerel

halklar tarafından tarım antlaşmalarını yasa dışı arazi gaspı ve bir nevi yeni sömürgecilik olarak algılanmakta ve bu antlaşmalara karşı direniş gösterilmektedir. Bunun dışında özellikle Afrika'dan gıda ithalatı arttıkça, uluslararası toplumun nezdinde de kıtadaki yabancı toprak sahiplerine yönelik algının olumsuz olacağı muhtemeldir. Örneğin Katar, bu tür eleştirilerin önüne geçmek adına toprak hakkı sorunlarının karşılıklı yarar sağlayacak şekilde çözümlene kadar yabancı tarım projelerini askıya almıştır. Devlete ait Hassad Food şirketi, arazi haklarını elde etmek ve sıfırdan yatırım yapmak yerine yatırımların mevcut tarım şirketlerine yönelik olacağını açıklamıştır. Aynı şekilde Ekim 2009'da Arap Tarımsal Yatırım ve Kalkınma Otoritesi, 2 milyar dolarlık bir fon başlatırken bu politikaya benzer bir yaklaşım benimsemiştir.

“

KİK ülkeleri gıda konusunda önemli adımlar atmakta ve bazı stratejileri hayata geçirmektedir. Fakat yine de bu ülkeler herhangi bir olumsuzlukla karşı karşıya kalmamak adına kısa vadeli değil uzun vadeli projelere odaklanmalı ve gıda güvenliğine karşı geliştirilen politikalar çeşitlendirilmelidir.

”

KİK ülkeleri için tarım arazi satın almanın diğer bir riski de gıda krizleri durumunda, ev sahibi ülkenin mevcut antlaşmadan dönme veya ihracatı kısıtlama riskidir. DTÖ, kriz dönemlerinde antlaşma olsa dahi ihracatçı ülkenin yerel

gıda güvenliği endişesi duyması durumunda tarımsal ihracatı kısıtlamalarına izin vermektedir.

2007-2008 krizinden bu yana iç tüketime arz sağlamak için KİK ülkelerinin diğer bir politikası da depolamadır. Depolama, KİK ülkelerine fiyat ve arz risklerine karşı bir sigorta niteliğindedir. Diğer iki politikaya göre daha fazla verim alınacak bir strateji olsa da bünyesinde büyük riskler taşımaktadır. Çünkü depolama bozulma riskini de beraberinde getirmektedir. Körfez'in sıcak iklimi göz önünde bulundurulduğunda bozulmayı engelleyecek soğukluğu sağlamak için gelişmiş teknolojiye sahip ambarların inşa edilmesi gerekmektedir. Örneğin Umman, 2018 yılında Salalah'ta 25.000 m²'lik bir alanı kapsayan 60.000 ton tahıl rezervi depolama kapasitesine sahip bir tarımsal dökme yük terminalini ve günde 15.000 ton tahıl işleme kapasitesine sahip elleçleme ekipmanı geliştirmeyi planladığını duyurmuştur. Yerli üretime yönelik engeller göz önüne alındığında, depolamanın gelecekte KİK ülkeleri için önemli bir strateji olmaya devam edeceği söylenilebilir. Sonuç olarak KİK ülkeleri gıda konusunda önemli adımlar atmakta ve bazı stratejileri hayata geçirmektedir. Fakat yine de bu ülkeler herhangi bir olumsuzlukla karşı karşıya kalmamak adına kısa vadeli değil uzun vadeli projelere odaklanmalı ve gıda güvenliğine karşı geliştirilen politikalar çeşitlendirilmelidir. Aksi takdirde çatışma ve gıda güvensizliği arasındaki trajik bağ her dönem bu ülkeleri derinden etkileme potansiyeline sahiptir. ■

SURİYELİLERİN GIDA GÜVENLİĞİ SORUNSALI

MERVE ZORLU

Yüksek Lisans ESOĞÜ

“

İç savaşa dönüşen ayaklanmalar 11 yıldır çatışma hâlini korurken, bu durum Suriyelileri hem ülke içerisinde hem de ülke dışarısında gıda güvenliği konusunda daha kırılgan hâle getirmekte ve gıda güvensizliğini şiddetlendirmektedir.

”

Tüm insanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için her an güvenli, sağlıklı ve besleyici nitelikteki gıda ürünlerine gerekli miktarda hem fiziki hem de ekonomik olarak ulaşabildikleri koşullarda gıda güvenliğinin sağlanabileceği kabul edilmektedir. Gıda güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlar iklim değişiklikleri, siyasi çatışmalar ve istikrarsızlıklar, yoksulluk ve olumsuz ekonomik koşullardır. Gıda güvenliğinin risk altında olduğu toplumlarda sosyolojik ve siyasi kırılganlıkların arttığı görülebilmektedir. Nitekim Arap Ayaklanmalarında toplumların gıda güvensizliğinin tetikleyici olarak rol oynadığı yorumu yapılabilir. Su-

riye’de ayaklanmaların gıda güvensizliğiyle mücadele eden Dera vilayetinde başlaması da bu gerçeklikle ilişkilendirilebilir. İç savaşa dönüşen ayaklanmalar 11 yıldır çatışma hâlini korurken, bu durum Suriyelileri hem ülke içerisinde hem de ülke dışarısında gıda güvenliği konusunda daha kırılğan hâle getirmekte ve gıda güvensizliğini şiddetlendirmektedir.

GIDA GÜVENLİĞİ

İnsanların yaşamlarını sürdürdürebilmelerinde en temel ihtiyaçlardan olan gıdanın bir güvenlik meselesi olarak değerlendirilmeye başlaması 1970’li yıllarda gerçekleşmiştir. 1974 Dünya Gıda Zirvesi’nde değerlendirilen gıda güvenliği, arz kapsamında ele alınmış ve artan gıda tüketimiyle fiyat dalgalan-

malarının sürdürülebilir hâle getirilmesine odaklanmıştır. 1983’te ise BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından gıda güvenliği konusu “tüm insanların ihtiyacı olan temel gıdalara ekonomik ve fiziki olarak daima erişebilmeleri” olarak güncellenmiş ve talep bağlamında da değerlendirilmeye başlamıştır. Akabinde ise gıda güvenliğinin 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu ile uluslararası düzeyde insan güvenliği kapsamına alındığı görülmektedir. Raporda insan güvenliğinin bileşenlerinin siyasal güvenlik, toplumsal güvenlik, bireysel güvenlik, ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, çevresel güvenlik ve gıda güvenliği olduğu belirtilmektedir. Burada gıda güvenliğiyle bütün insanların temel gıda ürünlerine ekonomik ve fiziki olarak erişiminin mümkün olabilmesi, satın alınarak ulaşabilir olması ve yeterli gıdanın mevcudiyeti vurgulanmaktadır. Zaman içerisinde daha kapsamlı değerlendirilmeye başlanan gıda güvenliği, 1996 Dünya Gıda Zirvesi’nde belirtilen ve FAO tarafından da 2001 yılında güncellenen hâliyle günümüzdeki tanımına ulaşmıştır. Bu bağlamda gıda güvenliği, tüm insanların her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan gıda ihtiyaçlarının yeterli düzeyde, güvenli, sağlıklı ve besleyici nitelikte olmasını ve bu ihtiyaçlara hem fiziki hem de ekonomik açıdan daima erişim sağlayabilmelerini ifade etmektedir.

Gıda güvensizliğinin birçok nedeni olabilir. Bunlar içerisinde, siyasi istikrarsızlıklar, olumsuz ekonomik koşullar ve yoksulluk, iç karışıklıklar ve çatışmalar, tarımsal verimin düşüklüğü, iklim değişiklikleri ve çevresel güvenliği etkileyen

diğer faktörler, gıda üretim araçlarında kullanılacak ürünlere ulaşma zorlukları, göçler ve demografik değişimler gibi birçok neden gıda güvenliğini aşındırmakta ya da doğrudan engellemektedir. Gıda güvenliğinin yoksunluğu veya aşınması insan haklarının temeli olan yaşam hakkıyla da doğrudan ilişkilidir. Nitekim bu bağlamda oluşabilecek bir güven boşluğunun toplumsal ve siyasi sonuçları da olmaktadır. Bu bağlamda her ne kadar Arap Ayaklanmalarının temel nedeni olmasa da gıda güvenliği, bu süreci tetikleyen etkenlerden birisi olmuştur. Bu etki, ayaklanmalarda ekmeğin sembolik olgu hâline gelmesinden de anlaşılabilir. Kimi zaman gıda güvenliği konusunun, Suriye örneğinde olduğu gibi sürekli sorunsala dönüşebildiği görülmektedir.

“
Suriyeliler için gıda güvenliği, 2011’de ayaklanmalarla başlayan ve iç çatışmaya dönüşen sürecin öncesine dayansa da 11 yıldır süren istikrarsızlık ve çatışma hâli bu güvenizliği derinleştirmiştir ve coğrafyasını genişletmiştir.”

SURİYELİLERİN GIDA GÜVENLİĞİ SORUNU

Suriye’de iç savaş öncesine kadar yoğun su tüketimi gerektiren pamuk ve buğday üretiminin yaygınlığı Arap coğrafyasında ülkeyi önemli hâle getirmiştir. Bu durum Beşar Esad rejiminin de önemli gurur kaynağı olmuştur. Fakat iklim değişikliğine bağlı azalan yağışlar 2007-2010 yılları arasında ülkenin kuraklık krizinden ge-

mesine sebep olmuştur. Buna ek olarak rejim tarafından yanlış yönetilen su politikaları tarımsal üretimin daha da düşmesine sebep olmuştur. Hayvancılığı ve tarım sektörünü olumsuz etkileyen bu gelişmeler beraberinde hem gıda güvenizliğini hem de ekonomik zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu sektörlerdeki kişilerin yarısından fazlası işini kaybetmiştir. Artan arpa ve buğday fiyatları, Suriye’deki ekme fiyatlarını arttırmış ve gıda güvenizliğini tetikleymiştir. Söz konusu kuraklık 2-3 milyon insanı etkileymiştir ve büyük bir oranı aşırı yoksulluğa maruz kalmıştır. Akabinde ise ülke içi zorunlu yer değişiklikleri başlayarak köylerden kentlere doğru kitlesel göçler yaşanmıştır. Gerek kuraklığa gerekse de ekonomik krize etkili politikalar üretmeyen Esad rejimi bu süreçte tepki toplamaya başlamıştır. Bu gelişmelerin paralelinde yaşanan ve 2011 Ocak ayında başlayan Arap Ayaklanmaları mart ayı itibarıyla Suriye’ye de sıçramıştır. Tarım bölgesi olarak en çok sıkıntının yaşandığı Dera vilayeti ise ayaklanmaların ilk başladığı yer olmuştur. Bu bağlamda gıda güvenizliğinin Suriye’de iç çatışmaların temel unsuru olmasa da tetikleycilerinden birisi olduğu anlaşılabilir.

Suriyeliler için gıda güvenizliği, 2011’de ayaklanmalarla başlayan ve iç çatışmaya dönüşen sürecin öncesine dayansa da 11 yıldır süren istikrarsızlık ve çatışma hâli bu güvenizliği derinleştirmiştir ve coğrafyasını genişletmiştir. Gerek ülkenin ekonomisini gerekse de sosyal yapısını derinden sarsan bu süreç, Suriyeliler için gıda güvenliğini bir krize dönüştürmüştür. 2020 yılının başından itibaren

ABD dolarına karşı %120 değer kaybeden Suriye lirası da ekonomik krizin ciddiyetini göstermektedir. Nitekim 2020 yılında ekonomik kriz artan un fiyatlarıyla kendini göstererek doğrudan gıda güvenizliğini de bir krize dönüşmüştür. Son iki yıl içerisinde İran’a yönelik ABD yaptırımlarıyla dolaylı olarak etkilenen Suriye’yi doğrudan ABD yaptırımları da sarsmıştır. Rejimin kötü yönetimi, artan enflasyon, ekonomik yaptırımlar, Lübnan’daki ekonomik kriz, Kovid-19 sebebiyle Rusya’dan gelen yardımların sekteye uğraması ve diğer pandemi etkileri, 2020-2021 yıllarındaki iklim değişikliğine bağlı yağış düzensizlikleri ve son dönemde ise Ukrayna-Rusya savaşının etkileriyle de Suriyeliler için gıda güvenizliği kalıcı hâle dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca buğday üretimi arazilerinin çoğu Suriye’nin kuzey bölgesinde yer almaktadır ancak bu alan terör örgütü YPG’nin etkili olduğu bölgelerdir. 2021 yılında gerginleşen ilişkiler taraflar arasındaki buğday alışverişine de ciddi hasar vermiştir. Yine Türkiye’nin sınır alanlarında oluşturduğu güvenli bölgelerde de gıda alışverişlerinde bu kapsamda sıkıntı yaşanmaktadır.

Baklagiller, yumurta, tavuk, sebze, şeker ve bitkisel yağ gibi temel gıda ürünleri var olsa da Suriyeliler gıdanın mevcudiyetiyle ilgili değil artan fiyatlardan dolayı ekonomik olarak erişim konusunda ciddi problem yaşamaktadır. Ancak ülkedeki kuraklık ve Rusya tarafından sağlanan yardımların sekteye uğraması ülkedeki buğday unu teminini zorlaştırmaktadır. 2020 yılının sonlarında rejim, ekme satışının karneyle yapılmasına karar vermiştir. Son bir yılda ise Suriye’de ekme fiyatları %87 artmış ve

gıda güvensizliği bir ekmek krizine de yol açmıştır. Rejim fırınlar üzerinde ciddi denetime gitmiş, günlük ekmek üretimini sınırlandırmış ve depolanan buğday ununu kontrol altında tutma çabasına girmiştir. 2021 yılıyla beraber Suriyelilerin fırınların önünde 6 saate varan uzun kuyruklar hâlinde ekmeğe erişim sırası beklediği görülmeye başlamıştır. Aralık ayına kadar devam kuyruklar ve baskıcı denetim özel fırınların protestolarına sebep olmuştur. 2022 Ocak ayıyla beraber hafifletilen uygulamalarla Suriye’de ekmek konusu soğuk bir gerginliğe dönüşen durumunu korumaktadır.

“

FAO’nun raporlarına göre 2022 yılı itibarıyla Suriye nüfusunun yarısından fazlası olan 12 milyon 400 bin kişi gıda güvensizliği yaşamaktadır. 1 milyon 300 bin kişi ise tamamen insani yardımlara bağımlı olduğu için gıda konusunda ciddi anlamda güvensiz bir durumdadır. Ülke içinde yerinden edilen 6 milyon 800 bin kişi ise benzer tehditle karşı karşıyadır.

”

Tüm bu gelişmeler Suriyeliler için gıda güvensizliğini şiddetlendirmektedir. FAO’nun yaptığı saha araştırmalarında birçok Suriyelinin zayıf ve sınırda besin tüketimi gerçekleştirebildiği kaydedilmiştir. FAO’nun raporlarına göre 2022 yılı itibarıyla Suriye nüfusunun yarısından fazlası olan 12 milyon 400 bin kişi gıda güvensizliği yaşamaktadır. 1 milyon 300 bin kişi ise tamamen insani yardımlara bağımlı olduğu için gıda konusunda ciddi anlamda güvensiz bir

durumdadır. Ülke içinde yerinden edilen 6 milyon 800 bin kişi ise benzer tehditle karşı karşıyadır. Suriye sınırları içerisinde gıda güvensizliği ile mücadele eden kişilere ek olarak çatışmalar dolayısıyla süreç içerisinde farklı ülkelere göç etmek zorunda kalan Suriyeliler de gıda güvenliği problemi yaşamaktadır. 11 yıldır Suriyeli nüfusun çoğunun bulunduğu ülkeler Türkiye, Lübnan ve Ürdün olmaya devam etmektedir. Lübnan’da yaşanan ekonomik kriz buradaki Suriyeli göçmenlerin gerek ülke içinde gerekse de kamplarda yaşam koşullarını kötü etkilemektedir ve gıda güvenliğini sarsmaktadır. Bölgesel ve küresel gelişmelerden etkilenen diğer bir ülke ise Ürdün’dür ve ekonomik zorluklar burada da gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Dünya Gıda Programı Ürdün Temsilci Alberto Correia Mendes’in açıklamalarına göre 10 yıldır ülkede

bulunan Suriyeliler ilk kez bu kadar ciddi gıda güvensizliği ile karşı karşıyadır. Ülkede Suriyelilerin yetersiz gıda erişimine ek olarak çocuklarının eğitimden uzaklaştırılıp çalışmaya ve dilenmeye yönlendirildiği ifade edilmektedir. Benzer şekilde Türkiye’de de yükselen enflasyon ve döviz, gıda fiyatlarının artmasına sebep olmaktadır. Buna bağlı olarak genelde vasıfsız iş kollarında çalışan Suriyelilerin gıda güvenliği riske girmektedir. Türkiye’deki uluslararası ve ulusal kuruluşlar tarafından gıda için yardım kartı uygulamaları bu güvenliği sağlamayı amaçlasa da çoğu zaman yeterli olamamaktadır. Sonuç olarak gerek ülke içindeki gerek ülke dışındaki Suriyeliler için gıda güvensizliğinin şiddetlendiği, sürekli hâle geldiği ve önemli bir insani güvenlik sorununa dönüştüğü görülmektedir. ■

BIDEN'İN ORTADOĞU'DA İTTİFAK HESAPLARI

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Biden'ın Ortadoğu seyahatinin, ABD'nin geleneksel ilke siyasetinin devam ettirilmesinden ve malum olanın ilanından daha öte bir anlam taşıdığı ileri sürülecektir. Buna göre Biden seyahati boyunca, ABD'nin bölgeden çekilme politikasının yarattığı belirsizliği giderip bölgedeki Amerika liderliğinde ittifak sisteminin inşası için nasıl bir yol izleyeceğini netleştirme gayreti içerisinde olmuştur.

”

ABD Başkanı Joe Biden'ın temmuz ayı içerisinde gerçekleştirildiği Ortadoğu gezisi, Biden yönetiminin bölge politikalarının netleştirilmesi ve dünyaya duyurulması açısından önem arz etmekteydi. Beklendiği gibi, seyahati sırasında yönetiminin Ortadoğu politikası hakkında çeşitli açıklamalarda bulunan Biden, bölgeye yönelik izleyecekleri politikanın genel çerçevesini beş ilke üzerine oturtmuştur. İlk olarak, bölgede mevcut uluslararası düzenin temel kurallarını benimsemiş ülkelerle iş birliği yapılacak ve güçlendirilecektir. İkinci olarak, bölge içi ya da dışı herhangi bir aktörün

Ortadoğu'nun önemli su yollarından serbest geçişi engellemesi önleneyecektir. Üçüncü olarak bölge istikrarını tehdit eden tüm krizler ve gerilimler sona erdirilecektir. Dördüncüsü, ABD, egemenlik hakları saklı kalmak kaydıyla bölgedeki ortakları ile siyasi, ekonomik ve güvenlik bağları inşa etmeye devam edecektir. Son olarak ABD, bölgede insan haklarının geliştirilmesine öncülük edecektir.

Biden'ın dile getirdiği bu ilkeler, geleneksel olarak ABD yönetimlerinin bölge politikalarına yönelik söylemlerinin genel hatlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle söz ko-

nusu ilkeler Biden yönetiminin ABD'nin bölgede uzun yıllardır izlemekte olduğu politikadan kayda değer bir farklılık getirmeyeceğini açıkça göstermektedir. Bununla birlikte, söylem düzeyindeki bu ilke siyaseti Biden'ın Ortadoğu politikasının sadece görünen yüzünü oluşturmaktadır. Bu yazıda Biden'ın Ortadoğu seyahatinin, ABD'nin geleneksel ilke siyasetinin devam ettirilmesinden ve malum olanın ilanından daha öte bir anlam taşıdığı ileri sürülecektir. Buna göre Biden seyahati boyunca, ABD'nin bölgeden çekilme politikasının yarattığı belirsizliği giderip bölgedeki Amerika liderliğinde it-

tifak sisteminin inşası için nasıl bir yol izleyeceğini netleştirme gayreti içerisinde olmuştur.

ORTADOĞU'YU "ASLA TERK ETMEYECEĞİZ"

Biden'in seyahatinin farklı noktalarında yapmış olduğu konuşmalarda öne çıkan en önemli husus, ABD'nin bölgedeki varlığı konusuydu. Bu bağlamda, bölgede uzun yıllardan sonra ilk defa büyük bir Amerikan operasyonunun olmadığına dikkat çeken Biden, bu durumun ABD'nin bölgeye yönelik ilgisinin azaldığı anlamına gelmediğini aksine bu seyahatte yapmış olduğu temaslarla ABD'nin bölgede etkin aktör olarak varlığını koruyacağı mesajını vermiştir. Yaptığı konuşmalarda açıkça Rusya, Çin ve İran'ın bölgede oluşacak güç boşluğunu doldurma ve etkilerini artırma niyetinde olduğunun altını çizen Biden, seyahatin ana amacının "bir kez daha ABD'nin bölgedeki pozisyonunu" belirleme olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Biden, ABD'nin bölgeden tamamen çekileceği tartışmalarına net nokta koymuş ve ABD'nin bölgeyi kendisine muhalif herhangi bir aktörün kontrolüne bırakmayacağına dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte, ABD'nin bölgedeki varlığının yarattığı ekonomik (konuşlandırılan askerî birliklerin maliyeti) ve sosyal (yükselen ABD karşıtlığı) sorunlar göz önüne alındığında, bölgedeki kontrolünü doğrudan kendi yetenekleriyle sağlaması da olası görünmemektedir. Bu bağlamda Biden'in, kendinden önceki yönetimlerin başlattığı "bölgedeki fiziki Amerikan varlığını azaltma, diğer yandan bölgedeki

Amerika önderliğindeki ittifak sistemini güçlendirme" politikasını devam ettirme gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, Biden'in seyahati, hem ABD'nin bölgedeki müttefikleri ile olan ilişkilerini hem de bu müttefiklerin birbirleriyle ilişkilerini geliştirme amacını taşımaktaydı. Ancak bu politika kapsamında bölgedeki otoriter rejimlerle geliştirilen yakın ilişkiler, Biden'in ileri sürdüğü ilkelerin aksine uluslararası düzeyin kurallarını benimseyen aktörlerle değil, ABD'nin önceliklerini kabul eden aktörlerle iş birliği yapılacağını açıkça göstermektedir.

İTTİFAK İNŞASINDA İSRAİL-SUUDİ ARABİSTAN AÇMAZI

Bilindiği üzere, Biden'in ittifak sistemini güçlendirme politikası bağlamında aşması gereken en önemli sorun, İsrail ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkileridir. Biden'in seyahatinin odak noktasını da Trump döneminde başlatılan normalizasyon politikasının son halkası olarak olası bir İsrail-Suudi Arabistan yakınlaşmasını mümkün kılacak zemini hazırlamak oluş-

turmuştur. Bu iki ülkenin yakınlaşması ile inşa edilecek ittifak hattı, İran'ın bölgede artan etkisini önleme hususunda ABD politikasının belkemiğini oluşturmaktadır.

Hem İsraili hem de Suudi yetkililerle yaptığı görüşmelerde Biden her iki ülkenin ABD açısından ayrı ayrı önemine atıf yaparken aynı zamanda, ABD'nin bu ülkelere olan desteğinin, bu ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerine bağlı olduğunun da altını çizmiştir. Bu kapsamda Biden, söz konusu yakınlaşmayı hızlandırmak için her iki ülkenin farklı beklentilerini karşılamaya yönelik adımlar atmıştır.

Örneğin, Suudi Arabistan'ın İsrail ile ilişkilerin normalleşmesinin ön koşulu olarak bağımsız Filistin devleti kurulmasını öne sürmesi, iki ülke arasındaki normalleşme çabalarına en temel engeldir. Biden bu tıkanmayı her iki tarafı da memnun edecek sembolik adımlarla aşma gayreti içerisinde görünmektedir. Bir taraftan İsrail'e olan desteğini güçlü şekilde dile getirirken, diğer yandan Donald Trump döneminde kesilen Filistin'e

yönelik yardımları yeniden başlatmıştır. Bunun yanı sıra, ABD'nin girişimleriyle Mısır'ın elinde olan Kızıldeniz'deki iki adanın Suudi Arabistan'a devredilmesi ve ABD'nin adalardaki askerlerini çekmesi iki ülke ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Zira devirle birlikte Suudi yönetimi, 1979 İsrail-Mısır anlaşmasında düzenlenen adaların statüsünü kabul etmiş bulunmakta ve böylece bir anlamda İsrail ile Suudi Arabistan arasında dolaylı da olsa hukuki bir ilişki kurulmuş bulunmaktadır.

Bu sembolik adımların yanı sıra Biden'ın seyahatinin Suudi yönetiminin normalleşme politikasını netleştirme bağlamındaki diğer önemli etkisi ise Biden'ın insan hakları söylemine yönelik tavrı oluşturmaktadır. Zira söylemlerinde insan hakları konusuna öncelik veren ve daha önceki açıklamalarında Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ı Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın ölümünden sorumlu tutan Biden'ın Velihaht Prens Selman'la görüşmesinin nasıl gerçekleşeceği ve ne gibi yansımaları olacağı merakla beklenmekteydi.

Suudi temsilcilerle yapılan görüşmelerin ardından yaptığı açıklamada Biden, Kaşıkçı cinayeti konusunda sessiz kalmasının mümkün olmadığını Suudi yöneticilere iletmiş dile getirmiştir. Konuşmasının ardından Velihaht Prens'le yaptığı görüşmenin nasıl geçtiğine ilişkin bir soruya karşılık Biden, Velihaht Prens Selman'ın Kaşıkçı cinayetinde sorumluluğunun olmadığı, aksine sorumluları cezalandırdığı hususunda ikna olduğunu ifade etmiştir. Bununla bir-

likte seyahatinin amacının Kaşıkçı cinayetini soruşturmak olmadığını söyleyerek aslında bu konunun seyahatini gölgelemesini istemediğini de açıkça dile getirmiştir. Biden'ın Kaşıkçı meselesindeki geri adımı, insan haklarının ABD Başkanı'nın gündeminde diğer meselelere göre daha alt sıralarda yer aldığı eleştirisini beraberinde getirmiştir. İnsan hakları konusunun bu şekilde bertaraf edilmesi şüphesiz ki Suudi Arabistan'ın ABD'nin ittifak inşası politikasına yönelik tavrının belirginleşmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli göstergesi ise Suudi Arabistan'ın hava sahasını İsrail dâhil tüm uçuşlara açık hâle getirerek ABD'nin isteği doğrultusunda İsrail ile ilişkileri normalleştirme konusunda önemli bir adım atmış olmasıdır.

Biden'ın ziyaretinin İsrail yönetimi açısından da ABD politikasına yönelik birtakım belirsizliklerin ortadan kaldırılmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira Biden'ın İran ile yeniden müzakere sürecine girip girmeyeceği önemli bir soru işaretiydi. Ziyaret sırasında iki ülke arasında imzalanan Kudüs Deklarasyonu bu ve benzeri soru işaretlerini ortadan kaldırmıştır. Sembolik bir belge olarak yorumlansa da Kudüs Deklarasyonu'nda Biden yönetimi İran'ın bölge istikrarı açısından önemli tehdit oluşturduğunu kabul etmiş ve İran'ın nükleer silah elde etmesini kesinlikle önleyeceği sözünü vermiştir. Barack Obama döneminde İran ile imzalanan anlaşmanın İran'ın nükleer silah elde etmesini mümkün hâle getirdiği eleştirisiyle birlikte değerlendirildiğinde İsrail'in Kudüs Deklarasyonu ile Biden yö-

netiminin benzer müzakere süreci içerisine girmesinin önünü aldığı söylemek mümkündür.

ÇİN'E KARŞI HİNDİSTAN HAMLESİ

Son olarak bölgede Amerika önderliğindeki ittifak sisteminin iki önemli aktörü Suudi Arabistan ve İsrail'in endişelerini ortadan kaldırarak bölge içi ittifakı güçlendirmeye çalışan Biden yönetimi, ayrıca ABD'ye yakın bölge dışı aktörlerin de bölgede etkin olmasının önünü açarak, Rusya, Çin ve İran'a karşı elini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu politikanın en önemli göstergesi ise seyahat sırasında Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), İsrail ve ABD arasında gerçekleştirilen çevrim içi zirvedir. Bu zirvede, gıda güvenliği ve temiz enerji gibi güvenlik dışı konular üzerinde tarafların ortak projeler geliştirmesi yönünde kararlar alınmış olmakla birlikte, zirvenin asıl amacının Hindistan gibi Çin ile rekabet içerisinde olan bir aktörün bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm bu gelişmeler, Biden'ın Ortadoğu seyahatinin bölgedeki Amerikan etkisini, Amerika'nın fiziki varlığı olmaksızın devam ettirme çabalarının en son halkası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu politikanın başarılı olması şüphesiz ki İsrail-Suudi Arabistan ilişkisinin önümüzdeki günlerdeki seyrine bağlıdır. Zira İran'ın ve diğer bölge dışı aktörlerin bölgedeki etkilerinin artması, bu iki aktörün de ilerleyen dönemlerde daha yakın ilişkiler geliştirmesini zorunlu hâle getirecek gibi görünmektedir. ■

NATO'NUN YENİ GÜVENLİK KONSEPTİNDE KÜRESEL REKABETİN İZDÜŞÜMLERİ

DOÇ. DR. GÖKTUĞ SÖNMEZ

Güvenlik Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

Joe Biden yönetiminin ana gündemlerinden birinin özellikle Rusya'ya karşı NATO'nun yeniden daha uyumlu ve bütüncül hareket eden bir yapı hâline getirilerek böyle korunması olduğu değerlendirildiğinde bu tutumun hem dönemin özellikle ABD bağlamında NATO'ya yaklaşımını hem de konsept dokümanını şekillendiren ana saiklerden olduğu görülmektedir.

”

Y

eni Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) güvenlik konsepti ön sözünden başlayarak ittifakın önemi ve varlığının devamının müttefikler için anlamını pekiştirici bir metin olarak karşımıza çıkmakta, konseptin ön sözünde ittifakın 70 yıldır müttefiklerin güvenliğini sağladığı vurgusu görülmektedir. Özellikle Donald Trump döneminde NATO içerisinde ABD-Almanya gerilimi ve Fransa'nın hem Avrupalı diğer müttefikler hem de ABD ile yaşadığı gerilim gibi örneklerde su yüzüne çıkan ittifak içi gerilimin ve ayrışma sinyallerinin önüne geçilmesi amacı bu noktada göze çarpmaktadır. Trump

dönemi sonrası Joe Biden yönetiminin ana gündemlerinden birinin özellikle Rusya'ya karşı NATO'nun yeniden daha uyumlu ve bütüncül hareket eden bir yapı hâline getirilerek böyle korunması olduğu değerlendirildiğinde bu tutumun hem dönemin özellikle ABD bağlamında NATO'ya yaklaşımını hem de konsept dokümanını şekillendiren ana saiklerden olduğu görülmektedir.

İttifakın yalnız müttefiklerin güvenliği değil özgürlüğünü de koruduğu, bunun da ittifak çatısı altındaki 1 milyara yakın insanı kapsadığı vurgusuyla doküman NATO'yu yalnız bir güvenlik semsiyesi olarak nitelerek ye-

rine aynı zamanda özellikle kendisini karşısında konumladığı Rusya ve Çin gibi ülkelere karşı rejim ve yaklaşım bağlamında bir farkın altını çizme gayreti göstermektedir. Metinde sıkça vurgu yapılan insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi değerler de aynı işlevi yerine getirirken bu diskuru derinleştirmektedir.

RUSYA: SOĞUK SAVAŞ SONRASI ORTAKLIK ARAYIŞINDAN DOĞRUDAN TEHDİDE

Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ön sözden başlayarak ana gündem

maddelerinden biri olarak sunulmakta, Rusya'nın "saldırgan" tutumunun barışı ve ittifakın güvenliğini tehdit edici etkisine değinilmektedir ki bu yaklaşım doküman içerisinde de sıkça dile getirilen ve üzerinde durulan ana başlıklardan biridir. Bu çerçevede yine güçlü ve bağımsız Ukrayna'nın Avro-Atlantik bölgesi istikrarı için hayati önemde olduğu ifade edilmekte, böylelikle de Rusya-Ukrayna çatışmasında Ukrayna'yı ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü destekleyici tutum metne aktarılmaktadır. Metnin Rusya tehdidini yine önsözde oldukça kısaca değinilen terörizm tehdidinin önüne ko-

ması hem bu yeni konseptin önceliklerinin ağırlığının anlamlandırılmasına imkân tanımakta hem de nedenellik bağlamında sahada IŞİD'in düşüşü sonrası ittifakın küresel güvenlik ajandasında terörizmin ağırlığının belli ölçüde azaldığını ancak halen devam

eden en önemli başlıklardan olduğunu göstermektedir. 360 derece yaklaşımı olarak adlandırılan bütüncül bir güvenlik yaklaşımına atıf yapılırken bu yaklaşım üç ana başlıkla tanımlanmaktadır ki bunlar; caydırıcılık ve savunma, kriz önleme ve yönetme ve iş birliği temelli güvenliğin temini şeklindedir. Konseptte yer alan iklim değişikliği, teknolojik inovasyon, toplumsal direnç, kadınların rolü gibi noktalar ise metnin güncel güvenlik gündemiyle eşgüdümlü olarak kendisini güne uyarladığı söylemine hizmet etmektedir.

Konseptte NATO'nun genel işlev ve hedeflerinin ifade edilmesini müteakip mevcut stratejik ortamın tanımlandığı bölümde Rusya'nın Avrupa güvenliğine oluşturduğu tehdit ve bunun tüm ittifakın güvenlik iklimini tehdit ettiği, Rusya'nın ittifak üyelerinin toprak bütünlüğüne yönelik olası hamlelerinin beklenebileceği ifade edilirken öte yandan da yine Rusya'ya da ithafen ancak Rusya ile sınırlı kalmayarak öncelikle Çin'i de isim

vermeden kapsayan biçimde otoriter rejimlerin müttefiklerin menfaatleri, değerleri ve demokrasilerine yönelik bir tehdit oluşturduğu ifade edilmektedir. Stratejik rakipler isimlendirmesi altında ülke ismi verilmeksizin bu aktörlerin müttefiklerin demokratik yapısı ve şeffaf siyasal işleyişlerini istismar ederek siber dünyayı da kullanmak suretiyle dezenformasyon çabaları, enerji krizleri ve ekonomik araçlar kullandıkları ifade edilmektedir. Böylelikle seçimlere müdahale iddiaları, Rusya'nın enerji temelli stratejik hamleleri ve Çin'in arz krizindeki rolü gibi iddialar örtülü biçimde dil getirilmekte, bu ülkelerin aynı zamanda otoriter rejimlerin kurulmasına yönelik çabaları olduğu ifade edilmektedir.

“

Soğuk Savaş sonrası Barış İçin Ortaklık inisiyatifi bağlamındaki yaklaşımın tamamen kırıldığını metne dökerken NATO, Rusya'nın ortak olarak artık değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir ki metnin odağının büyük ölçüde Rusya'ya yönelik olması temelde söylemin ortaktan rakibe buradan ise düşmana evrildiğini göstermektedir.

”

Dokümanın ilerleyen safhalarında Rusya'nın doğrudan ittifaka yönelik en büyük tehdit olarak ele alınması da Soğuk Savaş sonrası bölgesel krizler ve uluslararası terörizm ağırlığı kazanan güvenlik konseptlerinde önemli bir odak kırılması teşkil etmektedir. Rusya'nın hibrit taktikler kullanarak

bölgede etki alanları kurmaya çalıştığı bunu gerektiğinde işgal ve zor kullanma yoluyla gerçekleştirdiği ifade edilirken aynı zamanda siber kapasitesini de ittifakın istikrarsızlaştırılmasına yönelik olarak kullandığı dile getirilmektedir. Ukrayna savaşı bağlamında Rusya tarafından sıklıkla nükleer güce dair vurguların yansımaları olarak da dokümanda Rusya'nın nükleer gücünü modernize etmekte olduğu ve özellikle NATO'nun doğu ve güney kanadına yönelik doğrudan bir tehdit oluşturduğu ifade edilmektedir. Rusya'nın askerî yükselişinin özellikle Baltıklar, Karadeniz ve Akdeniz'deki yansımalarıyla Rusya-Belarus arasındaki askerî entegrasyonun bu tehdidin yansımaları olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Barış İçin Ortaklık inisiyatifi bağlamındaki yaklaşımın tamamen kırıldığını metne dökerken NATO, Rusya'nın ortak olarak artık değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir ki metnin odağının büyük ölçüde Rusya'ya yönelik olması temelde söylemin ortaktan rakibe buradan ise düşmana evrildiğini göstermektedir.

YENİ KONSEPTTE ASİMETRİK TEHDİTLER VE ÇİN

Bu küresel rekabet vurgusunu müteakip hem nitelik hem sıralama bakımında geride kalan tehditler bağlamında ise terörizm ilk zikredilen unsurdur. Terörizm tüm biçim ve dışavurumlarıyla ittifakı tehdit eden ana asimetrik tehdit olarak ele alınmakta, terör örgütlerinin kapasitesindeki artışa dikkat çekilmektedir. Ortadoğu ve Afrika'daki kırılma ve çatışmaların

ittifakın güvenliğini ve istikrarını etkilediği değerlendirilirken bu çerçevede NATO'nun güneyinde gıda güvensizliğinden demografik sorunlara, kurumların işleyişindeki sorunlardan iklim değişikliğine kadar kimi kriz alt başlıkları listelenmektedir. Bu hâliyle doküman Rusya ile ötekileşmesinin hemen arkasından uluslararası güvenliği tehdit eden ana unsuru uluslararası terörizm olarak nitelemekte, insani güvenliğe ise pandemi sonrası daha da artan biçimde verilen önemi yansıtan alt başlıkları yine yeni yaklaşımına eklemektedir. Uluslararası terörizm kavramsallaştırması altında herhangi bir örgüte doğrudan atıf yapılmazken son on yılın genel okuması çerçevesinde IŞİD ve el-Kaide gibi uzlaşmaların ötesinde YPG/PKK terör örgütleri gibi temel ayrışma noktalarının ise bu genel söylemi zedeleyici ve ittifak içerisindeki ayrışmaları körüklemeye devam edecek unsur olduğunu iddia etmek mümkündür.

Çin'in bu gündem maddelerinden sonra zikredilmesi öncelik sıralamasına dair fikir vermektedir. Çin'e dair genel söylem ise bu ülkenin askerî, siyasal, ekonomik araçlarla küresel etkisini artırma çabalarının ittifak için bir tehlike teşkil ettiği, hedeflerinin belirsiz olduğu, askerî bir kapasite artışı gerçekleştirdiği, siber operasyonlar ve dezenformasyon çabalarında rolü olduğu ve Rusya-Çin ilişkilerinin uluslararası toplum ve ittifakın değerlerine bir tehdit teşkil ettiği yönündedir. Bununla birlikte, benzer iddialar Rusya için de dile getirilirken Çin'e dair bölümün Rusya, asimetrik tehditler, bölgesel krizler gibi diğer başlıklardan sonra ele

alınması tehdit algısının çok daha düşük ifade edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu argümanı destekler nitelikte Çin'e dair yapıcı bir angajmanın mütekabiliyet temelli olarak geliştirilebilmesine açık olduğu vurgusu yapılmaktadır. Böylelikle Rusya daha ziyade açık ve doğrudan tehdit teşkil eden bir düşman olarak karşımıza çıkarken Çin ise yeni güvenlik konseptinde önemli bir rakip olmakla birlikte bu düzeyde derin bir karşıtlıkla ele alınmamaktadır. İki ülke bir arada anıldığındaysa stratejik rakipler olarak adlandırılmakta, özellikle siber dünya ve uzaydaki faaliyetlerine dikkat çekilerek bunların bu iki aktörün müttefiklere yönelik hibrit tehditlerinin önemli bir bileşeni olduğu aktarılmaktadır. Kimyasal, biyolojik ve nükleer tehditler bağlamında Rusya'nın yanı sıra Kuzey Kore ve İran vurgusu öne çıkarken Çin'in de nükleer cephanesini geliştirme çabası içerisinde olduğu ifade edilmektedir ki burada da ana vurgu Rusya üzerindedir. Evvelce de Rusya ve nükleer tehditleri

dolayısıyla yeni konseptte yer alan nükleer tehdit alt başlığı böylelikle önemini pekiştirir ve cephesini genişletir mahiyette yeniden ele alınmaktadır ki bunun ana nedenlerinden biri ve en önemlisinin Rusya-Ukrayna çatışması süresince Rusya tarafından sıklıkla nükleer odaklı tehditlerin dile getirilmesi olduğunu söylemek gerçekçidir.

“
Yalnız Çin değil Rusya aktörü bağlamında da ittifak içerisindeki aktörlerin ne sert güvenlik bağlamında ne de enerji ilişkilerini de içerir biçimde ekonomik bağlamdaki menfaat ve tehdit dinamiklerinin yekpare olduğunu iddia etmek mümkün değildir.
”

Bu çerçevede değerlendirildiğinde asimetric tehditler ve ikincil ancak tehdit edici, bununla birlikte iş birliği kapısı kapatılmayan Çin aktörünün çok daha ötesine geçen, NATO'nun yeni dönem küresel

çerçevesini odaklarken hedef alacağı ana aktörün doğrudan ve net biçimde Rusya olduğunun altını çizen bir doküman olduğunu söylemek mümkündür. Soğuk Savaş sonrası yönünü arayan, asimetric tehditler ve bölgesel krizlerle varlığını anlamlandırma arayışına giden, yıllar ilerledikçe kendi içerisinde kimi çatırdamalar yaşayan ittifak yeni güvenlik konseptiyle Soğuk Savaş sonrası ilk dönemde ortaklık arayışında olduğu Rusya'yı net biçimde bir numaralı ve aktif tehdidi devam eden bir düşman nitelmesi içerisinde ele alırken bu vesileyle ittifak içinde özellikle Irak işgalindeki fikir ayrılıklarıyla başlayıp Biden döneminde tırmanan gerilim ve ayrışmaları da bu ortak düşman üzerinden onarma motivasyonuna sahiptir. Bununla birlikte yalnız Çin değil Rusya aktörü bağlamında da ittifak içerisindeki aktörlerin ne sert güvenlik bağlamında ne de enerji ilişkilerini de içerir biçimde ekonomik bağlamdaki menfaat ve tehdit dinamiklerinin yekpare olduğunu iddia etmek mümkün değildir. İttifakın doğusundaki ve güneyindeki neredeyse her krizde ortaya çıkan fikir ayrışmalarının ve angajman yöntemine dair farklı görüşlerin, yeniden öne çıkan Rusya'ya karşı güvenlik sağlama söyleminin ittifak içerisinde Soğuk Savaş dönemindeki düzeyde yoğun bir karşılık bulup bulamayacağı ve ittifakı hedeflenen yeniden bütünleşme ve uyumlaşma hedeflerine götürüp götürmeyeceği bu nedenlerle oldukça derin bir meydan okuma olarak ilerleyen yıllarda uluslararası güvenlik ve kolektif savunma bağlamında karşımıza çıkacak en önemli sorulardır. ■

ÜRDÜN'ÜN DÖNÜŞEN SURİYE POLİTİKASI: İRAN FAKTÖRÜ, GÜVENLİK İHTİYAÇLARI VE İTTİFAK HESAPLARI

ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

Uzman ORSAM

Tüm diplomatik manevralar Amman-Şam arasındaki ilişkilerin iyileştirilerek savaş öncesi dönem seviyelerine getirilmesini amaçlıyor olsa da güney Suriye'de Rusya'nın azalan etkisine karşın İran'ın günden güne güçlenmesi ve kaçakçılık sektörünün İran destekli milislerin koruması altında devam ediyor olması Amman'ın hamlelerini şimdilik boşa çıkarmış gözükmektedir.

İç savaşın getirdiği ekonomik yıkım ortamında hayatta kalmaya çalışan Beşar Esad rejimi, muhtelif unsurlarının Hizbullah ile koordineli bir şekilde ülkeyi, bölgenin uyuşturucu üretim ve sevkiyatı merkezine haline getirmesine göz yummuştur. Bu durum Suriye'de yeni problemlerin gelişmesine ve farklı ittifak ilişkilerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

GÜVENLİK, KAÇAKÇILIK VE UYUŞTURUCU SORUNU

Lübnan'da Beka Vadi'sinden başlayarak Suriye'nin batısında kuzeyden güneye Ceyrud, Cobeh, Madaya, Sabura, Casim, Neva ve en son Dera üzerinden Ürdün sınırına uzanan uyuşturucu üretim ve sevkiyat hattı Captagon başta olmak üzere Hizbullah ve 4. Zırhlı Tümen iş birliğiyle üretilen uyuşturucunun bölgeye dağıtılması için hayati önem taşımaktadır. Rejim ve müttefiki İran destekli milislerin bu alternatif finansman kaynağı en başta İsrail'i alarma geçirmiş ve İsrail'in 2021'in son çeyreğinden itibaren artık sadece Şam ve çevresini vurmakla yetinmeyip Tartus-Lazkiye gibi uyuşturucunun dünyaya açıldığı Suriye limanlarını da hedef almasına yol açmıştır. Suriye'nin güneydeki bir diğer komşusu olan Ürdün ise İsrail'in hava saldırılarının sınırlarını genişletme şeklinde tezahür eden yeni politikasından farklı olarak soruna diplomasi yoluyla müdahale etmeyi tercih etmiş ve bunun bir sonucu olarak da Şam ile ilişkilerin yeniden tesisi yolunu seçmiştir.

Bir dönem Dera ve çevresindeki muhalif güçlere hamilik yapan sonrasında ise güney Suriye’de statükoyu korumaya yönelik bir pozisyon alan Amman, 2021’de önce iki ülke arasındaki en büyük sınır kapısı olan Cabir’i yeniden açma hamlesinde bulunmuş ardından bu hamleyi diplomatik hamleler takip etmiştir. Ekim 2021’de Kral Abdullah 10 yıllık bir aranın ardından Beşar Esad ile telefonla görüşerek ilk kez doğrudan iletişim kanallarını en üst seviyede kullanmıştır.

Ürdün hem Suriyeli mültecilerin geri dönüşü hem de kaçakçılık hadiseleriyle gündeme gelen sınırının güvenliği adına 2021’den bu yana Şam ile yakınlaşan bir görüntü vermektedir. Bir dönem Dera ve çevresindeki muhalif güçlere hamilik yapan sonrasında ise güney Suriye’de statükoyu korumaya yönelik bir pozisyon alan Amman, 2021’de önce iki ülke arasındaki en büyük sınır kapısı olan Cabir’i yeniden açma hamlesinde bulunmuş ardından bu hamleyi diplomatik hamleler takip etmiştir. Ekim 2021’de Kral Abdullah 10 yıllık bir aranın ardından Beşar Esad ile telefonla görüşerek ilk kez doğrudan iletişim kanallarını en üst seviyede kullanmıştır. Bu hamleye müteakip olarak ise Ürdün Genelkurmay Başkanı Yusuf el-Huneyti, Suriye rejiminin Savunma Bakanı Ali Abdullah Eyyüb ile Amman’da görüşmüştür. Bu görüşme rejim güçlerinin Dera’da Rusya korumasındaki eski muhaliflere karşı

çatışmalara girip alan hâkimiyetini genişletmesinin sonrasında gerçekleştirildiği için zamanlama açısından da manidar olmuştur. Yine aynı dönemde Ürdün Dışişleri Bakanı Eymen Safedi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu görüşmeleri için bulunduğu New York’ta Esad rejiminin Dışişleri Bakanı Faysal Mikdad ile bir araya gelmiştir.

Tüm bu diplomatik manevralar Amman-Şam arasındaki ilişkilerin iyileştirilerek savaş öncesi dönem seviyelerine getirilmesini amaçlıyor olsa da güney Suriye’de Rusya’nın azalan etkisine karşın İran’ın gündemüne güçlenmesi ve kaçakçılık sektörünün İran destekli milislerin koruması altında devam ediyor olması Amman’ın hamlelerini şimdilik boşa çıkarmış gözükmektedir. Ürdün güvenlik kaynaklarına göre sayıları 100’ün üzerindeki çeteler

bölgedeki silahlı milislerin de desteğiyle Ürdün-Suriye sınırını kaçakçılık amacıyla taciz etmeye ve geçmeye devam etmekte. 2022’nin ilk çeyreğinde 17 milyon adet Captagon hapı Ürdün emniyet güçleri tarafından muhtelif operasyonlarla ele geçirilirken bu sayı 2021’in tamamında ele geçirilen miktardan fazla konumdadır. Bir başka ifadeyle 2021 yazı itibarıyla Dera ve çevresindeki Rusya destekli ve eski muhaliflerden oluşan 5.Kolordu 8.Alay’ın güç kaybı ve buna karşılık İran destekli unsurların nüfuz artışı, uyuşturucu üretim ve sevkiyatındaki artışı tetiklemiştir.

ÜRDÜN’ÜN İRAN NÜFUZUNDAKİ BÖLGEDE İTTİFAK HESAPLARI

Ürdün sınır kuvvetleri artan kaçakçılık girişimlerine karşı müda-

halelerini sertleştirmiş ve Suriye tarafında bulunan köyler de dâhil olmak üzere sınırın ötesini ağır silahlarla hedef almıştır. Ürdün sınır güçlerinin müdahalelerinde sınır köyleri olan Hirbet Avvad, Mugayr ve Anat'ta hem can kaybı hem de büyük maddi hasar oluşurken bu gelişmeler sınırdaki kaçakçılık faaliyetlerinin yoğunluğunu etkilememiştir. 2022'nin ilk günlerinde sınırda çıkan çatışmada Muhammed Khudarat adlı Ürdünlü bir subay ölürken Ürdün güçlerinin açtığı karşı ateşte onlarca Suriyeli kaçakçı hayatını kaybetmiştir. İran'ın artan etkisi Ürdün'e dair tehditleri arttırırken Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı işgal Ürdün'ün alarm vermesine yol açmıştır. Zaten güney Suriye'de son dönemde nüfuzu azalan ve İran ile güç paylaşımında bulunan Rusya'nın, Ukrayna savaşının etkisiyle

Suriye'den çekilmesi veyahut var olan güçlerini tahkim etmek yerine azaltması ihtimali İran'ın başat güç olarak boşluğu doldurmasına yol açacağı için Amman'a tehdit oluşturmaktadır. Kral Abdullah'ın, Hoover Institute'e verdiği demecinde Rusya'nın olası geri çekilmesinin İran'a alan açacağını ve İran'ın da milisleriyle bu boşluğu dolduracağını dile getirmesi ise Amman'ın artan İran etkisinden ne derece rahatsız olduğunu en üst makam ağzından duyurmuştur.

“

İran destekli milisleri Tartus'tan Deyrezzor'a kadar geniş bir alanda sürekli olarak hava saldırılarıyla hedef alan İsrail ve Donald Trump dönemindeki agresiflikten uzak olsa da Joe Biden döneminde de Suriye'de İran destekli milisleri hedef alan ABD'nin bu meselede Ürdün ile orta nokta bulması zor olmayacaktır.

”

Ürdün korktuğu senaryonun gerçekleşmemesi için bir yandan Rusya ile temasları arttırıp Moskova'nın bölgedeki varlığının azaltması ihtimalini bertaraf etmek istemektedir. Bununla birlikte işini sansa bırakmak istemeyen Ürdün makamlarının, ABD ve İsrail ile de bölgedeki İran nüfuzunu dengelemek adına şimdiden temaslarını arttırdığı iddia edilmektedir. İran destekli milisleri Tartus'tan Deyrezzor'a kadar geniş bir alanda sürekli olarak hava saldırılarıyla hedef alan İsrail ve Donald Trump dönemindeki agresiflikten uzak olsa da Joe Biden döneminde de

Suriye'de İran destekli milisleri hedef alan ABD'nin bu meselede Ürdün ile orta nokta bulması zor olmayacaktır. Bununla birlikte Ürdün'ün sınırın hemen ötesinden başlayarak bölgede yoğun şekilde varlığı bulunan İran destekli milisleri açıktan ve topyekün hedef alması Ürdün'ü arzu etmeyeceği zorlu bir sınır çatışması ortamına sokacağı için Amman'ın söz konusu aktörlerle iş birliğinin istihbarat düzeyinde kalacağı tahmin edilebilir. Yine de Amman, bölgedeki İran ve müttefiklerine doğrudan saldırmadan da sıkıntı yaratma potansiyeline sahiptir. İran destekli güçlerin nüfuzlarını arttırmalarına karşın sükûnetin sağlanmadığı ve her hafta suikastlara ve faili meçhul baskınlara sahne olan Dera'da eski muhalifler ve İran destekli milislerle ters düşen unsurlar ile Amman yeniden temas geçebilir. Önceki süreçte Rusya'nın talebi sonucu bölgedeki muhalif unsurlardan desteğini çeken ve onları müzakere masasına oturmaya mecbur bırakan Ürdün bu kez Rusya ile birlikte İran'dan rahatsız olan yerel unsurları yeniden harekete geçirmeyi denebilir. Ukrayna'da savaş devam ederken Suriye'nin bilhassa güneyine yeni güç gönderme maliyetine girişmesi zor görünen Rusya için daha az maliyetle İran destekli unsurların bölgede yaşadığı güvenlik zafiyetlerini daha da yoğunlaştırmak tercih edilebilir. Sonuç olarak güvenlik ihtiyaçlarını Şam'a doğru adımlarla karşılayamayan Amman'ın bölgede İran'a karşı kurulacak yeni bir denge için İsrail-ABD-Rusya'yı bir araya getirme görevini üstlenmesi sürpriz olmayacaktır. ■

RÖPORTAJ

Mesud Maluf:

“Gıda Güvenliği Yakın Gelecekte Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da Ciddi Bir Sorun Hâline Gelebilir”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

Çeviri:

Burç Eruygur, Araştırma Asistanı

“

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi ve bunun yanı sıra Afrika'nın genelinde ekonomik sorunların ve gıda kıtlığının göstergeleri şimdiden ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Lübnan'daki fırınlarda uzun kuyruklar görülmektedir.

”

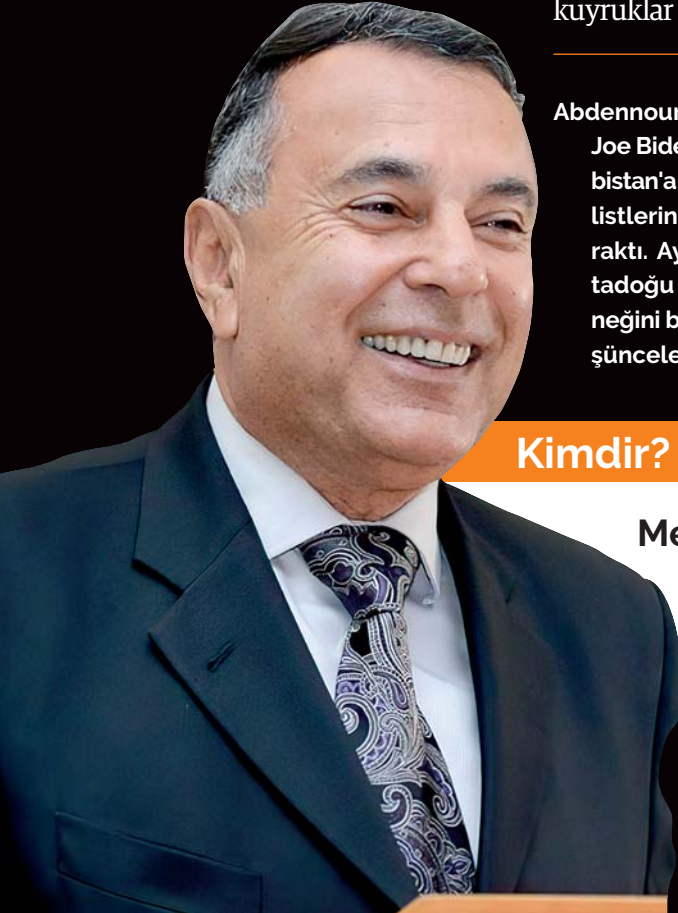
Abdennour Toumi: ABD Başkanı Joe Biden'ın İsrail ve Suudi Arabistan'a yaptığı son ziyaret, analistlerin ağızında ekşi bir tat bıraktı. Aynı zamanda, ABD, Ortadoğu politikasının eski geleceğini bozdu. Bununla ilgili düşünceleriniz nedir?

Mesud Maluf: Biden'ın, İsrail ve Suudi Arabistan'a ziyaret yaparak kendisine bir yıllık yapmadığını düşünüyorum. İsrail ve Suudi Arabistan Veliaht Prens Muhammed bin Selman bu ziyaretin en büyük kazananlarıdır. Diğer taraftan ise Filistinliler hayal kırıklığına uğramıştır. Biden, Washington Post gazetecisi Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan Başkonsoloslusunda öldürülmesinin ardından Suudi Arabistan'ı “parya” bir devlet yapma ve Muhammed bin Selman ile ilişkilerden kaçınma konusundaki kampanya vaatlerini görmezden geldiği için kendi partisi tarafından bile sert bir şekilde eleştirilmiştir. ABD, Avrupa'da hızla yükselen fi-

Kimdir?

Mesud Maluf

Mesud Maluf, Lübnan'ın Şili, Polonya ve Kanada büyükelçisi olarak görev almış eski bir diplomattır. Ayrıca Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde insan hakları ve özgürlüklerle ilgilenen sivil toplum kuruluşu Maharat for Development'in kurucusu ve başkanıdır.

yatları hafifletmek için daha fazla petrol ve doğal gaz üretimi isteyerek Biden'ın zayıf pozisyonunu göstermiş ve bu, İran'a karşı Körfez ülkeleri ve İsrail'den oluşan bir güvenlik koalisyonu oluşturma planının geri çevrilmesiyle de vurgulanmıştır. Biden'ın halk nezdindeki gücü, Amerikalıların %75'inin 2024'te ikinci bir dönem için aday olmasını istemediklerini belirtmesiyle daha da düşmüştür.

Abdenmour Toumi: ABD'nin Ortadoğu politikasındaki U dönüşü, bu özellikle Biden'ın görmezden geldiği ve 2020 İbrahim Anlaşması'nın gösterdiği gibi İsrail'in bölgeye askerî entegrasyonunda ısrar ettiği çetrefilli Filistin sorunuyla tanımlanabilir. Demokrat bir başkan, alışılmamış bir Cumhuriyetçi başkan olan Donald Trump'ın politikalarını geliştirmeyi arzulamakta mıdır?

“**Biden, bilhassa İsrail'e indiğinde siyonist olduğunu ilan ederek kimin daha çok İsrail yanlısı olduğu konusunda Trump'la rekabet etmeye çalışıyor gibi görünmektedir.**”

Mesud Maluf: Ocak 2021'de göreve başladığından beri Biden, genel olarak Ortadoğu meselelerine ve Filistin meselesine fazla ilgi göstermemiştir. Biden bugüne kadar Filistin için bir büyükelçi atamamıştır ve selefının iç ve dış politikalarının çoğunu tersine çevirirken, eski ABD Başkanı Donald Trump'ın İsrail'e yönelik politikalarını, İbrahim Anlaşması'nı güçlü bir şekilde destekleyerek ve ABD'nin uzun süredir resmî olarak tanıdığı iki devletli çözüm politikasını sözlü olarak eski hâline getirerek korumuştur. ABD'nin Fi-

listinlilere bazı mali yardımları yeniden başlatmasına rağmen Biden, Trump tarafından kapatılan Kudüs'teki ABD Konsoloslukunu veya Washington'daki Filistin ofisini yeniden açma sözünü yerine getirmemiştir. Biden, bilhassa İsrail'e indiğinde siyonist olduğunu ilan ederek kimin daha çok İsrail yanlısı olduğu konusunda Trump'la rekabet etmeye çalışıyor gibi görünmektedir.

Abdenmour Toumi: Ukrayna'da devam eden savaş, dünya jeopolitiğinin yanı sıra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki jeopolitiği de şekillendirmektedir. Bu durum, Lübnan, Mısır, Tunus ve Moritanya gibi bazı Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde gıda ve yakıt fiyatlarını etkilemektedir. Gıda ve yakıt krizinin etkileri bölgenin jeopolitiğini ve ekonomisini nereye götürmektedir?

Mesud Maluf: Rusya-Ukrayna savaşı, başta Ukrayna ve Rus buğdayı ithalatçısı olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri üzere dünyanın birçok ülkesinde önemli etkiler bırakmaktadır. ABD ve Rusya, aktif olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini kendi taraflarına çekmeye çalışmaktadır. Biden'ın İsrail ve Körfez'e yaptığı son ziyaretler ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in İran ziyareti bunu açıkça ortaya koymuştur. 24 Temmuz 2022'de Kahire'ye giden Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Arap Ligi Genel Sekreteri ve Mısırlı yetkililerle bir araya gelerek Mısır'a Rus tahıl siparişlerinin yerine getirileceğine dair söz vermiştir. Bu esnada çoğu Arap ülkesi Ukrayna krizine karşı oldukça tarafsız bir duruş sergilemeye çalışmaktadır.

Abdenhour Toumi: Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gıda güvenliği krizinden bahsedilebilir mi?

“ Türkiye'nin arabuluculuğunda yapılan tahıl sevkiyatlarının Karadeniz'den geçmesine izin veren anlaşmaya rağmen, anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra Rusya'nın Odesa'yı bombalaması nedeniyle durum belirsizliğini korumaktadır.

” **Mesud Maluf:** Ukrayna'daki savaş uzarsa gıda güvenliği yakın gelecekte Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ciddi bir sorun hâline gelebilir. Rusya ve Ukrayna arasında Türkiye'nin arabuluculuğunda yapılan tahıl sevkiyatlarının Karadeniz'den

geçmesine izin veren anlaşmaya rağmen, anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra Rusya'nın Odesa'yı bombalaması nedeniyle durum belirsizliğini korumaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi ve bunun yanı sıra Afrika'nın genelinde ekonomik sorunların ve gıda kıtlığının göstergeleri şimdiden ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Lübnan'daki fırınlarda uzun kuyruklar görülmektedir.

Abdenhour Toumi: Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki güvenlik terimi istikrarsızlıkla bağlantılıdır. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Devlet Başkanı Muhammed ben Zayid ve Velihaht Prens Muhammed bin Selman gibi Körfez liderleri, Ukrayna'daki savaşın ardından yeni böl-

gesel düzeni oluşturmak için ne kadar güç kullanmak zordur?

Mesud Maluf: İstikrarsızlık, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde Ukrayna savaşından önce de mevcuttu. Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman, Avrupa'daki bazı ülkeleri ziyaret etmiş ve ABD'ye olan güvenin azalması nedeniyle Rusya ve Çin ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. Biden'ın son Suudi Arabistan ziyareti sırasında "ABD hiçbir yere gitmiyor" ve bölgeye müdahil olmaya devam edeceği yönündeki açıklaması fazla güvence vermemiştir. Suudi Arabistan ve BAE'nin genç liderleri uluslararası ilişkilerini çeşitlendirmeye ve genişletmeye çalışmaktadır. Körfez ülkeleri Biden'ın İran'ı bölgede bir tehlike olarak görmesini aldırnamıştır. BAE, Tahran'a büyükelçi göndermeyi ciddi olarak düşünmektedir ve Suudi Arabistan, Irak arabuluculuğuyla İran ile müzakere etmektedir. Bu, yeni bir dünya düzeninin gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir.

Abdenmour Toumi: Jeopolitik ve ekonomik gözlemciler, Almanya'daki G7 Zirvesi'ni takip ederken, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Biden'ı Suudi Arabistan ziyareti sırasında Suudi Velihaht Prensi Muhammed bin Selman ile petrol fiyatları hakkında konuşmaya çağırıldığına dikkat çekmiştir. Ayrıca, 18 Temmuz'da Macron, Versay'da BAE Cumhurbaşkanı Muhammed bin Zayid'i ağırlandı. Körfez liderleri bölgelerini yeni bir dünya düzenine mi hazırlamaktadır?

Mesud Maluf: Yeni bir dünya düzeni muhtemelen şekillenmeye devam etmektedir. Muhammed bin Selman Fransa'yı ziyaret ederken, Macron ise enerji fiyatlarında istikrar talep etmektedir. Siyasi gündemi etkileyen ciddi ekonomik sorunları mevcuttur. Bu bağlamda Fransa Cumhurbaşkanı, halkını daha az ısıtma ile sert bir kışa hazır olmaları konusunda uyarmıştır. AB ise üye ülkelerin enerji tüketimini %15 oranında azaltmaya karar vermiştir.

Abdenmour Toumi: Cidde Güvenlik ve Kalkınma Zirvesi, Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleriyle Ürdün, Mısır, Irak ve ABD'nin katılımıyla Suudi Arabistan'ın evsahipliğinde gerçekleştirilmiştir. MENA bölgesindeki ekonomik ve jeopolitik anlamda yeni güvenlik ve kalkınma zorunlulukları, insanların sosyoekonomik ve siyasi değişim taleplerinde nasıl rol oynayabilir?

Mesud Maluf: Cidde Güvenlik ve Kalkınma Zirvesi bu ülkelerin liderlerini yakınlaştırmıştır ama yerel halkları nasıl olumlu etkileyeceğini öngöremiyorum. Bence her

şey Ukrayna savaşının gidişatına ve bölge ülkelerine başarılı tahil sevkiyatlarına bağlıdır. Her halükârda liderler, iç sıkıntılardan ve çekişmelerden kaçınmak için nüfuslarının ihtiyaçları için farklı kaynaklar düşünmelidir.

Abdenmour Toumi: 19-20 Temmuz'da Tahran'da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında üçlü bir zirve yapılmıştır. Doğu ekseninde yeni bir Tahran Konferansı'ndan bahsedilmesi mümkün müdür?

Mesud Maluf: Putin'in Tahran ziyareti ve Reisi ile görüşmesinin ardından Rusya, İran, Suriye ve muhtemelen Lübnan arasında, ABD, İsrail ve İsrail ile ilişkileri zaten normalleştiren Körfez ülkeleriyle yüzleşmek için yeni bir "Doğu" bloku geliyiyor gibi görünmektedir. Türkiye muhtemelen bu iki blok arasında dengeli bir politika izlemeye çalışacaktır. Çin ise üye olmadan Doğu blokunu destekleyecektir. ■

AÇLIKLA MÜCADELE SÜRECİNDE BM GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ

M. ENES ARSLAN

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Gıda güvenliği ulusal sınırları aşan, küresel ilişkileri derinden etkileyebilen, çok boyutlu bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Uluslararası ilişkiler açısından gıdanın bir güvenlik nesnesi olarak değerlendirilmesi her ne kadar 21. yüzyıla tekabül etse de mevcut duruma etki eden gıda yönetimiyle ilgili düzenlemelerin tarihi yüz yıl kadar geriye götürülebilir.

”

Dünya tarihinde gıdanın insan topluluklarının seyri için her zaman merkezî bir noktada bulunduğu, gıda kaynaklı krizlerin, çatışmaların veya savaşların yaşandığı sıklıkla görülmektedir. Bu açıdan yeni olmamakla birlikte kavramsal çerçevede gıda güvenliği uluslararası ilişkilere, 1980’li yıllarla birlikte disiplindeki güvenlik çalışmalarının çeşitlenmesinin akabinde girmiş, 2000’li yıllarda temel güvenlik meselelerinden birine dönüşmüştür.

Uluslararası ilişkiler açısından görece yeni bir alan olan gıda güvenliği; nüfusu yüksek ülkelerde sağlık koşullarının iyileşmesiyle birlikte ortalama yaşam süresinin uzaması ve hayat standardının gelişmesi, dünya nüfusunda artış ve iklim değişikliğinin ivme kazanması gibi etmenler neticesinde yeni güvenlik çalışmalarında sıklıkla yer almaya başlamıştır.

ULUSLARARASILAŞAN GIDA GÜVENLİĞİ SORUNU VE FAO’NUN GELİŞİMİ

Gıda güvenliği, temelde gıdanın arz ve talep dengesine bağlı sorun yaşanmasının engellenmesi olarak tanımlanabilir. Giderek gelişen iletişim ve ulaşım ağlarına bağlı olarak küreselleşme hızı, birbirine fazlasıyla entegre sistemlerin olası sorunlardan daha fazla etkilenmesi ihtimalini doğurmaktadır. Yani, küreselleşmenin bir sonucu olarak gıda alanında yaşanan sorunlar eskiye nazaran günümüzde daha fazla insanı etkilemektedir.

Dolayısıyla gıda güvenliği ulusal sınırları aşan, küresel ilişkileri derinden etkileyebilen, çok boyutlu bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Uluslararası ilişkiler açısından gıdanın bir güvenlik nesnesi

olarak değerlendirilmesi her ne kadar 21. yüzyıla tekabül etse de mevcut duruma etki eden gıda yönetimiyle ilgili düzenlemelerin tarihi yüz yıl kadar geriye götürülebilir. Her ne kadar ilk kurumsal çalışmalar, 1900'lü yılların başlarında yapılmış olsa da esas itibarıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında kurulan yapılar kalıcı olmuş ve bugüne kadar gıda alanında önemli çalışmalara imza atmıştır.

Gıda yönetimi alanındaki temel örgütlerden birisi olarak Gıda ve Tarım Örgütü (*Food and Agriculture Organisation of the United Nations/FAO*), 1945 yılında BM çatısı altında kurulmuş, bugün hâlen uluslararası gıda yönetimiyle ilgilenen başlıca kuruluş olarak görev yapmaktadır. FAO'nun temel hedefi açlıkla mücadeledir. Bu açıdan örgütün kuruluş amacı ve bugün itibarıyla gıda güvenliği olarak değerlendirilen alanın örtüştüğü görülmektedir. 16 Ekim 1945 tarihinde kurulan FAO'nun merkezi İtalya'nın Roma kentinde bulunmaktadır. 194 devletin üye olduğu örgütün hâlihazırda 5 bölge ofisi, 9 alt bölge ofisi, 6 irtibat ofisi ve 85 ülke ofisiyle dünya genelinde gıda yönetimi sürecinde aktif rol aldığı görülmektedir. 2019 yılında gerçekleştirilen 41. FAO Konferansı'nda örgütün yeni genel direktörü olarak Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşı Qu Dongyu seçilmiştir.

FAO, yetki sahibi bir örgüt olmaktan ziyade bilgi üreten, danışma hizmeti veren, gıda alanında gelişme kaydetmek isteyen hükümetlere yol gösteren bir örgüt konumundadır. Daha çok, az gelişmiş

ve gelişmekte olan ülkelere yönelik çalışmalar yapan FAO'nun uzman raporları hazırlama ve paylaşma, uluslararası konferanslar düzenleme, saha çalışmaları yapma ve buradan elde edilen bilgi birikimini açıktan paylaşma gibi faaliyetleri bulunmaktadır. Örgütün ilk yaptığı çalışmalardan birisi İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki mevcut durumun tespitini yapmak olmuştur. Bu çalışmalarda dünya gıda arz ve talebi arasında talep lehine ciddi artışın bulunduğu, dolayısıyla gıda fiyatlarının yükselmeye devam edeceği öngörüsünde bulunulmuştur.

“

Dünyada giderek artan gıda fiyatlarının, tarım alanında yeni arayışları teşvik ettiği bir dönemde bir yandan alternatif gıda üretimi çalışmalarını konuşulurken diğer yandan da var olan sistemin korunmasına yönelik tartışmalar devam etmektedir.

”

FAO'NUN GIDA GÜVENLİĞİ KAPSAMINDAKİ FAALİYETLERİ

Bu durumun doğal bir sonucu olarak dünya genelinde açlık oranının artması bir kriz olarak değerlendirilmiş, 70 hükümetten oluşan bir toplantı düzenlenerek açlıkla mücadele için program geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde 1800'lü yılların sonlarında dünya genelinde örgütlenmelere gitme fikriyle ilk kez tüm dünyayı içine alan tarım düzenlemeleriyle başlayan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında FAO ile BM çatısı altında yürütülen küresel

tarım politikaları faaliyetleri, giderek daha kurumsal hâle gelmiş, FAO'nun yaptığı çalışmalarla tarım alanında tüm ülkeleri içine alacak şekilde ortak bir terminoloji, tanımlamalar ve metodolojiler geliştirilmeye çalışılmıştır. FAO çatısı altında gerçekleştirilen faaliyetlerle dünya genelinde bir standartlar sistemi oluşturulmuş, bu durum ise dünyanın gıda alanındaki mevcut durumunun düzenli olarak ölçülebilir hâle gelmesine yönelik önemli bir adım olarak kaydedilmiştir.

1952 yılında yapılan Dünya Gıda Araştırması'nda kişi başı beslenme değerleri savaş öncesi dönemin altına düştüğü, bu durumun ise gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler ara-

sında bir beslenme uçurumuna yol açtığı tespit edilmiştir. Yapılan bu tespitten ardından aynı yıl içerisinde dünya tarım alanlarının korunmasına ilişkin protokol imzalanmış, daha sonra iki kez revize edilmiştir. Yine 1952 yılında başlatılan Çöl Çekirge Programı ile Hindistan başta olmak üzere birçok alandaki çekirge sürülerinin tarım alanlarına zarar vermesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. FAO'nun önemli çalışmalarından biri de 1957 yılındaki Dünya Tohum Kampanyası'dır. Birçok hükümet ve uluslararası kuruluşun desteğini alan bu kampanyayla FAO, ulusal, bölgesel ve uluslararası alanda olmak üzere tohumla ilgili birçok eğitim programı, tecrübe paylaşım

programları, burs programları, seminerler, kurslar başlatmış; tohum konusunda küresel bir bilinçlenme ve başarılı uygulama örnekleri oluşturmaya çalışmıştır. 1961 yılı itibarıyla Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)-FAO iş birliğinde Toprak Haritası programı başlatılmış, mevcut toprağı tanımak ve daha verimli kullanma amacıyla dünya genelindeki toprakların yapısal özelliklerine ilişkin haritalandırma çalışmaları yapılmıştır. 1963 yılına gelindiğinde ise BM Genel Kurulu ile birlikte Dünya Gıda Programı başlatılmış, dünyanın açlıktan en fazla mağdur olan bölgelerine yönelik yardım programları uygulanmıştır.

İlk yıllarındaki örneklerin yanı sıra dünyayı gıda açısından yakından takip eden ve yönlendirmeye çalışan FAO, küresel ve bölgesel gelişmelere bağlı olarak birçok geniş ve dar ölçekli programı hayata geçirmiş, kriz dönemlerinde 1972 yılında Sahel Krizi olarak geçen kıtlıkta olduğu gibi doğrudan müdahalelerde bulunmuş, Dünya Gıda Güvenliği Komitesini kurmuş, erken uyarı sistemleri geliştirmiş, düzenli aralıklarla dünya genelinde araştırmalar yapmış, zirveler düzenlemiş, bilinçlendirme kampanyaları gerçekleştirmiş, deklarasyonlar yayımlamış, çeşitli uluslararası anlaşmaların imzalanması için çalışmalar yürütmüş ve birçok anlaşmanın hayata geçmesini sağ-

lamıştır. Bugün itibarıyla FAO, dünyanın gıda alanındaki en tecrübeli ve etkili örgütü olarak açıkla mücadele etmeye, çevreyle uyumlu tarım programları gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Dünyada giderek artan gıda fiyatlarının, tarım alanında yeni arayışları teşvik ettiği bir dönemde bir yandan alternatif gıda üretimi çalışmaları konuşulurken diğer yandan da var olan sistemin korunmasına yönelik tartışmalar devam etmektedir. Dikey tarım gibi gün yüzü görme ihtiyacı olmaksızın, topraktan bağımsız olarak gerçekleştirilen yeni alanlar, alternatif tarım örnekleri olarak gıda alanındaki güvenlik ihtiyacına yanıt vermeye çalışmaktadır. Öte yandan genetik çalışmaları ve yapay gıda üretimi gibi alanlar da giderek artan dünya nüfusunun beslenebilmesi için alternatif yollar olarak dikkat çekmektedir. Ukrayna'daki savaşın da etkisiyle 2022 yılı içerisinde küresel ölçekte görülen tahıl yetersizliğine bağlı gıda fiyatı artışları, gıda meselesinin giderek daha fazla insanın, hükümetin ve uluslararası örgüt gibi aktörlerin gündemine girmesine neden olmuştur. Beslenme, insanın hayati bir fonksiyonu olarak vazgeçilme ihtimali olmayan bir alan olması sebebiyle eksikliğinde krizler ortaya çıkmakta, bu krizlerle mücadele etmek için ise küresel planda küçük ya da büyük tüm aktörlerin birlikte hareket edebilmesi için uluslararası platformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç olarak, BM çatısı altında 1945 yılında kurulan ve bugüne kadar sayısız çalışmaya imza atan FAO, yaptığı çalışmalarla bu eksikliği kapatmaya çalışan bir örgüt olma yolunda ilerlemektedir. ■

ETKİNLİKLER

Temmuz 2022

15 TEMMUZ'UN BÖLGESEL YANSIMALARI

PANEL
15 TEMMUZ
2022-CUMA
SAAT:
11:30-13:00

Moderatör
Doc. Dr. Mustafa YETİM
Körfez Çalışmaları Uzmanı, ORSAM

Panelistler
Prof. Dr. Cengiz TOMAR
Ahmet Yesevi Üniversitesi Felsefe Fakültesi
Felsefe Bölümü Başkanı

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı

Mustafa ELSAGEZLİ
BINA Program Direktörü

zoom ORSAM Youtube Kanalı

PANEL

15 TEMMUZ'UN BÖLGESEL YANSIMALARI

Tarih: 15 Temmuz 2022

Moderatör:

Doç. Dr. Mustafa Yetim
Körfez Çalışmaları Uzmanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Cengiz Tomar
Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili

Prof. Dr. Muhittin Ataman
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı

Mustafa Elsagezli
BINA Program Direktörü

YAZ-KIŞ OKULLARI

ORTADOĞU SEMİNERLERİ BAHAR 2022

Tarih: 14 Mayıs-2 Temmuz 2022
(Ankara & Çevrim İçi)

ORSAM tarafından her yıl düzenlenen Bahar Seminerleri, yüz yüze ve çevrim içi olarak 14 Mayıs'ta başlamıştır. Bu kapsamda 8 farklı semineri barındıran program doğrultusunda katılımcılar alanında uzman hocalarla bir araya gelme imkânı bulmuşlardır.

ORTADOĞU SEMİNERLERİ BAHAR 2022

SON BAŞVURU TARİHİ
05 Mayıs 2022

Program Dönemi
14 Mayıs 2022 - 02 Temmuz 2022

Başvuru sonuçları 11 Mayıs 2022 tarihinde açıklanacaktır. Seminerlere %80 devam zorunluluğu vardır. Katılma durumuna bağlı olarak **sertifika** verilecektir. Program dili Türkçe olacaktır. Programa Zoom aracılığıyla online katılım da sağlamak mümkün olup, %80 devam zorunluluğunu yerine getiren katılımcılara **e-sertifika** verilecektir. Başvurusu kabul edilen katılımcılar mail yolu ile bilgilendirilecektir.

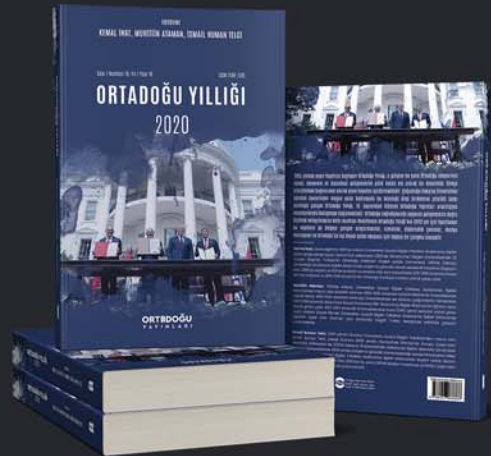
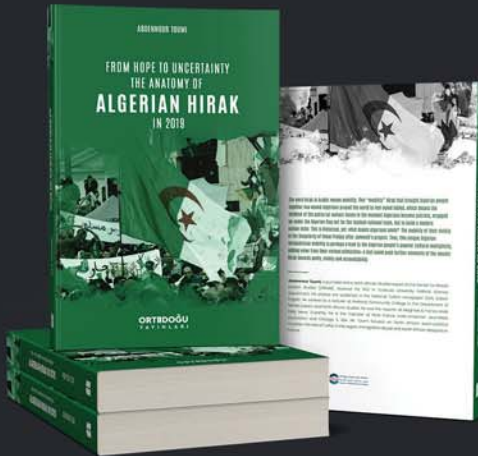
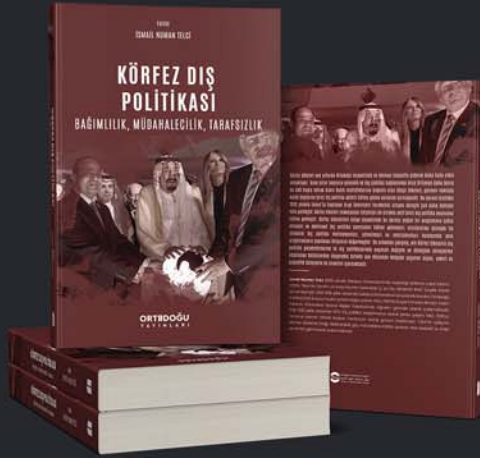
Yer: ORSAM Ankara (Merkez Ofis)
Kurs Saati: Her Cumartesi 11:00
Platform: ZOOM Video Conferencing

İRTİBAT
Nurbanu Ketingin
nurbanu.akcam@orsam.org.tr

Kahraman Sertifikası Lisansı öğrencisi olmak. Program ücretsizdir.
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3 Çankaya/Ankara
+90 850 888 15 20
info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

ORTADOĞU YAYINLARI

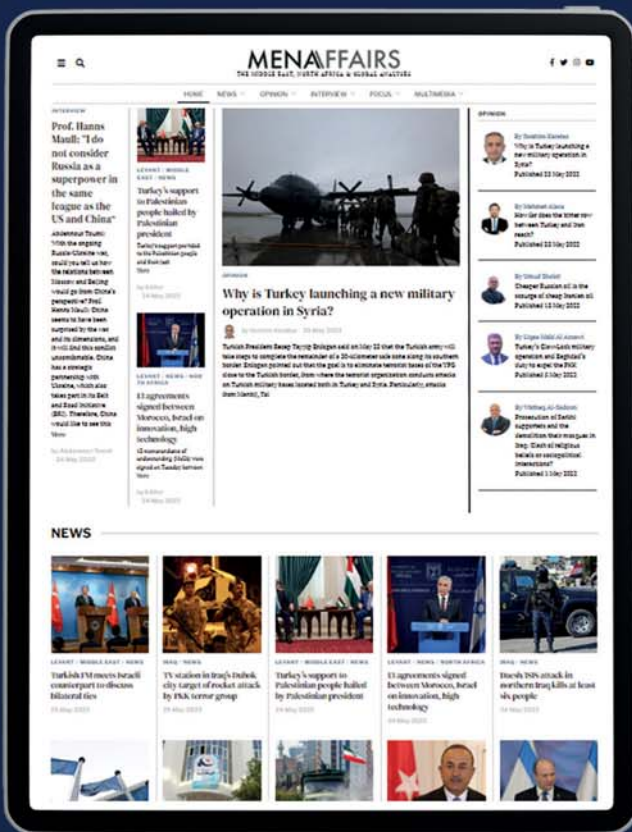
www.ortadoguyayinlari.com

MENAFFAIRS

ORTADOĞU, KUZEY AFRİKA & KÜRESEL ANALİZLER

menaaffairs.com